Bihari György

HORVÁT SÁNDOR IGAZSÁGA

(kisregény)

2019

Szerkesztette (lektorálás, korrektúra),
a borítót tervezte, előszó:
Rideg István

© Bihari György

ISBN 978-615-00-5984-6

Készült 150 példányban
a KIS-ÚJ-LAP Nyomdaipari-, Kiadó-, Kereskedelmi és
Szolgáltató Kft.-ben
Felelős vezető: Farkas Zsolt

Bihari György

HORVÁT SÁNDOR IGAZSÁGA

2019

Írásomat jó szívvel ajánlom
családomnak, rokonaimnak,
barátaimnak és jó ismerőseimnek.

B.Gy.

Előszó

Kisregény a karcagi tanyavilágról

A hatalmas, 67 ezer holdas karcagi határ tanyavilágának alaposabb szépirodalmi, életes feldolgozása mindeddig elmaradt. Ennek fő oka elsősorban az alkotóban keresendő: a gazdag, életes ismeretanyag hiányában, illetve az érzékletesen megjelenítő tehetség erőtlenségében. A sok összetevő együttese ritka esetben állhat össze. Mert például, amíg a tudós elsősorban a fogalmakban gondolkozik, a szépíró, a költő képekben álmodik. Az előbbi a logikára hat, az utóbbi az érzelmekre.

Érdekes, hogy a tanyasiak életének több sajátossága kívül marad mind Móricz, mind a népi írók művészi feldolgozásán.

Most viszont Bihari György barátom azzal keresett meg, hogy megvalósította régen dédelgetett álmát, megírta a *Horvát Sándor igazsága* című kisregényét. Amely a karcagi tanyavilágban két generáción át tartó küzdelmes, jobb sorsra érdemes parasztcsalád életét mutatja be a disznóréti cselédsorból való felkapaszkodástól a gergelyi tanyavétellel a középparaszti sorba emelkedésig, majd a generációváltás után az 1944. október végi tragédiáig, amikor is Böskét, Horvát Sándor feleségét a gergelyi tanyájukon megerőszakolják a ruszkik. Illetve az összeomlásig, mert kitudódik, hogy Horvát Sándor megölte a három mocskos megbecstelenítőt, ezért felakasztja magát. Az apja 55, az anyja 53 évet élt, ő csak 31 évet.

Talán ha harmincöt év kellett a felemelkedéshez, és egy elveszített háború a pusztuláshoz. A világ folytonos változásban van, semmi sem marad így örökké.

Az író maga összegzi a tanulságot.

„Így ért véget a karcagi tanyavilágban a két generáción át tartó küzdelmes, jobb sorsra érdemes középparaszttá vált család élete. Ez a fajta embertípus, ez az öntörvényű, autonómiára törekvő, aki minden elviselhető és elviselhetetlen körülmények közepette is fennmaradt. Biztosította munkájával a saját és embertársai életben maradását."

Mi tagadás, Bihari kisregényét nagyon megszerettem. Szíves örömest lektoráltam, igazítottam rajta itt-ott. Paraszti származásánál és idős koránál fogva az alkotó író kisujjában van, letisztulva, a paraszti élet minden tapasztalata, rezdülése, lelke, szívós munkabírása, akarata, törekvése. Pontosan, hitelesen, ha kell, aprólékosan, és az élethelyzeteknek megfelelő, választékos parasztszókinccsel tud emlékezni, írni. Élte maga is, hát írhatta is! És nem utolsó sorban nagyon nagy, hatalmas elszánása volt az írásra!

Kiemelném, nemcsak a karcagiak, hanem még a nagykunsági, karcagi í-ző nyelvjárás tudós, nyelvész kutatói, kedvelői is gazdag telérekre találnak a remek párbeszédekben!

A mai posztmodern, részben értékromboló világban, amikor az irodalmi élet csinálói kiszorítósdi, uralkodási vágyból, hivalkodó gőgből tudatosan devalválnak, ócsárolnak klasszikusokat, akiknek a helyükbe akarnak, szeretnének lépni, gúny és irónia tárgyává tesznek nemes szándékokat, kiüresítenek jól működő alapérzéseket, kinevetnek hagyományokat, tehát a globalista érdekek lovagjai, finnyáskodva avíttnak tarthatják a Horvát Sándorok természetes tartását, találékonyságát, dolgosságát, önbizalmát, segítőkészségét, szívós élni akarását. A lelkük rajta.

Bihari György bizonyára feltette magának a kérdést: a hagyományokhoz, a gyökerekhez pedig okszerűen leásni miért fontos? Az érzelem- és értelem megalkotta öntudatért, önbecsülésért, hogy felmutassuk: senkinél sem vagyunk semmiképp sem alábbvalók! Frederic Mistrált idézem: *„A mély gyökerű fák nőnek csak magasra!”* De Körmendi Lajost is idézhetem, aki a gyökerek lényegéről az *Egy arc rétegei* című gyönyörű ásóversében azt írja 2001-ben a barátjának, Torok Sándor festőnek: *„ők mind te vagy, / s ez mind/ a te arcod. / A múlt nem múlik el, / csak jelenné szilárdul. / Isten / örök/ jelenévé.”*

Az író az örökkévalóságnak ír. *„Jóllehet, a mai kor ifjabb generációi kevésbé érdeklődők a múltunk iránt, de hátha egyszer majd jön valaki, és leporolja, amit írtam”*. Így gondolkozik Bihari György, aki (Körmendi Lajos nyomában is) a magyar népi írók utóda. Akit még a Szabó Pált, Veres Pétert annyira jellemző vágy, a példaadás megörökítésének vágya is áthat. Nem véletlenül határozta meg magát így az *Apáink hagyatéka* című, sikeres emlékiratában 2015-ben: *„Egyszerűen egy lokálpatrióta érzelmű, a Nagykunság porát-sarát szerető és tisztelő földhözragadt parasztember gyerekének éreztem, és érzem magam.”*

A realista író már az első fejezetben, a kezdetek kezdetén szeretni valóan mutatja be az induló idősebb Horvát Sándort.

„Iszonyatosan elmaradott volt az egészségügyi ellátás. Karcagon talán, ha három orvos volt a nép szolgálatában. Idősebb Horvát Sándor gyermekkora is rettenetes szűkösségben telt. Sokat betegeskedett. Kimaradt az iskolából: éppen csak megtanult írni, olvasni. Korán cselédnek kellett állnia. Mert a szülei is úgy kezdték. Amit keresményként kapott, azt megbecsülte, hiszen korán rájött arra, hogy a boldogulást csak a saját maga szorgalmának, kitartásának köszönhetően érheti el. A Kóti-Király-féle birtokon szolgált éveken

keresztül. A gazda szerette a szorgalmas gyereket. Sokszor többet kapott, mint amit a megállapodás tartalmazott."

Az expresszív stílus szívbemarkoló helyzeteket tud teremteni. 1913 őszén Mariskában a gyermekáldás öröme és az apa, Sándor tüdőbaja miatti félelme, vagyis a kedvesei féltése bénító tehetetlenséget okoz.

„Öntött egy bögre vizet, megtalálta az orvosságot, beletette a bögrébe, és megitatta Sándorral. Sándor lehúzta a lehetetlenül keserű valamit, és jól betakarózott. Mariska elfújta a lámpát, és visszafeküdt az ágyába. Nem jött álom a szemére, csak hallgatta Sándor egyre gyorsuló, ziháló szuszogását. Félt. Nagyon félt. Megvolt rá az oka, hiszen jól ismerte Sándort. Gyerekként együtt kerültek az öreg Kóti-Király tanyájára. Kiszolgálták a pásztorkodást, a cselédsorsot, voltak tanyások, bérlők. Végigpergett előtte közös életük minden egyes emléke, amire eddig nem is figyelt, mert a tanyasi élet, a rengeteg munka, a sok tennivaló soha nem engedte meg, hogy a gondolataival foglalkozzon. Kezdett volna elálmosodni, de észrevette, hogy kezd pitymallani. Ez meg azt jelentette, hogy lassan kelni kéne! Akkor most ő felkeljen? Mikor megmondta Karásziné, nehogy emeljen, nehogy megerőltesse magát, mert akkor elmehet a gyerek!"

Megható, amilyen emberségesen bánik Sándor a cselédjével, Ugocsa Mihállyal.

„Mihály a karéj kenyér felénél megállt az evéssel. A szeme megtelt könnyel.

- Mi bajod van, gyerekem? - kérdi Sándor a cselédet.

- Nincs mán nekem semmi, Sándor bátyám, de a húgaimra gondoltam, hogy ők vajon most mit esznek. Én hazavinném nekik a kenyerem másik felit. Ez olyan jó, hogy csuda!

- Egyed csak nyugodtan, megérdemled a reggelit! - biztatta Sándor a gyereket, aki kényszeredetten, amolyan lelkiismeret-furdalás mellett megette a porció másik felét is.

- Na, ide figyelj, Mihály! Itt van ez a liszteszsák, rázd ki jól a tanya előtt, oszt hozd be utána!

Mihály kirázta a zsákot, a tyúkok hirtelen azt hitték, hogy mannát kapnak, soron kívül, de bizony néhány szem búzán kívül más nem jutott nekik. Addigra Sándor Mariska hozzájárulásával kiválasztotta az egyik szép kenyeret, és beletette a zsákba. Visszahajtogatta a zsák száját, jó erősen megkötötte egy hosszabb madzaggal, majd a zsák két sarkára kötötte a madzag egy-egy szárát, és olyan hátizsákszerűen ráadta Mihály hátára.

- Na, fiam, ezt most hazaviszed anyádéknak meg a húgaidnak. Ezt a köcsög zsírt is fogjad, de vigyázzál rá, ki ne folyjon az edínyből! Ne rohanj, nehogy eless a csúszós úton, oszt eltörjön a köcsög! Ha kiürül, majd visszahozod. Pár nap múlva Karácsony, Isten áldja anyádékat, mondd meg nékik!

Mihálynak újfent rogyadoztak az inai. Annyira meghatódott ezen az adományon, hogy meg se tudott szólalni a meglepetéstől. Fejébe húzta a Sándortól kapott ütött-kopott kucsmát. A hószállingózás elállt egy kicsit. A nap korongja ki-kikandikált a pehelypaplanszerű felhők közül. A kenyérkereső emberpalánta elindult a karácsonyi ajándéknak szánt „élettel" az ő féltőn szeretett családjához."

Igen megragadó az első világháborúba való bevonulás disznóréti, tanyasi elhatározása és a vele járó aggodalmak feltárása.

„- Hová akarsz te menni? Itt akarsz bennünket hagyni? Meg akarsz halni? Hát ennyit írünk mink tenéked?

De ekkor már zokogott Mariska. Miska az ajtón kívül hallgatózott, és az is elkezdett bőgni.

- Ide hallgass! Nehéz vót a sorsunk eddig is! De ha idejön a szerb meg a muszka, még nehezebb lesz. Fődönfutók leszünk a saját fődünkön! Mindenünket elvisznek! Én kigondoltam, hogy lesz. Miska tuggya a dógokat. Ami még dolog van a fődön a vetíssel, azt megcsináljuk. Jövő nyárra meg hazajövünk, mire aratni kell. Az öreg Karászitól elkírem az egyik tanyást, Puskás Bélát, oszt az meg vigyáz rátok.

Mariska egyre csak zokogott. Bement a szobába, maga mellé fektette a csecsemőjét, és csak sírt, sírt. Felfoghatatlan volt a számára, hogy mi vezérelheti az ő imádott férjét, magzatjának apját, hogy ilyen döntésre adja a fejét. De mi vezérelheti a többi komáját Sándornak? Persze, ő nem hallotta a városházi ember magyar zászló alá hívó toborzóját, nem tapasztalhatta a vásári népség buzgalmát a haza védelmére szólítván. Nem érezheti azt a kisebbségi érzést, ami Sándort érte, amikor kimondták a sorozáskori katonai alkalmatlanságát, pár évvel ezelőtt. Nem tudta, hogy Sándor meg akarja mutatni, hogy igenis, ő egészséges, alkalmas a haza védelmére!"

A Disznóréten megteremtett otthonhoz való ragaszkodás, a szeretet összetettségének tömör kifejezése a kisregény egyik legszebb része.

„Majd bement az istállóba, a lovakhoz, meggyújtotta a viharlámpát, leült a fejőszékre, és simogatta a szemeivel az állatokat. Mi lesz veletek itthon? De vajon hazajövök-e? Mert hát az, ahova megyek, az háború! Majd harcolok írtetek is! Meg a tanyáir! Meg a fődir! Mindenir, ami itt van! De leginkább a bentiekir. És ekkor szép csendesen sírni kezdett. Térdére könyökölve, két tenyere közé fogta a fejét, és úgy kesergett. Végiggondolta az egész életét. A sok-sok keservet, munkát, betegséget, bajt, amit gyerekkorától a mai napig megélt. Pedig még milyen fiatal volt, és már mennyi minden történt

vele! Egyszer csak megnyikordult az istállóajtó, és Mariska lépett be rajta. Talán ő is érezte, hogy Sándor most kezdi felismerni a döntésének a súlyát. Mert súlyos döntés volt ez. Nagyon súlyos! És hány meg hány magyar fiatal, paraszt meg nem paraszt érezte kötelességének a hadviselést, és vállalta a céltalan és bizonytalan sorsot, a háború kimenetelét illetően. Ezeknek az embereknek itt véget ért a gondolat, csak a hazáért, a nemzetért való kiállás volt a céljuk. Hatásos volt a propaganda.

Sándor hosszan és szorosan ölelte magához imádott feleségét, és szó nélkül zokogtak egymás karjaiban. Olyan volt ez a pillanat, mintha mind a ketten megérezték volna egymás bánatát, keservét, elhatározását, belenyugodva a sorsuk alakulásába."

Az írónak a paraszti életet illetően a néprajzosokéval vetekedő ismeretanyaga van, előnyére annyi különbséggel, hogy itt minden ismeretet életes szerepkörében, tevékenység közben látunk. Csak egyetlen rövid példát a piacolás fontosságára!

„Másnap korán reggel felpakolta az ifjabb Sándor a szekérre a csirkéket, néhány öreg kakast, és két pár választott mangalica malacot, lerekesztve, a saroglyába. Ha sikerül eladni, akkor azonnal vesz az árából egy pár zsák tengerit, mert még sokat kint hál az a mag, amit ezen a tavaszon vetettek."

A kisregényben a nagy romantikus vagy a nagy realista elődök szemléjére emlékeztető az 1930-as évek mélyszegénységének bemutatása a karcagi Ágotán, a kubikos Ugocsa családjában.

„Szörnyű kétségbeesés fogadta a gyógyítani érkező orvost meg Sándort. Nem szólt ott senki semmit, csak a keserves sírás kísérete mellett mentek be a dohos, sötét, levegőtlen szobába. Az egyik ágyon egy halott férfi. A másikon egy félrebeszélő, összeaszalódott asszony feküdt. A látvány a fiatal orvost is meglepte. Nem erre szá-

mított. Látott már szegénységet, lepusztult életeket, de ez a látvány és szegénység minden eddigi rossz élményét felülmúlta. Szakadozott, régen kimosott ágyneműben a maguk alá piszkított halott és a magatehetetlen beteg asszony! Egyszerre volt jelen a nyomorúság és a lusta, buta ember okozta nihil."

Bihari György belülről látja a paraszti világot, nem kívülről. Az öregek házat vesznek. A fiatal Sándor megnősül. Elmennek az öregek. A front eléri a gergelyi tanyán is Sándort és Böskét. Drámai tetőponthoz érkezünk.

„A legidősebb, a bajuszos, kisomfordált az ajtón, és hamarosan jött is vissza, vállán a dobtáras géppisztollyal. Ráfogta Sándorra.

- Davaj, davaj! Bárizsnya kell!

És Sándort a középső, egy szőkés vörös pofájú kipenderítette a konyhaajtón. Védekezni se tudott. A legfiatalabb pedig Böskét fogta le, ahogy az meg Sándor után akart ugrani.

Mindketten tudták, hogy most következik az, amitől rettenetesen féltek a tanyasi emberek, de főleg az asszonyok. Úgy látszik, ebben már gyakorlottak voltak ezek a férgek, mert a pillanat tört része alatt történt minden.

Sándor hallotta Böske sikítását. Szinte önkívületi állapotba került. Ugyan tudta, ha Böskét nem ölik meg, akkor kibírja valahogy a háromszoros megbecstelenítést. De utána ő következik. Leszámolni ezekkel a barmokkal!"

Sándor igazságot tesz.

„Csendben magához vette a géppisztolyt, és intézkedett.

Ezt Anyámért! Durr! Ezt Apámért! Durr! Ezt meg Erzsikémért! Durr!

Mire végzett az igazságtétellel, kiszállt belőle az erő. Leült egy percre. Végzett mind a hárommal, ott a konyha kövén a magatehetetlen ordasokkal. Félt is, de megnyugvást is érzett magában.

Úgy gondolta, valamit visszafizetett azért a sok sérelemért, ami ezt a nyomorult parasztot érte ebben a háborúban.

Úgy gondolta, ez volt az ő győzelme, talán mások helyett is!"

Bihari György kisregénye érdekes mellékletekkel egészül ki, amelyek a korhűséget segítik érzékeltetni: határnevek, úthálózati térkép, fotók egy letűnt világról. Végül egy esszét olvashatunk. A címe: *A közösség, a református hitélet igazsága, avagy a bereki evangélium.* Ebben Bihari István és Molnár Gyula lelkészeknek, valamint a bereki harangavatásnak állít emléket.

Bihari György ezzel a könyvével régi adósságot törlesztett. Megírta, ami a szívén feküdt. Megmentette az utókornak. Hitelesen.

Karcagon, 2019. július 25-én.

Rideg István
irodalomtörténész

HORVÁT SÁNDOR IGAZSÁGA

(kisregény)

„Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.”

„Mindazon tevékenységek közül, amelyekből jövedelem származik, semmi sem jobb, produktívabb, élvezetesebb, szabad emberhez méltóbb, mint a földművelés.”

(Cicero: De officis /A kötelességekről/ . I. könyv. 42. szekció)

I. Aki felkapaszkodott a saját erejéből

Nagy ez a karcagi határ. Nagyon nagy. A korabeli térképek a határrészek megkülönböztetésére több mint negyven elnevezést tartalmaznak Ágotától Ládafiáig, Tatárüléstől Botonásig. Minden elnevezésnek megvolt a magyarázata. Mindenütt laktak, mindenütt művelték a földet. Még a rosszat is, mert meg kellett élni. Kinek milyen földre tellett. Aki házasodni akart, az előzőleg igyekezett „fődet” venni. Ha volt miből. Lehet, hogy először csak bérelt, vagy napszámba járt, hogy legyen keresménye, mert a parasztgyereknek néhány iskolai osztály kijárása után menni kellett dolgozni. Ez volt a jobbik eset. Nem sok módos gazda volt egy-egy határban. Aki volt, az megválogatta a cselédet, szolgalányt, bérlőt. Amikorra összejött egy fél láncalja földre való, az már volt valami. (Ez egy

kishold vagy magyar hold földnek a fele volt. A mi vidékünkön az egy láncalja szántó 1200 négyszögölnek felelt meg.) Az ilyen kis földdarabokból, ha sikerült összehozni annyit, amennyi egy fiatal házasulandó családalapításához elégségesnek mutatkozott, akkor jöhetett az esküvő. Három-négy magyar hold szántó már a „ríten" is számított. Ez a minősítés a város határterületének a keleti és déli részeire vonatkozott.

De, kik is voltak ezek a Horváték? Akik ugyan lehetnének Tőkések, Szabók, Kunék, vagy bárkik, akik a karcagi sziken kezdték élni az életet. Ezek amolyan átlagos (tehát nem is módos, de nem is zsellérsorsra ítéltetett), a karcagi határ szélfutta rónáján gyökeret eresztett parasztemberek voltak. Volt az országban az ilyen emberekből sokfajta, de ők itt, Karcagon, a nyáron poros, télen, tavaszon mocsaras világhoz ragaszkodó, sokszor öntörvényű, a semmire is néha büszkélkedő, konok emberfajta megtestesítői voltak.

Idősebb Horvát Sándor, Horvát Sándor, a hősünk édesapja a századforduló előtt született. Amikor Ferenc Jóska javában élvezte az uralkodás meg az országlás délibábos világát. Pedig nagyon sanyarú volt akkor is a magyar paraszt sorsa. Karcagról is sokan vándoroltak ki a szabad világba. Főleg azok és az olyanok, akiket nem tartott vissza a föld szeretete. Pusztított a tífusz, a gyermekágyi láz, a torokgyík. Az újszülöttek kétharmada pár napos-hetes korban meghalt. Iszonyatosan elmaradott volt az egészségügyi ellátás. Karcagon talán, ha három orvos volt a nép szolgálatában. Idősebb Horvát Sándor gyerekkora is rettenetes szűkösségben telt. Sokat betegeskedett. Kimaradt az iskolából: éppen csak megtanult írni, olvasni.

Korán cselédnek kellett állnia. Mert a szülei is úgy kezdték. Amit keresményként kapott, azt megbecsülte, hiszen korán rájött arra,

hogy a boldogulását csak a saját maga szorgalmának, kitartásának köszönhetően érheti el. A Kóti-Király-féle birtokon szolgált éveken keresztül. A gazda szerette a szorgalmas gyereket. Sokszor többet kapott, mint amit a megállapodás tartalmazott. A megállapodás csak afféle szóbeli ígéret volt a cselédek irányába, de azt a gazdák szigorúan megtartották, mert ha híre ment, hogy valamelyik gazda nem teljesíti az ígért menázsit, akkor azt onnantól kezdve megbízhatatlannak tekintették, és nem kapott többé cselédet, napszámost. Az adott szónak becsülete és tisztessége volt. A leánygyerek elszegődése kockázatosabb volt. A 12-14 év körüli leányokat a cseléd-sorba állás nagyon kiszolgáltatott helyzetbe sodorta. Bár voltak tisztességes kivételek, nagyon sok tizenéves leány „megesett" a gazdától. Aztán megszült a szerencsétlen, és elvetette magát valakivel, de egész élete során hordozta a bélyeget. (A katolikus egyház századforduló előtti és az azt követő évekbeli keresztlevelei nagyon sok erre utaló bejegyzést tartalmaznak.)

Idősebb Horvát Sándornak a Kóti-Király-féle tanyán eltöltött évek szerencsét hoztak. Már serdülő legényke volt, vagy már túljárt azon a koron, amikor az öregedő Kóti-Király magához vette amolyan liba- meg pulykapásztornak a Seres Balogék legkisebb leánykáját, aki már túl volt az elemi iskolai éveken. Jól fejlett kisleány volt, és rá lehetett bízni a házi munkák nagy részét is. Tudott tyúkot kopasztani, kacsát, libát tépni, kapálni is, és pár dolgot meg tudott főzni is. Az ilyen fehérnép nagyon értékes volt a tehetősebb gazdánál. Jobban is fizették. Az öregedő Kóti-Király vigyázott rá, mint a szeme fényére. A pelyhedző állú Horvát Sandri gyerek hiába ágaskodott mellette. De ahogy teltek az évek, ők egyre jobban beleragadtak a gyerektelen, már öregkorú Kóti-Király házaspár bizalmába.

A nyári hónapokban a Sanyi gyerek, aki már majdhogynem felnőtt lett, a fontosabb munkákat elvégezte a tanya körül. Nem volt nagy fizikumú, de hallatlan akaraterő lakozott benne. Megpróbálta az ekeszarvát is megtartani, de azzal nagyon szenvedett. A legerősebb lovakat fogta az eke elé, a lovak szája is rettenetesen kemény volt, a réti föld meg még erősebb. Bizony ki-kiugrott az eke a földből, de valahogy kibírta az első szezonbeli szántást. Aratáskor valahogy a kaszát jobban megszerette. Ő vezette a háromnégy rendre vágó kaszást a búzatáblában. Tehát ő diktálta a tempót. Ezért szerettek vele együtt kaszálni a napszámosok. Elhaladtak a munkákkal rendesen. Ekkor már Sanyi harmadában dolgozott, később meg már feles bérlő lett az öreg Kóti-Király tanyáján. Télen kint maradt egyedül a tanyán. Nagyon sok munka, dolog szakadt rá. Néha úgy el volt fáradva, hogy fejés közben elaludt a tehén mellett, a fejőszéken ülve.

Seres Balogék legkisebb lánya télire mindig hazament a családjához. Kifizette őt Kóti rendesen, azzal a feltétellel, hogy a Mátyásnapi vásár után megint kijön hozzájuk, a tanyára. Hát hogyne ment volna! A Sanyi gyerek is úgy várta már március első vasárnapját, mint zsidó a Messiást. Onnantól megváltás volt neki az élet. Hiszen volt segítsége a ház körüli munkákban, meg aztán volt, aki főzött egy kis lebbencset délre neki is és az alkalmi segítőknek is. Ebben az öreg Kóti-Király nagyon gavallér volt. Oda bízta a fiatalokra az ennivaló előteremtését. Hát persze, hogy a kamrában a liszteshombár, a szalonna, a zsírosbödön használatához szabad kezet kaptak a fiatalok. Micsoda életük volt a fiatal, majdnem tanyásoknak! Az öreg Kóti-Király, amikor a víz elhúzódott a fertő alja felé, megbízta Sándort, hogyha egy kicsit szikkad, oszt' felszántja azt a két láncalja partosabb részt, akkor a két fiatal tinót nekiadja, ha majd meg akar

nősülni. De addig: - Sandri, ha hozzá mersz nyúlni ehhe a kisjánho, megöllek! Megértetted!

Sándor nem nagyon ijedt meg a hallatlan szigorú intelmen, de azért megszeppent. Már ugye: tizenévei vége felé járt a korban, és meg se gondolta, hogy neki alkalmazkodni kelljen itt a tanyán valamihez vagy valakihez! De bizony kellett! Az öreg Kóti-Király kezességet vállalt Seres-Balogéknál a kisleány felnevelésért és tisztességes hajadonná válásáért.

A Sándor gyerekben pipiskedett a férfiasság, amikor néha-néha édes kettesben voltak Seres-Balog Mariskával. A fiatal férfi (mert már nem fiú!) nagyon szerette volna valahogy a keze közé kaparintani Mariskát, de az meg inkább kerülte az ilyen helyzeteket. Nem titok, otthonról is olyan útravalóval indították el, hogy nehogy megessen valakitől, mert nincs az az Isten, aki beengedi többé a szülői házba, ha az a szégyen megtörténik. Ezért nagyon félt néha ettől a Sándortól. Még szerencse, hogy az öreg Soóst odaköltöztette az öreg Kóti-Király pünkösd szombatján. Szükség volt az öreg tanyásra, mert nagyon felszaporodott a munka. Látta az öreg gazda, hogy a Sanyi gyerek (bár nem is gyerek már) nem mindig ura a helyzetnek. Ezért biztos volt ebben egy kis ravaszság is, hogy azért Sanyinak mégse legyen már a diófáig!

Az öreg Soós félig-meddig rokonféle volt. Nem nősült meg sose, de mindig volt valamilyen fehérnép mellette. De a legutóbbi is elhalt mellőle, így aztán az nem vitt magával semmit. Nem sok mindene volt az öregnek. Ahová ment, magával vitte a cepe-cupáját, egy négy sarkával összekötött lepedőben volt a hemme-hummija. Itt a tanya végében volt egy kis helyiség, ahová beköltözhetett. Az öreg Kóti-Király itt tárolta a lószerszámokat, a hintóra való üléseket és egyebeket.

Ahogy berendezkedett az öreg Soós - olyan ötvenévesforma lehetett - megkezdődtek az aratásra, legalábbis a gabonavágásra való előkészületek. Sorra vették a kaszákat, megkalapálták azokat, elkészítették a gabonaasztag helyét. Sándor vitt a városra lisztet, hogy az öreg Kóti-Királyné süssön néhány szakajtónyi kenyeret az aratóknak. Az öreg gazdának a városon is volt egy pár lova, az udvaron megfért még egy lőcsös kocsi meg egy hintó. Sándor aztán nem is maradt sokáig. Két nap múlva kivitte a tanyára az öreg Kóti-Királytól kapott négy hatalmas kenyeret, és vitt még szárazbabot, szalonnát, egy féloldalnyit.

Az aratnivaló bizony nem sok jóval kecsegtetett. Az árpának csak akkora kalászai voltak, mint egy veréb csőre. Könnyű vágó volt. (Így mondták, ha nem volt gyomos a gabonatábla.) Korán tavasszal, ahogy felszáradtak az erek, utána szinte nem esett eső. Egy-egy kisholdnyi árpából (merthogy két láncalja volt) nem sok keresztet tudtak rakni. Máskor, jobb években egy láncalján tizennyolc kereszt is összejött, most mindössze tíz. Jó, ha lesz belőle öt zsák árpa. Még a napszámot is ki kell adni belőle, és marad is, nem is. Annyi tán lesz, hogy a tíz maglót ki lehet tartani a télen belőle.

A jószágtartás nyaranta igen-igen olcsó volt. A karcagi határnak ezen az északi, észak-keleti részén különösen sok volt a nádas, a vizenyős, gyékénnyel sűrűn benőtt ligetes terület. Az öreg Kóti-Király szerelmese volt a vörös mangalicafajtájú sertésnek. Egész falkánnyi méretet hagyatott meg nyárra a tavaszi fialásokból. Ősszel aztán egy kicsit feljavította az éven felüli csapatot, és apránként eladogatta a Soltész hentesnek, aki a városi népséget látta el zsírozóval; vagy az András-napi vásárban keltek el. Minden év vége felé a húskereskedők is sok sertést megvettek Karcagon, amit aztán vittek a nagyobb városok piacaira.

A mangalica igen önellátó volt. Az anyadisznó mindig visszatalált oda, ahol előzőleg fialt. Az öreg gazda disznai is kora tavasztól késő őszig elkóboroltak a pusztában, és bőven találtak maguknak eleséget. Igen táplálók voltak az édes gyékénygyökerek, az évelő vízinövények származadványai, és olykor a dagonyákban visszamaradt kisebb halak, rákok is terített asztalt jelentettek az állatoknak. Olyan is volt ősszel, hogy a tavaszi éves kocasüldő öthat malacával tért vissza a többi jószággal együtt.

Művészet volt ezeket a kissé elvadult állatokat behajtani egy olyan karámba, amit kizárólag nekik csináltak a tanyasiak. Volt, hogy egyik tanya állománya összekeveredett a másik gazdáéval. Ekkor mindig megegyeztek a tulajdonosok. Nem csináltak nagy ügyet egy-két differenciából. Sok baja adódott Sándornak is ezekkel a félig elvadult jószágokkal, mert az öreg gazda nagyon rátarti volt az ő portékáira. A karámban csak a szebbek maradhattak, mert ha a soványabb vagy a beteges is közte volt, a kereskedő nem szívesen vásárolt a kondából.

De azért nem panaszkodhattak a cselédek sem, hiszen a fizetségben az öreg gazda bőven osztogatott zsírt, szalonnát, sonkát. Az aratásra is a téli vágásokból biztosította a kosztot. A nádtetős padláson szépen kiszikkadva sorakoztak a szalonnadarabok, sonkák. Ebben a korban még nem nagyon alkalmazták a füsttel való tartósítást, ezért aztán a só kifehéredett a szalonnán, sonkán, oldalason. A nádtető megfelelő hűvös hőmérsékletet biztosított még a legnagyobb melegben is. Igaz, egy kicsit megavasodott a szalonna meg a sódar. De annál jobban lehetett rá inni a jó tanyasi ásott kutak jéghideg vizét!

Pár nap múlva hozzáfogtak a búza vágásához is. Azt is levágták egy hét alatt. Az tíz láncalja volt. Minden kaszás után ment egy marokszedő, aki kévébe szedte, kötötte a gabonát, majd három marokszedő után ment egy keresztrakó. Egy keresztbe általában huszonegy kévét raktak. Néhány napig még a keresztben érett a gabona, és aztán elkezdődött a hordás. Ilyenkor összefogtak a gazdák, és igyekeztek az „életet" minél előbb a gazda tanyájának a pallagjára behordani . A lovakat könnyebb lőcsös kocsi elé fogták, az ökröket a hosszú gerendelyű kocsik elé. Ezekre a szekerekre háromszor annyi fért, mint a lovas kocsikra.

Amikor megrakták az asztagokat, akkor volt egy kis pihenés, mert a cséplőgépre várni kellett olykor. Ezekben a napokban-hetekben a Sanyi legény esténként úgy el volt fáradva, hogy Mariskára csak rámosolygott, az meg csak huncutul visszakacsintott, mintha az üzente volna a szép kis barna szemeivel, hogy „Na, most legyél nagylegény, Horvát Sandri!"

Ernszt zsidó cséplőgépei járták a disznóréti, asszonyszállási, bengecsegi jobb gazdák szérűit. Így ment ez évről évre, már jól bejáratott sorrendje volt a cséplésnek is. A csépléshez mindig több kéz kellett, mint az aratáshoz. A cséplőgéppel vele tartottak a cséplőbandák. Ezekben a gépes bandákban voltak etetősök, törekesek, szalmahúzók, zsákolók. A cséplő kezelője nem akárkiket bízott meg ezekkel a feladatokkal! Mert volt ebben sok veszély is. A hatalmas cséplődobos gépeken csak a magukra nagyon ügyelni tudó emberek dolgozhattak. Csak egyetlen rossz mozdulat, és már bele is esett garatba a figyelmetlen ember!

Egy-egy gazdánál - természetesen a gabona mennyiségétől függően - két-három napnál nem tartott tovább a cséplés. A költözés egyik tanyáról a másikra általában éjjel történt. Olyan is volt, hogy

egy tanyába behordatták a másik gazda csépelni valóját is, hiszen ezzel is időt takarított meg a kezelő. A cséplési bért gabonában fizették meg, a bandatagok viszont napszámot kaptak. A kosztot általában a gazda állta. Bablevest, krumplilevest, utoljára pedig valamilyen paprikás húst kaptak a kosztosok. Az egyezség napi egyszeri étkezést tartalmazott, a bér mellett.

Amikor jó volt a termés, akkor nem volt probléma a fizetséggel. De a gyenge évben bizony volt olyan gazda, aki adósságban maradt a cséplőgép tulajdonosával szemben.

Így ment a legnagyobb és legszentebb nyári munka a karcagi határban. Természetesen a termőföld adottságai, hiszen elég nagy eltérések voltak ezen a hatalmas kiterjedésű rónaságon, meghatározták a gazdák boldogulását. Volt, aki jobb módú lett, volt, aki éppen csak eléldegélt. Az aratás után mindig meg lehetett vonni az esztendő kimenetelét.

Régi bölcsesség, de igaz: az aratás a parasztember nyári istentiszteletе!

Teltek-múltak az évek, a Kóti-Király tanyáján felnőtté, érett emberré lett Horvát Sándor. Seres-Balogék Mariskája meg már el sem tudta képzelni az ő jövőjét Sándor nélkül. Megesküdtek. Jóval az ezredforduló után, amikor kimondták a karcagi római katolikus templomban, Zsigrai plébános úr előtt, a boldogító igent. Az öreg Kóti-Király becsülettel, tisztességgel kifizette őket. Sándornak a több mint két évtizednyi szolgálatáért neki adta a két dűlővel „hazább" lévő tanyáját. Az öreg előrelátó volt, amikor egy kisebb, de jó állapotban lévő tanyából kihalt az öreg Vízi János, és az örökösök kivándoroltak Kanadába. Az egyik rokonára hagyta, aki eladta, és így jutott hozzá az öreg Kóti-Király. Nem sok föld volt a tanyával, mert Ágota felől fel-feljött a víz olvadáskor, így inkább csak legelőnek

volt jó az a másfél holdnyi. Szoba, konyha, kamra meg egy fészer volt hozzá toldva. A melléképületben két tehén vagy ökör megfért, és még egy növendéknek is jutott hely az istállóban.

Mariskának hozományként adott az öreg egy használt bútorzatot, ami állt egy hatalmas sifonból, két ágyból, egy asztalból és néhány székből. A kemence nagyon jó állapotban volt. A pitarban (konyhában) még üzemképes volt a berakott katlan, és ott is maradt egy asztal és egy kredenc. Ez a világ közepe volt a két fiatalnak!

Így tudott saját lábára állni Horvát Sándor és felesége, Seres-Balog Mariska. Gyerekkoruktól keményen dolgoztak: libapásztorként, disznópásztorként, cselédként, majd tanyásként. És még ehhez is kellett egy jóakaró, a munkájukat, szorgalmukat elismerő és megbecsülő gazda, aki tisztességgel kiállt a fiatalok mellett, mintegy saját gyerekeinek tekintve őket. Nagyon szerette volna, ha öregségükre gondviselőjük lettek volna. Ha ott maradtak volna, bizonyára ők lettek volna a tanya, az állatállomány, a szántók és a legelők örökösei.

De milyen is a magyar paraszt? A saját lábára akar állni, a saját munkája által megkeresett javakat akarja hasznosítani. Független akar lenni! A maga gazdája akar lenni! Ez a szabadság!

Az öreg Kóti-Király mindent megértett a Sándor gyerek törekvéseiből. Ezt látta rajta szinte kicsi gyerekkora óta. Ezért tartott ki mellette. Inkább vállalta, hogy keres másik tanyást, olyan lesz, amilyen, de nem áll útjába ennek szorgalmas és becsületes Sanyi gyereknek. Ezért hozta meg az áldozatot a tanyavásárlással is. Perlekedett is az öreg a feleségével, mert emiatt a Déli temetőben a sírhelyet nem tudták megcsináltatni Mayer Péterrel. De a következő esztendőben az is elkészült.

Hát így indult a két fiatal önálló élete a város egyik legsanyarúbb határrészén, az Ágota környéki partosabb földeken. A két fiatal határtalan boldogságban fogott hozzá az önálló élethez. Mariska kapott egy csomó libatojást meg pulykatojást - még hozományként. Kikeltette a kislibákat, pulykákat, és azonnal volt néha-néha mit árulnia a piacon. És Sándornak még megvolt az évekkel korábban kapott két ökör, addigra már lett eke is és szekér is. Így aztán elelboldogult a föld megművelésével, sőt még másnak is besegített. A nagy boldogságot és szabadságot néha ínséges évek követték. Mariska mindig mellette volt. A parasztember támasza a Jóisten meg a gazdasszony!

A századfordulót követően sorra alakultak az országban a vízmentesítő egyletek. Ezeknek a társulásoknak az volt a célja, hogy a magyar termőföldet szabályozatlanul sújtó, váratlanul a földjét a gazdájától elragadó árvizeket szervezett körülmények között szabályozni lehessen.

Karcag város nagy kiterjedésű vizes, mocsaras területeinek természettől való elrablása is megkezdődött a 19. század végén és a következő század elején. Az önálló paraszti életet kezdő Horvát Sándor és Seres-Balog Mariska szintén elvette a lapalyagos földeket az állandó vizektől. Sokat jelentett az Iványi 11-es csatorna és a Német-éri csatorna megépítése. Sándor olykor kínlódott, mert az összegyűlt tavaszi vizeket a csatorna gátja felfogta, ilyenkor aztán kubikolni kellett, hogy a vizet levezesse a csatornába. Sándor és sok cimborája részt vett az ármentesítő csatornák építésében. A Hortobágy folyó csatornába terelése különösen nagy munka volt. Oda még Sándor is elszegődött. Főleg nyár végétől késő őszig jelentett igen sokat az a keresmény, ami kiegészítette a paraszti gazdálkodás veszteségeit. Mert bizony voltak, adódtak nagyon nehéz évek!

A két szorgalmas ember, Sándor és Mariska, dolgozott szinte éjjel-nappal. A gyerekkorból magukkal hozott felfogás, mármint az, hogy azért vagyunk, hogy dolgozzunk, csaknem ideje korán fásulttá tette őket egymás iránt. Eljött a tél, utána a tavasz, és kezdődött minden elölről. Küzdelem a földön: elvetni, kaszálni, kapálni, aratni (ha volt mit), tengerit törni, csutkát vágni, piacozni, adót fizetni.

Mégis egyszer, úgy késő ősszel, Mariska rosszul érezte magát. Hányingere volt. Sándor nagyon megijedt, hiszen mégiscsak a legnagyobb támasza esett ki a munkából. A fiatalasszonynak le-le kellett feküdni, pihenni. Sándor befogott a szekérbe, és elment az Ágotai-halom mellett lakó Karászinéhez, hogy jöjjön már el vele, oszt' nézze meg az asszonykáját, mert neki valami nagyon gyanús. Karászíné amolyan bábaasszony-javasasszony hírében állt. Várni kellett Karászinéra, mert hát váratlanul jött Sándor. Már András-nap közeledett, és hirtelen hó, zimankó volt készülőben. Sándor egyre idegesebb lett. Déltájban indultak vissza. Nem volt idő még enni se. Szűk félórai járásra volt a két tanya közt a távolság, de Sándor a két lovát iszonyatos vágtában hajszolta, úgyhogy pillanatok alatt hazaértek. Akkorra az időjárás is rákezdett, olyan havas esős, viharos idő kerekedett fel, hogy a lovak gőzöltek a vágta miatt. Sándor pedig bőrig ázott, mert egy lajbin kívül más nem volt rajta. Karászíné belebújt a nagykendőjébe, rajta nem fogott az idő.

Ahogy beléptek a pitarajtón, látták, a fiatalasszony keservesen sírt. Sírt, mert arra gondolt, Sándornak valami baja esett, hogy ilyen sokáig magára hagyta. Karászíné már éltes asszony volt, nagy tapasztalattal a fiatalasszonyok „vizsgálatát" illetően. Alaposan kikérdezte Mariskát, mikor volt utoljára a havibaj. Hát Mariska már azt is elfelejtette, de úgy emlékszik, a Mihály-napi vásárra már úgy mentek, hogy akkor is kimaradt.

- Kislyányom, te másállapotba' vagy! Mán egy kicsit meg van duzzadva az arcod is, meg egyebed is!

Rátette a két tenyerét Mariska hasára, és nagy műgonddal megállapította, hogy nemsoká megmozdul a gyerek.

- Mariskám! Mariskám! Hát az Isten áldjon meg! Eddig is vigyáztam rád, ezután még jobban!

És elkezdett Sándor örömében keservesen sírni. Ő bizony titkon mindig erre a pillanatra várt, hogy mikor lesz utód. Mert hát nem azért él az ember, hogy dolgozzon, hanem azért dolgozik, hogy éljen.

- Na, ide figyeljetek! Lyányom, te, ha jobban leszel, felkelhetsz, de meg ne próbálj valamit is emelni! Majd szípen megszokja a tested a magzatodat, oszt' akkor kihordod. Május vígire megszülöd, csak nagyon vigyázz magadra. Egyél sok húst, és igyál sok tejet! Te, fijam, ápold és óvjad, mint a szemed fényit!

Sándor még mindig szipogott, Mariska meg hol mosolygott, hol pityergett. Az öröm könnyei voltak ezek a két egymásért élő fiatal szemében.

Már kezdett szürkülni a délután, Sándor befogott, és visszarepítette Karászinét az Ágota-halom mellé. Ahogy visszafordult, igyekezett haza, mert innentől kezdve még nagyobb volt az ő felelőssége. Karásziné elmondta neki, milyen nagy a gyerekhalandóság, milyen sok a vetélés. Tíz állapotosságból jó, ha 3-4 gyerek megmarad. Erről hallott Sándor is, mert az egyik vásárban beszélték az emberek, hogy a karcagi katolikus plébános milyen sok gyerekhalandóságot hirdet ki a születési keresztlevelekből.

Ahogy visszaért a tanyára, lökött a jószágok elé ennivalót. A lovakat lecsutakolta. Hereszénát kaptak, mert megérdemelték a jó vacsorát. A pányvás jószágok elé tököt vert, a teheneknek és az

ökröknek leveles csutkát tett a jászolba. A két ökör még nyári jászlon volt, az istálló mögött, egy gádor alatt, az enyhelyen. Két oldalról csutkaizíkkel volt berakva, hogy ne érje a fújja-hordja szél a két jószágot. Gyorsan csinált mindent. Igyekezett az idővel, hogy egy kicsit befűtsön a szoba kemencéjébe. Erősen ráesteledett. Lámpát gyújtott, és a fészerből egy nagyobbacska kéve csutkaizíket vitt a pitarba, azzal fűtött be, és egy dugat szalmával. Ráfért a meleg szoba őrá is, mert alaposan elázott, és bizony fázott a hideg szélben. Mariska jó néven vette a meleg szobát, ideje volt már befűteni. Eddig elvoltak a dunyha melegében, de reggelente mindig vacogott a foguk, míg kapkodtak valamit magukra.

Megkezdődött hát Mariska óvó-féltő ápolása, mert Sándor agyában belevésődött Karásziné asszony figyelmeztetése: nagy a gyerekhalandóság, főleg a szegényebb népek családjában.

Sándornak nem volt jó éjszakája. Pedig a fáradtságtól meg a jó melegtől hamar elaludt. De hamar fel is ébredt. Ahogy kiment éjjel a tanya elé, könnyű dolgát végezni, nem látta se a holdat, se a csillagokat. Nagyon el volt borulva az égbolt. Visszafeküdt az ágyba. Úgy érezte, rázza hideg. Nem jót sejtett. Kis idő múlva kiverte a verejték! Mi akar ez lenni? Mikor most már minden olyan jól kezd alakulni. Járt az agya, az izzadást megint hidegrázás váltotta fel. Hol erre, hol arra gondolt. Mariska édesdeden szuszogott mellette, nem akarta háborgatni az ő bajával. Dehogyis háborgatja! Csendben megint felkelt. Húzott magára még egy inget. Még szerencse, hogy nem voltak elpakolva a nagymosás után a fehérneműk. Visszafeküdt. Nagyon nehéznek érezte a mellkasát. Már annyit hallott Matterny doktortól gyerekkorában, amikor tüdőgyulladása volt, hogyha a mellkasunk nehéz, és izzadunk, és ráz a hideg bennünket, az lehet, megint tüdőgyulladás. Ezen járt az esze, mi-

közben Mariska felserkent, és lámpát gyújtott. Ő meg azt tudta, hogyan kell megismerni, ha valaki lázas. Tapogatta Sándor homlokát, a nyakát, az nagyon forró volt. Sőt, Sándor már a levegőt is kapkodta. Majdhogynem sípolt a mellkasa! Mariska megijedt.

- Jaj, mi van veled, Sándor? A Jóistent kérem, ne légy beteg! Mi lesz velünk, ha itt az Isten háta megett leesünk a lábunkrul!?

- Ne fíjjél, lelkem, nem lesz itt semmi baj!

Nyugtatta Sándor, hiszen számára csak az volt a fontos, hogy az ő társának, aki már a szíve alatt hordja a gyereküket, neki ne legyen semmi baja.

- Úgy emlékszem, van még néhány kombinált por valamelyik csuporban, a kredencen, azonnal megkeresem.

Mariska vitte magával a petróleumlámpát, mert nem kínlódott meggyújtani a pitarbeli lámpát is, merthogy fogytán volt a petró is a tanyán.

Öntött egy bögre vizet, megtalálta az orvosságot, beletette a bögrébe, és megitatta Sándorral. Sándor lehúzta a lehetetlenül keserű valamit, és jól betakarózott. Mariska elfújta a lámpát, és visszafeküdt az ágyába. Nem jött álom a szemére, csak hallgatta Sándor egyre gyorsuló, ziláló szuszogását. Félt. Nagyon félt. Megvolt rá az oka, hiszen jól ismerte Sándort. Gyerekként együtt kerültek az öreg Kóti-Király tanyájára. Kiszolgálták a pásztorkodást, a cselédsorsot, voltak tanyások, bérlők. Végigpergett előtte közös életük minden egyes emléke, amire eddig nem is figyelt, mert a tanyasi élet, a rengeteg munka, a sok tennivaló soha nem engedte meg, hogy a gondolataival foglalkozzon. Kezdett volna elálmosodni, de észrevette, hogy kezd pitymallani. Ez meg azt jelentette, lassan kelni kéne! Akkor most ő felkeljen? Mikor megmondta Karásziné, nehogy emeljen, nehogy megerőltesse magát, mert akkor elmehet a gyerek!

Őrlődött magában Mariska. Kiment az álom a szeméből. Felült az ágyában, még bóbiskolt egy kicsit. Megszólalt az első kakas. Az öreg kendermagos kakas, annak van ilyen éles, elnyúló kukorékolása. Jött rá a válasz. Ez meg a fekete, cirmos nyakú. Máskor nem igen volt ilyen szerencséje, hogy kihallgassa a kakasok ébresztőjét, hiszen mindig Sándor kelt először, ő engedte ki a bezárt jószágokat, a tyúkokat, kacsákat, süldőket.

A tegnap esti havas, zimankós idő lenyugodott. Magára terítette a nagy vállkendőjét, és kinézett a pitarajtón. Elég hidegnek találta a levegőt. Nem mert kimenni az ajtón. A kutya is fázósan húzta össze magát gangon, a vackán. Mozgást hallott a szobából. Sándor is felébredt, sőt fel is kelt. Nagyon gyengének érezte magát. Meglátszott rajta a tegnapi nap és az elmúlt éjszaka minden gyötrelme. Azonnal ráripakodott Mariskára, persze, csak finoman. Visszaparancsolta az ágyba. Felkapott magára egy kabátot, kiment a tanyaudvarra kisdolgát végezni. Visszasietett a még meleg szobába. Megpróbált erőt venni magán. Dohogott: nem lehetek beteg! (Pedig az volt.)Nem eshetek le a lábomrul! Nem szállhat ki az erő belőlem! (Pedig erőtlen volt.) Mi lesz a jószágokkal? Ki ad nekik enni? Mi lesz itt? Szerencse a bajban, hogy a tehén nem volt fejős, éppen el lett apasztva, mert már a nyolcadik hónapban járt a vemhességgel. Hát igen! Fáni is - így hívták a tehenet - áldott állapotban van. És itt megint összeadódtak a gondolatok az agyában. Jó fejős tehén volt a Fáni. Könnyen leadta a tejet. Könnyű fejős volt, szép borjakat ellett. Vastag volt a teje is. Nagyon finom túrót, tejfölt köpült belőle Mariska. Ha bikaborjút ellett, akkor azt mindig a következő vásárban adták el. Volt egy-két nagygazda, aki az ilyeneket felhizlalta, vagy tinót nevelt belőle, és utána jó pénzért eladta, mint igavonó jószágot.

Sándor még gondolkodott egy darabig, az ágyszélén ülve, majd felugrott, és az ablakhoz szaladt, mert a Csahos nagyon ugatott. Ilyenkor csak idegen, vagy legalábbis nem mindennapos látogató jött a tanyába.

A nap nagyon szürkén, csak sápadt mivoltában kezdett feljönni Ladány felől. Az ökrök, a tehén, de már az üsző is hallatta a hangját, a pányvás disznó és a szalma mellé pányvázott magló nyöszörgött. Szóval, mindenki várta a gazdát. Sándor kiment a pitar elé a gangra, vajon kit ugathat a kutya. A jövevény nagy sietséggel jött, mert a Csahos a sarkában loholva kereste az igazságot. Sándor nyomban megismerte, hogy ez a gyerek meg az Ugocsáék gyereke.

- Hát te, mi járatban vagy ilyen korán reggel? - kérdi tőle Sándor. Egy kicsit már arra is gondolt, hogy de jó, hogy erre jár ez a legény.

- Hát, anyám kűdött, hogy nízzem meg, mi van Sándor bátyámékkal, mert az este nagyon vágtatott Sándor bátyám a szekérrel, kétszer is. Azt is mondta, hogy olyankor szoktak vágtatni a lovakkal, ha valami nagy baj van.

- Jó, hogy jöttél, mert bizony bajok vannak! Mariska nénéd áldott állapotban van, oszt azt mondta Karásziné, tudod a bába, hogy ne dógozzon, meg ne emeljen semmit, ha meg akarja tartani a gyereket. Mán pedig meg akarjuk tartani, mert rígóta vágyunk egy gyerekre!

- Gondolta anyám, mert azt is látta, hogy igencsak Karásziné ült Sándor bátyám mellett a bakon. Akkor híjják űtet, ha gyerek van a dologban!

- Én kifáztam az este a zimankóban, oszt olyan hidegrázás fogott el, hogy majdnem meghaltam az iccaka. Hogy is hínak tíged?

- Tuggya, Ugocsa Mihály!

- Azt tudom, hogy Ugocsa vagy, csak a másik nevedet nem tudtam. Ráírsz-e egy kicsit, Mihály?

- Persze, hogy rá! - derült fel a gyerek arca, hiszen mióta várt már arra, hogy elszegődhessen valahová egy kis jussért.

Idősebb Ugocsának sok gyereke volt. Öt vagy hat, de még mind otthon volt, abban a kis tanyában, ami olyan másfél dűlőre volt Tilalmas irányában, Sándor Ágotán túli tanyájától. Nem nagyon volt ott föld a tanya körül, csak egy kis legelő, amit a libákkal és egy két kecskével legeltettek. Az idősebb Ugocsa kubikra járt, amíg lehetett dolgozni a környékbeli csatornákon. A keresmény éppen csak arra volt elég, hogy a család éhen ne haljon. Mihály volt a legidősebb gyerek, olyan 12-13 éves. Erős, szikár gyerek. Szaladni meg nagyon tudott. Akármilyen jószágot utolért, vagy megkerült.

- Na, ide figyelj, Mihály! Én most nem tudom ellátni a jószágokat, mert már a hátam is fáj. Elmondom mindig, hogy mit hogy csinájjál. Gyere be a szobába mindig, ha megcsináltad azt, amit mondtam! Megértetted, amit mondtam?

- Meg, Mihály bátyám!

- Oszt, ettél-e mán máma valamit?

- Nem ettem én semmit, bírom én a munkát! Na, akkor mivel kezdjek?

- Eriggy az istállóba, tegyél a lovak elé két kimagvalt tököt, majd adjál elibük hereszínát! Mielőtt közéjük lípsz, szóljál nekik! Az egyik neve Kesely, a másiké Csillag! A tehén és az ökrök elől szedd ki az ízíket, kösd össze úgy, ahogy a többit látod! Utána adjál a tehénnek meg az üszőnek leveles csutkát, egy kívít, ugyanannyit az ökröknek is! Ha megettík, adjál színát egy jó villával! Ha azt is megettík, vezesd ki űket a kútvályúhoz, itasd meg űket!

Így mondta el szépen Sándor, sorban, a minden jószágféleség körüli teendőt. Mire eljött a fél délelőtt, Mihály végzett a tennivalókkal. Addigra Mariska néhány tojásból sütött rántottát, és főzött

egy kis teát, mert azt Sándor is nagyon kívánta. Az öreg Kóti-Királyné, amikor néha kijött a tanyára, tavasszal mindig vitte magával a kis Mariskát vad kakukkfüvet szedni. Azt megszárította, és egész esztendőn át kitartott. Amikor valami nyavalya ütötte fel a fejét az öreg Kóti-Királynál, abból főzött néki teát. Innen tanulta meg Mariska használni a gátoldalban szépen virító kakukkfüvet. Ő is begyűjtötte az évre való mennyiséget.

Ez után azzal küldte haza Sándor Mihályt, hogy beszélje meg otthon, segíthet-e addig, amíg ő fel nem gyógyul.

- Gyere vissza ebíd után, oszt intézheted ugyanígy a sorát a dógoknak!

A Mihály gyerek hatalmas boldogságban szaladt, egészen házáig. Egy viseltes gumicsizma volt a lábán, amin annyi volt a lyuk, mint a laskaszűrőn. A nadrág is látott már jobb napokat. A kezeslábas felső és egy lógó szvetter volt felső ruházat.

Az öreg Ugocsa nem volt otthon. Még sikerült neki most is a napszámba elmenni. Idősebb Adler Jakab tanyája Tilalmason túl volt, a város felé. Adler módos gazda volt, tanyát épített és istállót. Sikerült a nádas, tocsogós fertőről a vizet levezetni a nyáron, mostanra elég jól kiszáradt. Egy lecsapoló csatornát épített a vízügyi közösség. Persze, azért kellett Adlernak is adakoznia… Na, ide járt napszámba az öreg Ugocsa. Kubikolt, kutat ásott. Csinált mindent, ami jött.

A Mihály gyerek nagy-nagy örömmel mesélte az anyjának a hírt.

- Jó, hogy mentem, anyám! Sándor bátyám igen-igen beteg. De beteg ám Mariska néném is! Ha nem megyek, éhen pusztul minden jószág! Én etettem meg mindent! - adta a nagyot.

- Ne hazudj mán, te büdös kölyök! Az hiszed, hogy én meg mindent elhiszek. Hogy tudtál vóna te elvígezni a millió jószág körül! - replikázott Ugocsáné.

- Mán pedig higgye el, anyám, hogy mindent megcsináltam, úgy, ahogy mondta Sándor bátyám. Adtam a lúnak meg a tehénnek is, a disznókat is elláttam. Csak a tyúkokat nem níztem meg, hogy hány tojós van.

- Még jó, hogy azokat meg nem nízted! Osztán mi a bajuk Mariséknak?

- Hát nincs neki olyan nagy baja, csak állapotos. Azt állapította meg Karászi néném. Sándor bátyám meg kifázott, oszt lázba van. Nem kelhet fel, azt monta. De mondok még mást is!- derült fel az ábrázata Mihálynak.

- Mit akarsz még hazudni?

- Nem hazudtam én eddig se, anyám! Csak azt akarom mondani, hogy elszegődhetek-i amolyan mindenes cselédnek? Mert felfogadnának egy darabig, míg felgyógyulnak, vagy még azután is.

- Én engedlek szíves örömest, de apáddal is beszíld meg!

Innentől az anya kezdte felnőtt számba venni a fiát, aki látva az anyjának könnybe lábadó szemeit, a nyakába ugrott, és megcsókolta. Nagyon nagy dolog volt ez a gyerek részéről, hiszen soha nem volt divat parasztéknál az ölelkezős, puszilgatós cselekedet.

- Dílután még vissza kell menni, megint elvígezni. Mán mingyán indulok is, mert ne legyen rám iccaka. Vagy mi lenne, ha ott aludnék, nem kéne a sötítbe botorkálnom hazafelé? - alkudozott az anyjával Mihály.

- Ha maradhatsz, akkor maradj! Majd csak meghúzod magadat valahun.

Megörült erre a gyerek nagyon, hogy ekkora szabadságra lett engedve. Ugocsáné se bánta a fiú elmenetelét, hiszen egy szájjal kevesebbet kell etetni addig is, amíg oda lesz a fia. Már pedig a Mihály gyerek a korához képest elég nagy étvágyú volt. Képes volt egy fél

tepsi görhemálét is megenni, pláne ha volt egy kis kacsazsír is hozzá! A másik négy gyerek összesen nem evett annyit, mint ez a Mihály.

Este hazajött az öreg Ugocsa. Nagyon el volt fáradva, és egy kicsit meg volt fázva. Napközben csak-csak megizzad, de nem úgy süt már a nap, csak világít, mondják ilyenkor András-nap táján, és hamar ráhűl az emberre az átvizesedett ruhanemű. Az asszony azonnal beszámolt az urának a napi fejleményekről. A Mihály gyereknek cselédsor akadt, mondta az urának. Na fene, hümmögött az öreg Ugocsa.

- Osztán hun, kinél? Csak nem a Horvát gyereknél?

Mert neki Horvát Sándor a maga huszonegynéhány évével csak a Horváth gyerek volt. Kicsit irigykedve tekintett rá az öreg Ugocsa, mivel elég gyorsan haladt előre.

- De biz, annál! Gyereket vár Maris is, Sándor meg lebetegedett. Felajánlották, hogy legyen náluk a Miska szógagyerek. Mondtam is neki, hogy beszílje meg veled, de most gyorsan vissza kellett menni neki, mert dílután is vígeződni kell.

- Ha bírja, had menjen, oszt csinálja. Én is így kezdtem az íletet. Ű meg mán kijárt pár osztályt is az iskolába, tud írni, olvasni. Ippen ideje, hogy ne itthon lebzseljen!

Megkönnyebbült Ugocsáné. Ha jön a gyerek haza másnap, megmondja neki, és akkor végleg elmehet a fia kenyérkeresőnek. Megvacsoráztak Ugocsáék. Szegényesen. A gyerekeknek jutott egy-egy csupor kecsketej. Ugocsa hozott vissza a tarisznyában egy kis darab kenyeret, ahhoz evett szalonnát. Szalonnát, mert kapott egy jó kilónyit Adler Jakabtól, így aztán az asszonya is evett pár falatot. Hát nem volt az asztal mellett „dűts-boríts”. Így nevezték a szegények azt az állapotot, amikor a jómódú emberek pazaroltak az életvitelükben.

Ugocsa Mihály, merthogy most már előlépett kenyérkeresőnek, illő módom lejelentkezett Horvátéknál. Gyorsan beszámolt arról, hogy az anyja ráhagyta a sorsát, az apja meg biztosan nem ellenzi, hogy elszegődik. Sándor gondolt erre az esetre, hiszen az ilyen sokgyerekes családoknál a fennmaradás egyik módja a minél hamarabbi elszegődés a cselédsorba. Nem ment ki a jószágok közé, mert nem akarta, hogy még jobban meghűljön. Kiment viszont a kamrába, és előkeresett egy régen kinőtt nadrágját meg egy félig már elkopott sarkú bőrcsizmát, és ráadta őket Miskára. Mariska pedig adott rá egy nyak nélküli inget, amit már Sándor nem használt. Lötyögött rajta minden, de legalább olyan emberszabása lett. Más se kellett a Miska gyereknek! Olyan fergeteges jókedvre derült, hogy még az éhes tyúkok is felrepültek a csutkakazal tetejére, nem beszélve a maglóról, amelyik ijedtében elszakította a pányvaláncot! Na, azt viszont azonnal meg kellett kötnie Miskának, mert ha nem teszi, az meg nem állt volna a gyékényes fertőig, ahol kedvére túrhatta volna a gyékény édes gyökerét. Fütyörészve, jókedvűen, de üres hassal, mert otthon se evett, itt meg még nem evett, kezdte el a cselédsorsot ifjabb Ugocsa Mihály! Megetette a jószágokat, összeszedte a tyúktojásokat, ahonnan Mariska szokta, majd előállt azzal az igényével, hogy ő bizony itt szeretne aludni.

- Sándor bátyám, én nem mennék haza ebbe a sötítbe, jó lenne itt hálnom!

- Meghiszem azt, de én nem tudok, csak kosztot, menázsit adni, kvártélyra nincs lehetőség, ha csak az istállóban meg nem alszol.

- Hű, az pont jó lesz nékem! Nem fílek én semmitűl! Meghúzódok a tehén előtt a jászolba, majd inkább rövidebbre kötöm, nehogy engem nyaldosson a Fáni az iccaka.

- Na, majd beszámolsz reggel, hogy milyen iccakád vót! Hónaptul majd kitanálunk valamit. De gyere be, oszt egyél valamit!

- Jó nekem akármi is!

És már bent is volt a pitarban a gyerek, mert már nagyon éhes volt. Mariska felmelegítette a délről maradt paprikás krumplit. Volt benne egy kis szikkasztott hús, tett mellé egy karéj kenyeret. Nagyot evett Ugocsa Mihály, és boldogan tért nyugovóra. Adott neki Sándor egy vastag pokrócot, amit eddig nem használt a kocsi ülésén, mert még nem volt rá szükség. Bezzeg, ha tegnap már a szekérderékban lett volna! Most lehet, hogy nem lenne beteg.

A Fánit arrébb kötötte a jászlon egy karikával. Tett szalmát a jászolba jó vastagon. Terített maga alá egy zsákot, lerúgta a csizmáját, bebugyolálta magát a pokrócba, így tért nyugovóra. Nem aludt még soha jászolban, mert nekik otthon még jászluk se volt, hiszen a kecskéknek nem kellett.

Kényelmesebb helye lett a jászolban, mint otthon, hiszen ott harmadmagával osztozott egy nagyobbacska priccsen. Otthon a szalmazsák is nagyon törekes volt már, ezért aztán reggelente nem győztek vakarózni a testvéreivel, mert a szalma pora csípte a bőrüket.

De az is lehet, hogy a kosz ette már bele magát a gyerekek bőrébe. Ugocsáné nem igen törődött a gyerekei higiéniájával. Volt neki gondja éppen elég. Bizony sokszor a semmiből kellett ennivalót varázsolnia az asztalra! De most már egy szájjal kevesebbet kellett etetni, hiszen a Miska elszegődött! Nagy segítség volt ez idősebb Ugocsának. A legutóbbi fizetségből azonnal vett két zsák kölest és egy zsák kukoricadarát. Az aprójószágokat folyamatosan vagdalta Ugocsáné, már ha a kéthetente történő kacsa- vagy libavágás folyamatos bőséget jelentett. A zsírja volt a lényeg, mert azzal a gyerekeket sokáig lehetett etetni. A húst, azt inkább az idősebb Ugocsa ette

meg, hogy tudja bírni a munkát a kubiknál. Nyomorultságos élet volt ez ott, ahol a vadmadár is csak átmenőben volt vendég. Télen előjött a vaddisznó is a csalitosból, mert már befagyott minden az orra előtt, és kereste a könnyebb megélhetést.

Az elmúlt télen nagy szerencséje volt az idős Ugocsának, mert egy vaddisznó süldőt sikerült a vadfogó csapdával elkapni. Sok tanyában éltek az efféle vadfogással. A vásárban lehetett venni ilyen szerszámot, ami nem volt olcsó mulatság, de ha a vad odamerészkedett a két rugós-szeges vaspofa közé lehelyezett tengericsőhöz, a rugó olyan erővel csapódott össze, hogy nem volt az az állat, amelyik ki tudta volna belőle szabadítani magát. A csapda természetesen egy kötéllel ki volt biztosítva a legközelebbi fához. Ha szerencséje volt a gazdának, mert a kutya vagy nem vette észre a vadat, vagy be volt zárva, hogy ne riassza el a szerencsét, akkor bőven megtérült az ára.

Na, az a süldő tavaly sokáig kitartott a családnak. Mivel most is közelgett a nemszeretem időszak, elővette az idős Ugocsa a szerszámot, mert kezdett hidegre fordulni az idő. A kis szoba-konyhás-kamrás tanyának volt egy kemencéje, a konyhában (pitarban) egy berakott katlanja. Ezek voltak a fűtésre, tüzelésre alkalmas berendezések. Nyáron rengeteg gallyat, nádat, sást szedtek össze a téli tüzelés céljára. Kivágták a kecsketrágyát is, abból lett a leveles gané. Az nagyon jó tüzelőanyag volt.

A kis szalmatetős ólban elfért a néhány kecske, gida, gödölye, tyúk, kacsa. Az ól mögött itt is volt egy kis fészer, az alatt gágogtak a libák, amíg le nem lettek vagdalva.

A tanya mellett itt is volt egy gémeskút, de annak a vize csak a jószágok számára volt iható. Tavasszal teleszaladt vízzel, nyár derekára tisztult le a víz, de akkor se mertek belőle inni, mert ha vala-

melyik gyerek megkóstolta, azonnal ment a hasa. Így aztán jó két dűlő távolságából kellett hordani az ivóvizet, ami nagy kincs volt a tanyán. D. Magyar Jánosnak volt egy ásott kútja, aminek a vize messze földön híres volt. Még a Hortobágy-Berettyó csatorna mérnökei is innen vitték a vizet, szekéren, a kubikosoknak.

Tény és való, hogy nagyon kapóra jött a Miska gyerek felbukkanása. Szinte a haláltól menthette meg Sándort, mert ha lábon hordja ki az újabb tüdőgyulladását, ezt a legyengült embert talán el is veszíti Seres Balog Mariska!

Ismert dolog volt az, hogy ezeknél a szegény embereknél nem volt ritka a gyerekáldás. Születtek egymás után. Jöttek a gyerekek, akár tervezték a gyerekszülést, akár nem. Mondták is, hogy esőért, gyerekért nem kell imádkozni.

De bizony imádkozott ez a fiatal pár, mert már próbálkoztak, illetve minden esetben, amikor egymásé lettek az ágyban, azt várták, hogy na, most majd sikerül! És bizony nem sikerült. De most végre! Nem figyeltek magukra, hogy vajon lesz-e, lett-e eredménye az együttlétnek. Az ősz olyan gyorsan elrepült, hogy a meglepetés erejével hatott Karásziné jövendölése a gyerekáldásról.

Mihály köhécselt az ágyban. Úgy érezte, túl van a nehezén, de az ereje teljesen elhagyta. Óriási szerencse, hogy volt a tanyán kenyér, és lisztet is cserélt (őrletett) a Gálné-féle malomban, a városon. De jó is, akinek lovai vannak, meg ökrei, és minden munkát fel tud vállalni! Gondoskodott előre a télirevalóról. Hozott babot, krumplit, sót, petrót, gyufát, és minden egyebet, ami kell télen, a tanyán. Ezt már megtanulta a jó öreg gazdájától, az öreg Kóti-Királytól, hogy gondoskodni kell az embernek magáról, meg arról, akit rábízott a Jóisten. Hogy ezért dolgozni kell? Bizony, nagyon sokat kell gürcölni, hogy meg legyen a betevő!

Ilyenekről elmélkedett magában, amikor Mariska már felkelt, magára vette a nagykendőt, begyújtott a katlanba, és vizet tett fel melegedni. Egy másik lábasba pedig köleskását tett fel főni, hogy majd egy kis sült szalonnával megbolondítja, oszt jó lesz reggelire. A katlan kellemesen bemelegítette a pitar levegőjét. A szoba sem volt még teljesen kihűlve. Sándor nem volt hozzászokva efféle reggeli henyéléshez, de a háta még mindig kegyetlenül nehéz volt. Be akart szakadni! Szóvá is tette Mariskának, aki azonnal visszaparancsolta az ágyba. Nem tetszett Sándornak a maga tehetetlensége. Méltatlankodott. Azt se tudta, hogy ez a Miska gyerek mit csinál odakint a jószágok körül. Vajon a lovakat úgy látja-e el, ahogyan kell? A Fáninak ugyan még nincs itt az ideje, de azért figyelni kell őt is, hogyan tőgyel! Nem ártana már, ha ellene: jó lenne a jó meleg tej reggelente. Van-e még tök a disznónak meg a maglónak? És így tovább, járt az agya, pedig még csak két napja esett le a lábáról, de ez már neki egy végtelenül hosszú időszaknak tűnt. Csend volt odakint, legalábbis nem hallatszott a tyúkok kárálása, a kacsák, libák hápogó-gágogó feleselgetése. Vajon felkelt-e ez a kölyök egyáltalán? Kezdett aggodalmaskodni. Vagy valami baja esett? De akkor a jószágok már nagyon ordítoznának! De semmi esemény.

Egyszer csak, nem hangosan, de jól hallhatóan kopogtak a pitarajtón. Na, végre! Ahogy nyílik az ajtó, illedelmesen belép a Miska gyerek.

- Hun vagy mán, te gyerek, azt hittem, agyonrúgott a Kesely!

- Na, engem osztán nem! - replikázott Miska. - Máma még meg is hátalom! Ugyi, megengedi Sándor bátyám?

- Osztán, ha valami bajod esik! Hogy számolok el véled apádéknak?

- Ültem én mán lovon! A nyáron a Budai Mihály bátyám vasderes lovát is megültem. Azt pedig még nem sokan csinálták meg! Vígig is vágott rajtam az az ember az ostorral, tán még most is meglátszik helye. De megírte! - dicsekedett Miska.

- Ráírsz még avval a lovaglással, elébb tanuld meg a sorát a dógoknak! Majd ha felerősödök, megtanítalak befogni a lovakat, járomba hajtani az ökröket. Ezekkel törőggy te először! Na, mosakodj meg, oszt gyere enni!

- Köszönöm szípen, de ha lehetne, én inkább hazaszaladnék az ennivalómmal anyámékho. Adnék belőle a többieknek is.

- Egyél csak, a többit majd megbeszíljük!

Sándor egy kicsit elérzékenyült Miska testvérei iránti jószívűségén.

Ahogy a gyerek lenyelte az utolsó falatot is, a szalonnát és a köleskását, Sándor kiment a kamrába, vágott egy darab kenyeret, mellé tett egy jó darab szalonnát, egy kisüveg libazsírt, és a vászonzacskóban lévő szárazbabot is odaadta. Ezt már a reggeli előtt megbeszélte Mariskával, ha a gyerek elvégez a jószágok körül, akkor egy kis „előleget" ad az Ugocsa családnak. Mert van ott annak helye!

Miska, amikor megkapta az elemózsiát, örömében elbőgte magát.

- Sándor bátyám, mán két nap után is ennyi mindent kapok!? Ruhát is, meg ennivalót is? De megörül anyám, ha meglássa!

Azzal belehajtotta egy kockás vászonkendőbe az ennivalót, oszt' uzsgyi! Mint akit puskából lőttek ki, úgy meglódult.

- Egyik lábad itt, a másik amott! Dílre gyere vissza, mert ebíd után sok dógod lesz!

Sándor nagyon kíváncsi volt a gyerek munkájára, de Mariska nem engedte ki a pitarajtón. Engedett a felesége intelmeinek, és visszafeküdt az ágyába.

A két ágy egymás mellett volt, bőségesen megfértek a kétkisablakos szobában. Az egyik ablak a tanya elejére, a másik a tanya végére nyílott. Szekrény, kredenc, asztal meg néhány szék jelentette a bútorzatot. Földes volt a szoba, hetente felmázolták lócitromos (lótrágyás) vízzel. Így nem porolt, a szag is gyorsan elpárolgott. A kemence már viseltes volt, de úgy gondolták, majd a jövő tavasszal, ha nem kell már fűteni, akkor újrarakatják. A pitarban szintén asztal, néhány székkel, stelázsi, komód, egy dikó (gyékényágy), egy ferslóg, ebben voltak a nagyobb edények, meg egyéb használati eszközök. A láda tetején egy nagy lavór, amiben a mosakodást ejtették meg. Ebben a helyiségben a meleget egy berakott katlan biztosította. Ezt még az öreg Kóti-Király intézte az egyik városi ezermester ismerősével. Ez, amikor felmelegedett, vonzerővel bírt: a macskát az istennek se lehetett kizavarni mellőle!

Ahogy visszafeküdt Sándor, azon kezdett gondolkozni, hogy ezt a Miskát hová fektesse le, hiszen azért télnek menve, mégse hálhat az istállóban. Úgy gondolta, hogy feláldozza az ő napközbeni pihenőhelyét, a pitarbeli dikót. Megemlítette Mariskának is, hogy min jár az esze. Fájó szívvel ugyan, de Mariska is lemondott az alkalmi pihenőhelyről.

Sápadtan kandikált ki a nap korongja a szürke felhőboglyák közül, amikor Mihály eleget tett a kötelességének, tehát időre visszajött. Mariska nem valami vastag ebédet ütött össze, mert hát Sándor se volt egy nagy étvágyú ebben az állapotában. Rántott levest főzött, utána meg a reggelről maradt kölesre ütött néhány tojást. Mihálynak mégis minden nagyon jólesett!

- Én még nem ettem rosszat, Sándor bátyám! - dicsérte magát a gyerek.

- Na, ide figyelj, Mihály! Mától itt hálhatsz bent a pitarba, a dikón, ha betüzelsz magadra, meg minden este megmosod lábad az istállóba, a tehén vedribül. A gúnyádat rázd ki a gangon, ne hord be a töreket a hátadon!

- Jó nékem a Fáni előtt is! - akadékoskodott a gyerek.

- Itt alszol, ne feleselj!

Sándor amolyan gazda-cseléd kapcsolatot próbált bemutatni Mihály meg hát Mariska előtt is.

- Akkor jól van, ha muszáj! - nyugodott bele a sorsába Miska. De mintha inkább a mosakodás és a rend megtartása lett volna a problémája.

Így indult Ugocsa Mihály cselédélete és Horvát Sándor cseléd-tartása a karcagi határ télen legkietlenebb, nyáron pedig legviszontagságosabb részén, ahol a tanyák kiáltásnyi távolságon kívül estek egymástól. Száz év elteltével, ma már egyetlen tanya sincs ezen a vidéken, a bíbic is vinnyogva keresi a betevő falatját, mert nyárra a fertők kiszáradnak, az apró víziállatok elpusztulnak, a biológiai egyensúly teljesen felborul. A nagy kiterjedésű pusztán egy-egy marhagulya nyalja a sziksós, szikpadkás talajon a száraz kórót és a nyárra vaddá vált egyéb növényzetet.

És ezen a szegény vidéken szorították ki maguknak a megélhetést, az életet azok az emberek, akik azt hitték, hogy nekik itt kell megélni, nekik ezt rendelte a sors! Megküzdöttek, mert meg kellett küzdeniük az életért. Sokan éltek ilyen kegyetlen, embert próbáló körülmények között a karcagi határban.

A tanyasi ember elsősorban csak magára számíthatott. Ha valamire szüksége volt, megcsinálta, ha megtudta, ha nem, akkor arra nem

számíthatott. (Magad uram, ha szolgád nincsen!) Abban az időben nagy volt az elszigeteltség a tanyán lakók között, de mégis, valahogy figyeltek egymásra. Mindenkinek megvolt a maga baja, azzal volt elfoglalva. Az önzetlenség, a családi összefogás ritkaság számba ment! Még a testvérek között is. Ez nem haragot jelentett közöttük, hanem egyszerűen csak nem volt idejük egymásra, legfeljebb valamilyen jeles napon.

A tanyasi ember a világ dolgairól nem igen tudott semmit. Ha valamit mégis megtudott erről-arról, azt csak a vásárban vagy a piacnapokon tudhatta meg. Ilyenkor aztán igyekeztek az ismerősök összejönni, és a városi emberek elmondták, hogy mikor mit doboltattak ki az előkelőségek.

Sándor egyre erősebb lett, de szeget ütött a fejébe az a gondolat, hogy vajon miért gyógyul ilyen lassan. Máskor, korábban pár nap vagy egy hét alatt rendbe jött. Most hetek teltek bele, hogy az egyre hidegebb idő miatt kimerészkedett a jószágok közé, megnézni Miska munkáját. Mariskát nagyon óvta. Még szerencse, hogy volt a tanyában elegendő petró, gyufa, só. A kenyérsütést Sándor vállalta fel, nem engedte, hogy Mariska megerőltesse magát, hiszen nagyon kemény munka a kenyérsütés. A dagasztás őt is leizzasztotta. Megint fájni kezdett a háta. Rosszat sejtett! Nehezen szedte a levegőt, le-le kellett ülni, pihenni, ha valamit csinált. Dühítette a tehetetlenség. Nem ehhez volt szokva.

Az alföldi embernek, főleg a Kunság kietlen területein élőknek, különös fontosságú volt a kenyér! Ennek megfelelően nagyon nagy figyelemmel, elővigyázatossággal tárolták a nehezen megtermelt és kicsépelt búzát, kukoricát. Sándor felvitte a padlásra a gabonát, a kukoricát a tanyapallag legmagasabb pontjára épített veremben tárolta. Óvni kellett az „életet” a tavaszi vizektől, áradásoktól. Mivel

korábban gondoskodott az őrletésről, így a télnek két zsák liszttel mentek neki, de kukoricadara is volt bőségesen, ami kisegítette az élelmezést. Ezt az előrelátást még a szüleitől örökölte, akiknek a még nagyobb nincstelenségben még inkább szükségük volt a „kicsi" jó beosztására.

Mariska nagyon jól tudott kenyeret sütni. Ezt a tudományát ő is otthonról hozta, amikor telente az anyja befogta segíteni. Az alföldi kenyér sütésének, a legigazibb süteménynek a szertartása alapvető ismeret volt, e nélkül nem nőhetett fel a leánygyermek a falun, a tanyán. Sándor is hasonló módon kovászolt, dagasztott, kelesztett, sütött, mint Mariska. Süldő gyerek korában látta, miként készíti elő a kenyérsütést az öreg Kóti-Király asszonya.

Este bekészítette a lisztet a befűtött kemence mellé, hogy kellően átmelegedjen, mert a hideg lisztből dagasztott kenyértészta nem kél meg szépen. Beáztatta a korpakovászt, amit feltett a kemencetorokra egy cserépfazékban. Este a kovászt összekeverte kevéske nullás liszttel, langyos vízzel, és hagyta kelni a dagasztóteknő végében. Előkészítette a tízkilónyi liszthez a három marék sót, ezt hajnalban langyos vízben feloldotta. Kissé ideges volt, mert ugyan ott lébecolt Mariska mellett, amikor ő dagasztott, de hát most mégiscsak az övé a felelősség. Nem is bírt aludni, így hát fel is kelt, amikor a kutya már nem ugatta holdat, és hozzáfogott a dagasztáshoz. Akkurátusan összekeverte a megkelesztett kovászt a liszttel, majd fokozatosan adagolta a liszthez a sós vizet, később meg a langyos vizet. Mariska pedig édesdeden szuszogott az ágyban, a petróleumlámpát Sándor úgy fordította, hogy ne zavarja még a sápadt fény se Mariskát. Olykor pihenésképpen gyönyörködött az asszonyában, aki már másodmagával a szíve alatt, álmában is készült az áldott anyaságra.

Nagyon elfáradt a dagasztás végére. Kiszakította a három szakajtókosárba a kenyértésztát, és letakarta mindegyiket vastag vászonnal, rájuk rakta még a meleg kemencénél meglangyított dunyhát.

Még sötét volt odakint, de a pitarba bekészített fűtenivalót szépen, csendben berakta a kemencébe, és meggyújtotta. Miska fészkelődött a gyékényágyon, de alvást színlelt. A ropogó tűz, a kiáramló meleg felébresztette a cselédet is. Hamarosan felkelt, ivott egy nagyot a kannából, majd lassan felöltözködött. Beleugrott a csizmába, és közölte a gazdájával, hogy akkor ő megyen ki a jószágokhoz.

- Szereted-e a vakaríkot?- kérdezte tőle Sándor.

- Miféle vakaríkot? - kérdezett vissza Mihály.

- Amit a kenyerek mellett szoktunk sütni, és megzsírozva reggelizzük.

- Én még sose láttam vakaríkot, de ha olyan, mint a zsíros kenyír, akkor szeretem!

- Na ha elvígeztél, akkor az lesz a reggeli: neked is, nekem is meg nénédnek is!

Nagyon tetszett Mihálynak, hogy egy koszton van a gazdáékkal. Ezen hümmögött magában, ahogy kiment az istállóba, és meggyújtotta a viharlámpát, hogy széjjellásson a jószágok között. Ezután hozzálátott a munkához, ahogy már korábban is csinálta. Dolgozott szorgalmasan, gyorsan, közben nagyokat nyelt, mert minduntalan a zsíros vakarékra gondolt.

Mire feljött a nap, decemberben már későn kél, a nagyja munkával végzett. A lovak csutakolva, abrakolva, a tehén, az ökrök megetetve, a pányvás hízó, a disznó szintén megkapták a fejadagjukat. Hátra volt még a libák, a baromfik etetése, a tojások összeszedése, a kazlak környékének összeseprése. Mert a tanya környékének rendje, és rendben tartása egyben a gazdát is minősítette.

Mire ezekkel is végzett Mihály, már alig látott az éhségtől. Szemei vibráltak, az ina rogyadozott. Állandóan a zsíros vakarék járt az eszében. Már a gyomra is korgott. Alig volt ereje bemenni a pitarba. Na, de amikor belépett, egy még soha nem érzett friss, sült kenyér illata kerítette hatalmába. Már ezzel is jóllakott, szinte. Málét meg puliszkát sütött az ő anyja a katlanjuk lerjében, de kenyeret, azt nem látott még sütni. Szállingózott a tél eleji hó, olyan volt az időjárás, mint aki próbálgatja a későbbi kötelességét. Mihály amúgy is le volt izzadva a sietségtől, de amikor hatalmába kerítette a friss kenyérillat, egyszerűen forgott vele a pitar. Hirtelen lekucorodott a katlan melletti tűzrevalós kasra, és csak szedte a levegőt.

Sándor észrevette a falfehér gyerek szenvedését, és rákérdezett.

- Mi van veled, fiam?

- Nem tudom, Sándor bátyám, de nagyon gyenge lettem, meg izzadok, mint a kutya.

- Na, igyál egy kis vizet, öntök a kannafedőbe.

Azzal odaadott neki pár kortynyi hideg vizet, hátha visszatér belé a lélek. Persze, Sándor tudta, hogy éhes a gyerek, de nem adhatott neki azonnal, hiszen a meleg cipótól, megkenve egy kis libazsírral, azonnal olyan gyomorgörcsöt kap, hogy abba pusztulhat bele.

Eltelt egy fertályóra is, amikor kiszedte a kemencéből a csodálatosan sült három hatalmas kenyeret. Előtte már kivette az ugyancsak szépen sült vakarékokat. Ezek már kellően kihűltek a kamrában. Mariska ott szorgoskodott a frissen sült kenyerek mellett. Nem győzte dicsérni Sándort, hogy milyen ügyes, és milyen nagy segítség ez neki, hogy Karácsony előtt friss kenyér kerül az asztalra. Mihály szeme elhomályosult a látottak hatására.

Mariska szépen felseperte a pitar kövezetét, letörölgette a port a „bútorzatról", és hozzáláttak a reggelihez. Fejedelmi étek volt nekik a

frissen sült cipóból megkent zsíros kenyér. Sándor elég fáradtnak és gyengének érezte magát, de a jól végzett munka érzete átlendítette a nehézségein.

Mihály a karéj kenyér felénél megállt az evéssel. A szeme megtelt könnyel.

- Mi bajod van, gyerekem? - kérdi Sándor a cselédet.

- Nincs mán nekem semmi, Sándor bátyám, de a húgaimra gondoltam, hogy ők vajon most mit esznek. Én hazavinném nekik a kenyerem másik felit. Ez olyan jó, hogy csuda!

- Egyed csak nyugodtan, megérdemled a reggelit! - biztatta Sándor a gyereket, aki kényszeredetten, amolyan lelkiismeret-furdalás mellett megette a porció másik felét is.

- Na, ide figyelj, Mihály! Itt van ez a liszteszsák, rázd ki jól a tanya előtt, oszt hozd be utána!

Mihály kirázta a zsákot, a tyúkok hirtelen azt hitték, hogy mannát kapnak, soron kívül, de bizony néhány szem búzán kívül más nem jutott nekik. Addigra Sándor Mariska hozzájárulásával kiválasztotta az egyik szép kenyeret, és beletette a zsákba. Visszahajtogatta a zsák száját, jó erősen megkötötte egy hosszabb madzaggal, majd a zsák két sarkára kötötte a madzag egy-egy szárát, és olyan hátizsákszerűen ráadta Mihály hátára.

- Na, fiam, ezt most hazaviszed anyádéknak meg a húgaidnak. Ezt a köcsög zsírt is fogjad, de vigyázzál rá, ki ne folyjon az edínyből! Ne rohanj, nehogy eless a csúszós úton, oszt eltörjön a köcsög! Ha kiürül, majd visszahozod. Pár nap múlva Karácsony, Isten áldja anyádékat, mondd meg nékik!

Mihálynak újfent rogyadoztak az inai. Annyira meghatódott ezen az adományon, hogy meg se tudott szólalni a meglepetéstől. Fejébe húzta a Sándortól kapott ütött-kopott kucsmát. A hószállingózás

elállt egy kicsit. A nap korongja ki-kikandikált a pehelypaplanszerű felhők közül. A kenyérkereső emberpalánta elindult a karácsonyi ajándéknak szánt „élettel" az ő féltőn szeretett családjához.

Ahogy közeledett az ágotai tanyához, a sovány, rosszul táplált kutyájuk megismerte, így aztán hamar abbahagyta csaholást, nem pazarolva az energiát feleslegesen. Nagy örömmel lépett be a tanyába a kenyérkereső Mihály. Hát még a bentiek milyen örömmel fogadták, amikor meglátták a köcsögben a libazsírt! Arra nem is figyeltek, mi lehet a zsákban, de amikor Mihály kivette az 5-6 kilósnyi gyönyörű pirosra sült kenyeret, csak anyjuk tudta értékelni igazán a hatalmas ajándékot. A kisebb gyerekek még nem láttak ilyen nagy cipót. Nagy néha volt, amikor az anyjuk az idős Ugocsa a keresményéből pár koronáért vásárolt lisztet a Gálné-féle malomban, de akkor abból csak galuska meg lepény készült a katlan platniján.

- Anyám, azt mondta Sándor bátyám, hogy az Isten áldja meg magukat az ünnep tiszteletire!

Ugocsáné teljesen meghatódott a kapott kenyér láttán, meg a fiának a helytállásán is.

- Köszönjük, fiam, a jószógálatodat!

És ekkor homlokon csókolta az anya a kenyérkereső fiát.

- Isten áldja meg Sándort meg Marist is! Te meg jó legyél náluk!

- Ne ríjjon mán, anyám! Inkább örüljünk a kenyírnek! - próbálta a fiú elütni a maga meghatottságát is.

Az ember egyszerűsége, őszintesége nem gátolja az érzelmének kimutatását.

Mihály azzal a jóleső érzéssel köszönt el az anyjától meg a húgaitól, hogy örömöt okozott nekik. Talán az elkövetkező pár napon kisebb lesz a szükség a szeretteinél. Büszkén lépett ki a kis tanya bejáratának ajtaján, hiszen mégiscsak felnőtt számba veszi őt az anyja is,

de reméli, az apja is, aki majd csak estére tudja meg a nagy örömöt. Így indult vissza Ugocsa Mihály a gazdájának a tanyájára.

Egyik nap, úgy Újesztendő napja után, Sándor elküldte Miskát Karásziné asszonysághoz, hogy adjon valamilyen orvosságfélét neki, mert még mindig liheg és izzad. Lelkére kötötte, hogy mást ne mondjon, csak annyit, hogy gyenge és izzad.

Más se kellett a Miskának, aló! Mindenen keresztül. Nem volt már víz meg tócsa, hiszen be voltak fagyogatva. A délutáni végzésre vissza is ért egy csomó fű-faorvossággal. Igen ám, de csak annyit tudott elmondani, hogy főzzenek belőle teát, oszt'azt iszogassa Sándor bátyám. Még szerencse, hogy a csipkebogyót meg a kamillavirágot megismerte Sándor, de a harmadik zacskóban lévő fűtörmeléket már nem.

- Mi lehet ez, Mihály? - kérdi a „patikussá" avanzsált legénytől Sándor.

- Úgy emlékszem, hogy valami sikló- vagy kígyófüvet mondott Karászi néném!

- Ezt úgy híjják, hogy kígyófű! Majdnem eltanáltad, nagy okos!

Persze, azt nem árulta el Sándor, hogy a zacskó aljára nagy ákombákom betűkkel oda volt írva a zacskó tartalma. Hozzá is látott a saját nyavalyája kuruzslásához. Hozatott be a kútról friss vizet Mihállyal, mert télen forralva, főzésre még úgy-ahogy fel lehetett használni a kútvizet, de inni már nem mertek belőle. Forralva meg nem volt az igazi. Kígyófűvel kezdte Sándor a kúrát, másnap a csipkebogyóból is főzött innivalót. Néhány nap múlva könnyebbséget érzett magán. Kezdett visszajönni az életkedve. Meg is fogadta magában, hogyha kitavaszodik, elmegy Karászinéhoz, oszt megtanulja ő is ezeket a gyógygezemicéket, mert ez egy csodálatos tudomány.

Lassan, de nagyon lassan javult már az állapota olyannyira, hogy be-bement a városba a lovas szekéren. Őrletni, piacozni, eladni, venni mindig volt alkalom. A Mátyás-napi vásáron összetalálkozott, szokás szerint, a régi komákkal. A cimboráknak büszkén újságolta, hogy hamarosan gyerekáldás lesz náluk. Az atyafiaknak ez nem volt újság, hiszen egyiküknél-másikunknál már egy sereg gyerek avajkodott otthon. Különösen Nagyfejű Tóth Jankó vitte a prímet, akinél már hatnál járt a gyereksereg, de még nem volt vége. Dicsekedett is a szerencsétlen, főleg azzal, hogy a szegények konyhájáról hetente egyszer kapnak „ebídet".

Különben nem sokat időzött Sándor a komákkal, mert sietett venni egy pár csizmát és kabátot, nadrágot Mihálynak. Dolga végeztével befogta a lovakat, bebugyolálta magát a pokrócokba, és indult ki, a tanyára. Alkonyatra ki is ért. Rendben talált mindent. Vacsorára csinált Mariska a nagy kakasból paprikást, galuskával. Hát mégis-csak vasárnap van, meg vásár is volt a városon! Sándor Mariskát is meglepte egy nagykendővel és egy mézeskaláccsal. Mihályt behívta (mert az meg kiszaladt megnézni, hogy a lovak megették-e a szénát, oszt lehet-e itatni), és átadta neki az öltözet ruhát és a bőrcsizmát. Mihálynak felakadt a szeme. Nem tudta, hogyan hálálkodjon, vagy mit csináljon, de örömében úgy bőgött, mint egy igazi nagy gyerek. Nem volt még ilyenben része. Nem jött szó a szájára, csak szipogott. Azt se tudta, melyiket próbálja fel. Nagyobb volt a csizmanadrág is, a kabát is és a csizma is. Ettől egy kicsit elkámpicsorodott a legény.

- Nehogy azt hidd, hogy mostanra vettem! Majd belenősz, ősszel mán pont jó lesz - vigasztalta a gazdája.

- Addig is tedd be a kamrai sifonba, csak nehogy valami egér belefiszkeljen!

- Köszönöm szípen, Sándor bátyám! - ezzel kezdte a mondandóját a szipogás után.

- Majd rájuk nízek mindennap. De el kéne mondani Anyáméknak is, hogy micsoda nagy dolog törtint velem!

- Majd fődfakadás után hazamísz, viszel egy kis menázsit is. Addig maradj nyugton!

Az ünnepi vacsora után Mihály még ellátta a lovakat. Már nem csutakolta le őket, majd hajnalban pótolja. Inkább bement a pitarba, lökött még a tűzre egy jókora leveles ganét, ami sokáig parázslik, így aztán tartja a meleget a katlan. A kemencét még déltájban befűtötte. Nem engedte Mariska nénjének, hogy hozzányúljon bármihez is. (A kakast is Mihály fogta le, Mariska csak a nyakát vágta el, de már ő kopasztotta meg.)

Mindenki nyugovóra tért. Sándor még beszélgetett egy keveset Mariskával erről-arról. Mit látott a városon? Mi a hír az ismerősök felől?

Mihálynak nem jött álom a szemére. Pedig sokat dolgozott máma is. Állandóan a csizmanadrág meg a csizma járt az eszében. Ha ezt az ő apja meglátja, tán még le is húzza róla. Á, dehogy húzza, nem olyan ember az ő apja! Inkább büszke lesz rá, hogy micsoda ember lett a fiából! De jó lenne nőni, holnapra is, meg holnaputánra is, vagy tíz centit. Akkor már nemsokára jó lenne a csizma meg a nadrág. Aztán már mehetne ő is a vásárba.

Lassan, de nagyon lassan - engedett a tél a szorításából, de még mielőtt beleélték volna magukat a város határának eme, ugyancsak kietlen részén élők az idő jobbra fordulásának örömébe, olyan fergeteges havas, jeges eső esett, amire emberemlékezet óta nem volt példa. Még az idősebb tanyasiak is megrettentek, hiszen már-már abban reménykedtek, hogy lehet valamit kezdeni a partosabb része-

ken a földdel. Imitt-amott vetettek egy kis őszi búzát. Kézzel szórták el, és beboronálták, de legalább nem fagyott ki. (Akkor, azok a búzák még kevésbé voltak télállóak.)

Tavasszal már Sándor a köles- és a tengerivetésre készülődött. Szerzett jóféle vetőmagot is a Magyar Királyi Földműves Iskola birtokáról. Komoly pénzt fizetett a portékáért. Arra pedig nem gondolt, hogy azon a rettenetes sziken hogyan fog majd díszleni a kukorica és az egyéb tavaszi vetemény. Ősszel valahogy felkarcolta az eke elé fogott ökrökkel. Sokáig tartott ez a munka. Fogadott napszámost is, mert ő bizony nem bírta volna tartani az eke szarvát. Felkaristolt vagy három láncalját. Ezzel el is ment a libákért meg a tavalyi borjúért kapott pénz. Úgy gondolta, hogy elkéri a vetőgépet az öreg Budaitól, és azzal veti el a tengerit és a kölest. Azzal nem számolt, hogy sem a kukorica sem a köles nem bírja igazán a szikes talajt.

Az elképzelését majdnem keresztülhúzta a március eleji hó, a zimankós, esős idő, mert másfél-két hónapig nem lehetett rámenni az ősszel „felkarcolt" szántásra.

Május hónap legelején aztán megkapta a vetőgépet, és elvetette a tengerit meg a kölest. Nagy szerencse, hogy volt még valamennyi táperő a talajban, és szépen kikelt mind a két növény. Örült neki nagyon.

Mihállyal kapáltak, kaszáltak, szénát gyűjtöttek, kazlaztak. Dolgoztak éjjel-nappal.

Levágták a búzát. Asztagba hordták. Majd összevárta a köles lekaszálását, és sor került az ő búzájának, kölesének a cséplésére is. Néhány disznóréti gazda után került rá a sor. Szerencse, hogy a lekaszált növényből nem pergett ki a szem. Búzából lett neki tizenkét zsákkal. Sárga kölesből majdnem húsz zsákkal termett. Nagyon

boldog volt. Kifizette a cséplőbandát, fejenként olyan félvékányi bért osztott ki, így neki is maradt még olyan tizenkét zsák köles meg nyolc zsák búza. Tele lett a kamra kenyérnek valóval. Ennyije még sose termett neki! Igaz, korábban nem vett el a „természettől" ennyi területet a tanyasi élete során. Erre jól megtanította a jó öreg Kóti-Király: amit el lehet venni pusztából, a víztől, azt el kell venni, mert ha nem veszed el, a víz veszi el tőled!

1914 nyarán akkorát nőtt Mihály, hogy a Szent Mihály-napi vásárba már az új gúnyában ment el a gazdájával. De nagyon várta már a cselédgyerek ezt a nagyszerű alkalmat!

Az átdolgozott tavaszon, nyáron más is történt Horvát Sándor meg Seres Balog Mariska életében.

Mariska teljesen beleszokott a „semmittevésbe", úgy, ahogy Karásziné a lelkére kötötte. A főzésen és a szoba-konyhasepregetésen kívül mást nem csinált. Még a tavaszi meszelés is elmaradt, pedig egy takaros tanyasi asszony minden tavasszal kívül-belül kimeszeli a tanya minden helyiségét. Az így illik! Aki ezt nem teszi, és a tanyaszomszédok ezt meglátják, megszólják a gazdaasszonyt. Őt ez most nem érdekelte. Neki mindennél fontosabb volt az, hogy a gyereke egészségesen megszülessen.

1914 május havának közepén, éppen Pünkösd napjára előjöttek a fájások.

- Miska! Miska te! Merre vagy?

- Itt vónék, Sándor bátyám! Mi baj van!

- Azonnal fogjál be a könnyű lőcsösbe, oszt menjél nagyon gyorsan Karászinéhoz! Jöjjön, mer Mariska nénédnél mingyán elmegy a gyerek feje vize! Én itt maradok mellette!

- Mán indulok is!

Jaj, de nagyon megijedt Miska, hiszen azonnal belátta, mekkora nagy az ő felelőssége!

Talán még a lovak is megérezték a helyzet súlyosságát, mert noszogatás nélkül is olyan fergeteges vágtába kezdtek, hogy Miska meg-megszeppent, amikor egy-egy szikkotyványba zöttyent a szekér. Nem telt abba alig két fertályóra, mire visszajött a segítséggel, a tanyasiak bábaasszonyával.

Karásziné csak annyit mondott, hogy már vártam, lányom, hogy mikor kell jönnöm, mert én ám számon tartottalak!

Sándor már előkészítette a langyos vizet, a fehér lepedőt, és mindent, amit a vajúdó asszonya még mondott neki. Karásziné szintén gyorsan elővette az eszközeit, az orvosságait. Mariska egyre jobban jajveszékelt, hiszen már folyt a magzatvíz is. Sándor nem bírta nézni az asszonya szenvedését. Sírva fakadt az örömtől, a félelemtől, a gyengeségtől. Kiment a tanyaudvarra. Visszaszaladt a pitarba. Bebenézett a szobába. Vajon mi van már?

Ahogy Karásziné meglátta a rezignált állapotban lévő embert, az „apát", ráripakodott.

- Ha akkor jó vót, most is legyél nagylegény! Gyere, segíts az asszonyodnak! Vegyél el a fájdalmából, oszt' adj neki erőt, hogy világra hozhassa a magzattyát! Hozd közelebb a lavórt!

Ugrott is Sándor, szinte ész nélkül, közben homlokon csókolta asszonyát, akiről ömlött a verejték. Vizes ruhával megtörölte az arcát, nyakát. Már sírt Mariska is, meg Sándor is újfent elbőgte magát. Egyszer csak egy harmadik egyén is ordításba kezdett. Ő nem volt más, mint ifjú Horvát Sándor. Merthogy fiú született: a Szentlélek eljövetelének napján, Horvát Sándor disznóréti tanyáján.

Azt tartják a hit szerint, hogy a Szentlélek a születésünktől bennünk van, velünk van. Aki az édesanyja hite szerint nő fel, nagy ajándék annak az életére vigyázó Szentlélek Úristen.

Karásziné elvágta a köldökzsinórt, langyos vízbe mártotta az újszülöttet, bebugyolálta egy tiszta, hófehér gyolcsba, és Mariska mellére tette.

- Ha Isten megadta, akkor Isten vigyáz is rá! - adta ki a szentenciát a bábaasszony.

Pedig Karásziné nem volt bába, csak amolyan javasasszonyféle. Fiatal lány korában a városon, a szülőotthonban volt takarítónő, és sokszor látta az úriasszonyok és a tehetősebb gazdák asszonyainak a szülését. Később elkerült a fiatal Virág doktor házához, bejárónőnek. Ott is sokszor látta a fiatal orvos ügyködését a sebesült emberek ellátásában. (Kaszavágás, villaszúrás, kocsmai verekedés: főleg a bálok után.). Amikor a jómódú Karászi Péter udvarolni kezdett neki, azzal a feltétellel vette el, ha kimegy vele a tilalmasi tanyájára. Mert neki olyan asszony kell, aki mellette van, nem pedig a városon begyeskedik! Noha szép álmokat dédelgetett magában a fiatal lány. Arra gondolt, hogy majd egy nagyvárosban, úriemberek, úrikisasszonyok között kitanul valamilyen szép hivatást. De a szerelem erősebb volt Karászi Péter iránt. Így aztán hozzákötötte az élete fonalát. Tanyasi asszony lett belőle. Éppen úgy dogozott a tanyasi gazdaságban, mint mindenki más, aki erre a sorsra volt ítélve. Korán kelés, jószágetetés, tehénfejés. Ellátni étellel a dolgozókat a nagy munkák idején. Piacozás. És így tovább. De, becsületére váljon, szívesen segített a rászorulókon, mint a jelen esetben Horvát Sándorné Mariskán. Vagy korábban ellátta a gyógyfüvekkel Sándort is. Sokat számított ez a tudás! Nagyon sokat. Meg is volt a becsülete ennek az asszonynak ebben a tanyavilágban! Soha nem fogadott el

senkitől semmit! Még a legszegényebbek is adtak volna pedig neki, amit tudtak volna, de azoktól meg főleg nem. Inkább vitte nekik a gyógyfüvet és a jó tanácsot. Ezért aztán hálás volt neki az egész karcagi tanyavilág.

Kezdett magához térni Mariska a fájdalomból meg a kimerültségből. Karásziné hipermangános vízzel lemosta a szülő asszonyt. Ellátta a csecsemőt is, majd kioktatta Sándort.

- Menj be, fiam, hónap a paphoz, diktáld be a születést, vigyed a papírjaitokat! Ha Mariska erősödik, menjetek be Matterny doktorhoz, mutassátok meg a gyereket! Oltassátok be torokgyík ellen, mert az nagyon veszélyes betegsíg! Kípes elvinni a gyereket.

Nem nagyon oktatta ki ezt a két fiatalt senki a gyereknevelés, főleg az újszülött gyerek körüli teendőkről. Így aztán nem is voltak kellően felkészülve. De régen nem is volt „divat" a tanyán született gyerek ilyen-olyan tutujgatása, mint manapság, hiszen volt gyerekáldás bőven. Emiatt nagy volt a csecsemőhalandóság. Valóban csak a legéletrevalóbb gyerekek maradtak meg. Meg azok, akikre azért jobban odafigyeltek a szülei. Nem igen volt ebben a korban az emberi életnek akkora becsülete, értéke, mint manapság. Nem hiába keletkezett az a szólásmondás, hogy: esőért, gyerekért nem kell imádkozni, jön az magától is. Régi világ, letűnt világ.

Mariska azért hozott magával kellő anyai ösztönt otthonról, tudta, mi kell a gyerekének, hiszen annyira, de annyira vigyázott magára: maradjon meg a gyerek, el ne vetéljen. Itt kint, a világ végén, mert a karcagi határ egyik legkitettebb részén gürcöltek eddigi életük során. Ha már velük van a Jóisten, akkor tegyen meg ő is, Mariska, mindent azért, hogy az álmuk teljesüljön.

Hála Istennek, hamarosan talpra állt. A gyerek szopott, mert volt mit. Szépen fejlődött. Nagy volt az öröm a családban.

Sándor kettőzött erővel vetette bele magát a munkába. Kellett is, mert rettenetes, forró nyárelő következett. A kis őszi búza, a kenyérnek való csak fél lábszárig nőtt meg, csak akkora kalászok fejlődtek ki rajta, mint a veréb csőre. A tengeri itt-ott kelt ki. Mi lesz itt? Éhen halunk, ha nem lesz egy nagy eső! Margit-nap táján esett egy kevés. Ez csak arra jó volt, hogy a tengeri egy kicsit erőre kapjon.

A jószágokat kiverte a pusztába. Azok legalább megkeresték maguknak a „betevőt."

Mihály mégis meg volt elégedve a sorsával, mert azt mondta neki Sándor bátyja, hogyha a fias disznó felneveli mind a hat malacát, akkor a hatodikat ősszel neki adja. Ment is minden este, számolni a malacokat, hogy visszahozta-e az anyjuk a fertőről. Így hívták a ladányi határ felé eső vizenyős, nádas, gyékényes területet, ami a nyár közepére már csontszáraz lett.

Telt az idő, múlott a nyár. Elcsépelték azt kis valamit, amit összekapartak a tarlón. Sajnos, Sándor adósságban maradt a cséplőgéppessel. A tengeri mutatott valamit, de azt is le kellett törni idejekorán. Betakarítottak az utolsó szálig minden takarmánynak valót.

Közeledett a Mihály-napi vásár. Sándor összeszedte, hogy mit tudna eladni a jószágokból. Megfogott néhány sovány libát, pulykát, összekötözte a lábukat, betette a szekérderékba. A nagy borjút a saroglyához kötötte. És elindult hajnalok hajnalán a vásárba. Mihálynak a lelkére kötötte, el ne menjen a tanyából, mert jönnek-mennek az emberek. A nagyobbik kutyát hagyja szabadon! Bizony ebben a szegény világban elő-előfordult, hogy az ingyenélők nem jó szándékkal mentek be egyik-másik tanyába. Mindenesetre Miska előkészítette a vasvillát is, meg a karikás ostorát is. Ő aztán nem ijed meg senkitől! Legyen nyugodt, Sándor bátyám! Így hősködött a kinevezett „tanyagazda."

Elég izgatottan jutott be a vásártérre. Beért elég hamar, a borjú is kocogott a szekér után. Ám idegesítette Sándort az a körülmény, hogy a jószág eladásához kellett folyamodnia. Ilyet csak akkor tesz a paraszt, amikor szűk az esztendő. Szerencséjére, a pulykákat és a libákat azonnal eladta. Így aztán azok már nem hangoskodtak a kocsiderékban. Az üszőborjú bőgött néhányat, mert meglátta társát egy másik szekér után kötve. Ez nem jó jel, gondolta Sándor. Ha több is lesz eladó. Mert a legszebbeket veszi meg a hússzék, úgyis. Az övé bizony gyengécske volt. Bár továbbtartásra meg éppen az ilyen kell.

- Bika alá való mán ez, ecsém? - érdeklődött az öreg Hartyányi.

- Ha van bikája, akkor igen, ha nincs, akkor nem! - adta ki a miheztartáshoz való verdiktet Sándor.

- Osztán, mi az utolsó ára szerinted, ecsém?

- Jobb lenne, ha gabonával fizetne, Isvány bátyám. Tizenöt zsák jó búza vagy húsz zsák morzsolt tengeri, törís után.

- Nem loptad te az eszedet, ecsém! Hunnan vegyek ennyi búzát most? Jó, ha felit oda tudom adni.

- Akkor felezzük meg mind a két termínyt!

- Na, jó! Egye fene. Tudom, jó helyre adom a gabonát meg a tengerit. Mikor jössz a búzáir? Az üszőt meg kössítek át a mi szekerünkhöz!

- Akkor megegyeztünk, Isvány bátyám. Dílre ott leszek a búzáír. A Barna-malomba menjek?

- Oda hát, oda vittük be tárolni. Akkorra felszedjük a hét és fél zsákkal.

Ennyi volt az egyezség. Gyorsan ment minden. Pénze is lett a libából és a pulykából. A kenyérnek való is meglett. A takarmánynak való is meglesz a jövő hónapban. Így tervezte el magában

Sándor a vásári hozományt. Úgy gondolta, jól is járt, meg nem is. Mert hát: oda lett a jó tehénnek való jószág. Na, majd lesz helyette másik.

Hanem egyszer csak megjelent vásári forgatag közepén a Városháza hírvivője. „Adatik tudtára minden karcagi, meg Karcag környéki férfiú lakosnak, hogy császárunk és királyunk hazafias felhívással fordul minden katonaköteles meg katonaviselt lakoshoz, hogy szent hazánk védelme minden becsületes magyarnak Istentől vezérelt kötelessége."

Majdnem megállt Sándorban az ütő. Hát tényleg igaz, hogy menni kell! Igaz, amit mondanak az okos emberek. Megölték a trónörököst, oszt' tényleg kitört a háború a szerbbel? Sándor nem volt katona. Gyenge, beteges szervezete miatt nem tartott rá igényt a Monarchia hadügyi gépezete. És ez nagyon sértette az önérzetét. Néha ezért amolyan kisebbségi érzése volt a többiekkel szemben. Meg aztán a világ előtt csak az számított embernek, aki megjárta már a katonaságot, vagy megpróbálta a házasságot.

- Na, ecsém! Akkor, hogy lesz hát? - ugratták Sándort a többiek.

Körbe álltak egy bort áruló kofát vagy tízen. Majdnem mindnyájan kiszolgálták már a császárt. Tudták, mit jelent újra a mundérba öltözni.

- Azt hiszitek, hogy elbúvok Ferencz Jóska elől!? Ha menni kell, én megyek! Majd meglássátok! - adta az ászt a többiek alá Sándor.

Kicsit bátrabb lett, hogy eladott mindent, tán még jó üzletet is csinált, így aztán megihatott egy jó pohár bort.

- Osztán a fiatal asszonyoddal mi lesz? - kajánkodott Polgári Jancsi.

- Ha tik is mentek, én is megyek, akármi lesz is! - tromfolt Sándor. - Ne törőggyetek az én sorsommal!

Csatlakozott a bandához még vagy három-négy koma, ismerős.

Azt tudni kell a baráti társaságról, hogy majdnem mindnyájan (akkori szóhasználattal) pápisták voltak. Gyerekekként a tanyasi iskolából, ifjúkorban a bálokból, a piacokról, a vásárokból jól ismerték egymást. Az önálló élet elkezdése mindegyikőjüket „kiterelte" a város valamilyen határrészébe. Parasztgyerekekből lettek a parasztemberek. Ki ilyen, ki olyan. Kinek-kinek attól függött az indulása, hogy mit hozott magával otthonról. Akinek volt valamije, az jobban indult, ahol a semmi volt a hozomány, az a semmivel indult. Ilyen volt nagyfejű Tóth Jankó is. D. Magyar János bezzeg jobban állt, neki több volt az otthonról kapott öröksége.

Közelebb lépett a csapathoz a városházi ember, aki már körbedobolta és -járta a vásárteret. Annak is fizettek egy pohár bort. Az alkalmi „kocsmahivatal" mellett egy tangóharmonikás és egy trombitás amolyan katonai indulókat és Kossuth-nótákat játszott. Az öregebb Petri és a szomszéd Kun Jancsi már be volt lajstromozva a kálomisták bandájába. Szigorúan felekezetek szerint csoportosultak a sorozásra várók.

- Osztán hun kell jelentkezni, ha menni akarunk? - érdeklődött Sándor a többiek unszolására.

- Mán megkezdődött az összeírás, a sorozás. A Városházán kell jelentkezni a hadügyi biztosnál! - adta meg a felvilágosítást a városházi ember.

- Aki jelentkezik a frontra, oszt' hazajön, az fődet is kap az államtul! Közben meg gyűjteni kell a hozzájárulást a hadügyi kiadásokhoz, mert itt a haza becsülete forog kockán. Minden magyar embernek hozzá kell járulnia, valamilyen formában, a hadi kiadásokhoz. A város elhatározta, hogy kiállít két-három századot a szolnoki 68-as gyalogezred alá - tájékoztatott továbbá a városházi főember.

Mire a mondókája, helyesebben a lelkesítő és felvilágosító beszédének a végére ért, már elég nagy csapat férfiember, öreg, fiatal vette körül.

Az embersereg kisebb csoportokra oszlott, ki-ki az ismerőseivel hányta-vetette meg a jövendőt. Sándor is elgondolkodott rettenetesen, hiszen a kisgyerekes asszonya, az őszi munkák sora, a sok jószág sorsa várt rá.

Nem számít semmi, meg senki! Ha menni kell, hát menni kell! Az nem lehet, hogy amit keservesen előteremtettünk, megtermeltünk, azt elvegyék tőlünk!

Már e hónap elején is volt mozgósítás a városban, de a tanyasi ember nem hallott róla. Beszélték egymás közt az emberek a vásárból kifelé menve, hogy ez is elment és amaz is.

A dualista államgépezetben erősebb volt az osztrák hatalom. A jobboldali magyar kormány szinte alázattal hajtotta végre a császári testvér „kívánságát." Ment a magyar országgyűlésben a küzdelem a kormány jobboldali, a háborús részvétel melletti, az egész országot kiseprő, kisemmiző politikája ellen. A magyar kormány, főleg a honvédelem, kiszolgáltatottá tette az egyre szegényedő lakosságot a háborús hadviselés érdekének. A hatalmi propaganda elérte a célját. A magyar lakosság elemi érdekének tekintette a haza védelmét. Saját életét, országát érezte veszélyben. Pedig csak a magyar katonára volt szüksége a császárnak. A magyar ember dicsőségnek fogta fel a fegyver felvételét a túlerőben lévő ellenség ellen.

Sándor befogta a lovakat, mert eddig a szekér oldalához voltak kötve, ott rágódtak egy kis köles-szénán. Hozott nekik egy-egy veder vizet, megitatta őket. De az esze nem ott járt, amit csinált. Azt csak ösztönösen tette.

Elindult a Barna-malom felé, hogy felrakja az üsző eladási árának kialkudott felét, a hét és fél zsák búzát. Már várták az öreg Hartyányiék, mivel jócskán elharangozták a delet. Közben azon is járt az esze, ha netán jelentkezik a sorozáson, és bezupálják, akkor ki viszi el a maradék tíz zsák morzsolt tengerit.

- Mikor törik le a tengerit, Isvány bátyám? Mert jó lenne mielőbb elvinnem azt is, ugyi?

- Nyers lesz az még, ecsém, ezen az őszön! Azt nem lehet zsákba szedni. Majd elviszed tavasszal!

- Az úgy nem jó! Látja, errül meg se egyeztünk! Valamit tanáljon ki, vagy viszem az üszőt vissza!

- Viszed a fenét! Hát, tudd meg, kivel van dógod, ecsém! Van még tavalyrul a hombárba annyi, amennyi neked kell. Gyere írte a jövő héten, oszt' hozzál zsákot is, az enyímet meg hozd vissza! Na, jó lesz így?

- Nagyon jó, Isvány bátyám! Jönnék akkor csütörtökön, mert dógom lenne másutt is.

Nagy kő esett le Sándor szívéről a sikeres egyezség után. De azonnal az összeírásra gondolt. Nem vagyok én olyan szarjankó, hogy fíljek a katonaságtul! Tudok én lűni, van nekem kit meg mit megvídenem. Ezek jártak a fejében, és nem tudott szabadulni a gondolattól. Úgy érezte a maga egyszerűségében, hogy neki is ki kell venni a részét a honvédelemből. Olyan lelkesen beszélt az a városházi ember, olyan megható volt, hogy azonnal a kisfiára meg az imádott feleségére gondolt! Azért gürcölt annyit taknyos gyerekkorától, hogy amit megteremtett mostanára, azt majd az idegen elvigye? Ezt a két jó hámos lovat, a sok tejet adó tehenet a kis bornyúval, a két jó ökröt, a hasas meg a fias disznót, meg a tanyát, meg az ólakat, amit már ő épített, meg a földet, amit termőre fordított,

meg sok apró jószágot! Így rakta össze és sorolta magában a fiatal korára megteremtett vagyonát. Így erősödtek benne az aggodalmak.

Nem volt egyedül az érzelmeivel. Ismeretlen és ismerős társai, a sok-sok magyar fiatal és idősebb férfiú a hazáért, Magyarországért készek voltak a harctérre vonulni. Olcsó volt a katona élete a fronton. Karcagról több ezren sorakoztak a magyar zászló alá. Alig maradt a városban, de a tanyavilágban is dolgozó ember, aki a hátországban a hadiüzemnek termeljen. Ment gőzerővel a rekvirálás. Kezdett kiapadni a város a vagyonából. Még a református templom harangjait is beolvasztották. Így volt ez majd minden magyar várossal, településsel. Pedig a háború kitörése előtt milyen szép fejlődésnek indult a város! Szentesi Tóth Kálmán, az akkori polgármester volt ennek a kornak a legautentikusabb krónikása. Vezetésével, irányításával kapott városias arculatot Karcag. A tanyasi parasztember ennek a fejlődésnek ugyan nem volt a haszonélvezője. Neki nem sokat jelentett a főtér és a nagyobb utcák kikövezése, csatornázása, az iparosság fejlődése, a hitelintézet létrehozása. A tanyasi ember eljárt a piacra, a vásárba, és nagy ritkán a Városházára, ha valamilyen engedély kellett neki. Még a templomba is ritkán jutott el, csak akkor főleg, ha gyerek született, vagy haláleset történt. És mégis! Még neki is volt féltenivalója!

Sándor teljesen összezavarodott a gondolataival. Mit csináljon? Menjen? Menne ő, hát hogyne menne! De mi lesz a tanyával, a családdal? Meg mindennel? Maradjon? A többiek meg mennek? Mit szólnak rá, ha nem megy? Örökre meg lesz bélyegezve! De különben is. Azért mégiscsak a császár hívja a magyarokat a haza védelmére! Hú, ez már nagyon komoly! De azért ez az igazság. Meg osztán jól jönne az a föd is, amit adna az állam!

Amíg ezek a gondolatok kavarogtak benne, kiért Tilalmasig. Eszébe jutott, hogy vásárfiát meg nem vett semmit. Leugrott a tanyasi bolt előtt a szekérről, és beszaladt venni valami édességet. Még szerencse, hogy bocskorszíj meg nyalóka volt a boltban. Azt Mihálynak vette. A selyemcukorból meg Mariskának vett egy staniclival. A lovakat megitatta, mert hát mégiscsak nehezebb volt a szekér kifelé a tanyára, mint reggel, a vásárba menet.

Már hosszú volt a lovak árnyéka, mire a kiért a tanyára. Mariska már a tanya előtt várta a kis Sándorral, aki még javában karon ülős volt.

Miska leadogatta a zsákokat a szekérről, nagyokat nyögött közben, Sándornak meg az ina rogyadozott a hetvenkilónyi súlyú zsákok alatt. Lepakolták, amit le kellett. A lovakat Mihály kifogta, kikötötte a nyári jászolhoz. Adott nekik szénát és kimagvalt disznótököt. Ez a munka utáni jutalommenázsi a lovaknak. Sándor beszámolt a vásári üzletekről, Mariska is örült, hogy a számítás szerint mentek el a jószágok.

Sándor leült a konyhai asztalhoz, hogy majd bekapja az elmaradt ebédet (laskaleves volt krumplis gancával, már elázva, kihűlve), de nem tudta eldönteni, hogy most kezdjen-e hozzá azt a nagy hírt elmondani, vagy evés után. Éhes volt rettenetesen, főleg a pár pohár bor miatt, de a gyomra is össze volt rándulva a mondandója súlyától.

- Mi van véled, Sándor? Nincs tán valami baj? - próbálta szóra bírni Mariska.

- Baj az nincs! De nagy a gond!

És ekkor Sándor belekezdett a nagy dilemmát jelentő, de számára nagyon fontos probléma előadásába, méltóságteljesen.

- Ide figyelj, Mariska! Ferencz Jóska szava parancs a magyar ember számára. Háborúba szólítanak bennünket. Megkezdtík az összeírást a városházán, utána sorozás, azután meg bevonulás. Én se vagyok alábbvaló a többinél! Úgy döntöttem, megyek! Mennek Tóth Jankóék, D. Magyar Pistáék, meg az összes ismerős koma.

- Hová akarsz te menni? Itt akarsz bennünket hagyni? Meg akarsz halni? Hát ennyit írünk mink néked?

De ekkor már zokogott Mariska. Miska az ajtón kívül hallgatózott, és az is elkezdett bőgni.

- Ide hallgass! Nehéz vót a sorsunk eddig is! De ha idejön a szerb meg a muszka, még nehezebb lesz. Fődönfutók leszünk a saját fődünkön! Mindenünket elvisznek! Én kigondoltam, hogy lesz. Miska tudja a dógokat. Ami még dolog van a fődön a vetíssel, azt megcsináljuk. Jövő nyárra meg hazajövünk, mire aratni kell. Az öreg Karászitul elkírem az egyik tanyást, Puskás Bélát, oszt az meg vigyáz rátok.

Mariska egyre csak zokogott. Bement a szobába, maga mellé fektette a csecsemőjét, és csak sírt, sírt. Felfoghatatlan volt a számára, hogy mi vezérelheti az ő imádott férjét, magzatjának apját, hogy ilyen döntésre adja a fejét. De mi vezérelheti a többi komáját Sándornak? Persze, ő nem halotta a városházi ember magyar zászló alá hívó toborzóját, nem tapasztalhatta a vásári népség buzgalmát a haza védelmére szólítván. Nem érezheti azt a kisebbségi érzést, ami Sándort érte, amikor kimondták a sorozáskori katonai alkalmatlanságát, pár évvel ezelőtt. Nem tudta, hogy Sándor meg akarja mutatni, hogy igenis, ő egészséges, alkalmas a haza védelmére!

Hatalmas erő ez egy olyan emberben, aki nem akar alábbvaló lenni a többinél. Igen, őseinkben, nagyapáinkban még bennük volt ez az olthatatlan vágy a haza iránt. Különösen a magyar parasztember-

ben, aki a két kezével kaparta össze az élethez, a boldoguláshoz való javakat. Jó lenne ezt nem elfelejteni az utókornak! Ki tudja, honnan kapták ezek az egyszerű emberek azt a lelkierőt, hogy nekik becsületbeli kötelességük kiállni a haza védelmére?

Nehéz napok jöttek Horvát Sándor életére. Hát persze, hogy átérezte a feleségének az összeroppanását, cselédjének ijedelmét a felelősség súlya alatt. Nem maradhatok itthon! Engem ne nízzenek le ezek a jobb módú legínyek! Folyton csak ez járt az eszében, ez a kisebbségi érzelem. Innentől kezdve a családban, ahol eddig minden olyan megértéssel ment, hiszen sok-sok nehéz évet kiküzdöttek már egymás mellett, a cselédsorstól a várva várt szerelemgyerekig, valami megszakadt. Eddig mindent együtt csináltak, mindig egyet akartak. És most megroppant ez az együttleges élet!

Mariska egyre csak rídogált, szótlan volt, pedig de sokat tudott csicseregni. Innentől kezdve csak a gyerekkel törődött. Főzögetett eztazt, ahogy hűvösödött az idő, úgy töltött egyre több időt a szobában.

Október hónap derekán Sándor bement a városba a szemes tengerijárandóságért. Igaz, egy kicsit később, mint ahogy az öreg Hartyányi várta. Ennek leginkább az volt az oka, hogy az augusztusi szántásba, inkább amolyan karcolás volt az, beleboronálta a kézzel elszórt búzát. Ott van már annak a helye, gondolta. Behordták a fertőkből a lekaszált szénát is, ami inkább volt gaz, mint takarmány. De hát ilyen sanyarú volt ez az esztendő!

A város szélére érvén, megtudakolta az egyik komától, Iványi Bimritől, aki a vágóhídhoz nem messze lakott, hogy mikor lehet menni a Városházára jelentkezni. Az azt mondta, hogy lehet menni folyamatosan. Az összeírás után mindenkinek megmondják, mikor menjen ki a nagyállomásra a vonathoz, mert Kisújszálláson van az

orvosi vizsgálat, és ott van a sorozó tiszt is. A születési keresztlevelet feltétlenül vinni kell.

Készült tehát Sándor az új kihívásra. Kifelé menet a tanyára, csak lépésben hajtotta a lovakat, hiszen alaposan meg volt rakva a szekér, meg imitt-amott a nyomokban megállt az esővíz, ott kapaszkodni kellett a Keselynek meg a Csillagnak. Jó két hámos lova volt, már sokszor helytálltak magukért.

Folyton azon járt az esze, hogy mit kéne csinálni, hogy Mariska belenyugodjon az ő akaratába. Mert menni kell, az egyszer szent! De Mariska se betegedjen bele a sorsba! A nagyja dolog el van végezve, a télire való takarmány be van kazlazva, már csak a mangalica hízót kéne levágni, de az még nincs kihízva. Még abból nem sok zsírozó jön ki. Na, majd kiforogja az idő azt is. Erre nem tudott megoldást. Hoppá! Eszébe jutott, hogy Budai Mihálynál van egy olyan cselédember, aki valamikor a karcagi vágóhídon volt segéd, de egy baleset miatt ott kellett hagynia a jó mesterséget, mert a fél kezén csak egy ujj maradt, így aztán nem volt használható a hentességnél. Még mielőtt kiért volna az ecsezugi útra, befordult Budai Mihályékhoz.

Budai Mihály a módosabb gazdák közé tartozott ebben a „ríti" világban. Nagy szó volt ez, a város határának e részén, vagyonosabbnak lenni! Ez abból állt, hogy az egyik, a nagyobb tanyája a Bugyogó hazulsó szélén, a másik, egy kisebb az Ecse-halom környékén volt. Ez utóbbin a jószágok voltak elhelyezve: nyáron legelőn, télen karámban, fészerben.

Buda Mihály egítőkész gazda volt, két-három cselédet is tartott olykor. A gazdasága ezen a kietlen vidéken sok-sok év alatt teljesedett ki, hiszen javában benne volt a korban, tán már az ötvenet is meghaladta. Kocsmai berkekben legendák születtek az életviteléről.

A megözvegyült gazdaasszonyát vette feleségül, aki jóval fiatalabb volt nála, és sokat szenvedett mellette. De az asszony kitartott, mert ki kellett tartania. Iskolát is járt, tájékozott asszony volt pedig. A gazdálkodás pénzügyeit is ő intézte. Tehát az ura megbízott benne a végtelenségig.

Nagy szokása volt Budai Mihálynak a rendszeres vásárba járás. Az évente megtartatott négy vásáron mindig gazdag portékával jelent meg. Néha két pár lovat is befogatott, ő maga meg hintóval ment a kocsik után. A szezonnak megfelelő jószágokat árult. A Mátyás-napi vásáron borjút, hízott libát, kacsát, a Margit-napi vásáron aprójószágot, süldőt, a Mihály-napin búzát, kölest, az András-napi vásárra szintén vitte a pulykát, kövér kacsát, a mangalica hízónak valót. Mindig eladott mindent. Mikor hogy fizettek a portékáért. Mire elharangozták a delet, általában már üres volt a szekérderek meg a saroglya is. Akkor odaadta a pénzt az asszonyának, hogy számolja meg. Budainé asszony megolvasta a pénzt, és akkor ő elkért belőle mindig annyit, hogy neki egy kis mulatozásra elég legyen.

Na, ez a mulatozás egy évben négyszer három napig tartott. Azt mondják, volt úgy, hogy az egyik mulatozós társa úgy meg volt szorulva, hogy egy láncalja földet azonnal pénzzé tett, hogy a kocsmárosnét meg a cigányt ki tudja fizetni. Budai Mihály volt az, aki segített a megszorult cimborán. Lehúzta a csizmáját, ott, helyben eladta, és megvette a csizma árából az egy láncalja földet az Aszszonyszállási dűlőben! Hát ilyen ember hírében állt az öregedő Budai.

Szóval, akkoriban is tudtak élni! Már aki tehette! Viszonylag sokáig élt, tán a nyolcvanat is betöltötte. A Borjú-dűlői temetőben van eltemetve.

Horvát Sándornak ez esetben szerencséje volt, mert a gazda és a volt vágóhídi segéd a tanyában tartózkodtak.

- Na oszt, hogy akarod Sándor? - fogadta a szigorú ember hírében álló gazda.

- Mihály bátyám, azt akarom mondani, hogy én menni akarok sor alá, oszt' ha menni kell, hát én úgy döntöttem, hogy megyek! Még nem tudom, mikor, de akkor is megyek!

- Becsüllek fiam, de mi lesz a jószágokkal?

- Nem a jószágokkal van baj, hanem le kéne majd vágni egy hízót a télen, de nincsen, aki megcsinálja, ha mán én nem leszek itthon, oszt azt kérdezném, a cselédje, Deli Pista megcsinálná-e?

- Meg hát! Csak szóljon valaki előtte időbe, hogy rá tudjon kíszülni, mert sok dóga van ennek a mihasznának. Gyere csak elő! - kurjantott egyet az öreg.

- Na, egyezzetek meg Sándorral!

Sándor elmondta, hogy miről lenne szó. Lesz segítség is. Deli Pista szerette az italt, de Sándor kikötötte, hogy csak egy fél liter rézeleje lesz, mert ő nem nagyon italozik, így aztán nem is tart ilyen dolgokat a tanyában. Majd az Ugocsa gyereket elküldi a felesége időben, hogy mikor legyen levágva. Nagyon fontos dolog volt a disznóvágás ebben a korban, hiszen szegény volt a világ, szegények voltak az emberek, még a tanyasiak is. Egy hízó egész évre szólt, ki kellett belőle állni az aratást, a cséplést, meg még maradni is kellett belőle. Szóval, hosszú volt az esztendő!

Sándor úgy érezte, minden nehézséget elhárított a sor alá menetel érdekében. Már alkonyodott, mire a tanyába ért. Lerakták Mihállyal a tengerit a szekérről! Sándor leellenőrizte a gazdasági cseléd munkáját, csak úgy ránézéssel. Már megbízott benne, ezt követően meg még éreztette is vele, hogy övé a jövő, legalábbis valameddig, már

ami a tanya körüli gazdaságot illeti. Egy rövid dicséret volt a minősítés a mai napért.

Bement a pitarba. Ott kellemes meleg fogadta, hiszen odakint már itt-ott gőzt lökött a lehelet, tehát jólesett a konyhai langy. Mariska a kicsivel a karján fogadta, de csak olyan ímmel-ámmal. Nem haragnak tűnt ez, hanem inkább önsajnáltatásnak. Még látszott az asszonyka tekintetén a nem sokkal azelőtti sírás nyoma. Sándor beleborzadt az asszonya lelki összeroppanásába. Leült, szótlanul, az asztal mellé, ahol az estebédre főtt bableves hűlt. Evett is volna már, mert nagyon éhes volt, meg nem is, hiszen kinek van étvágya akkor, amikor az asszonyának a szenvedését mélyen átérzi. Valamiféle megingást érzett magában a sorozást illetően. A hosszú csendet ő törte meg.

- Ide figyelj, Mariskám! Én megyek, mert menni kell, érted!? - tört fel belőle megint a szent elhatározás.

Arra nem gondolt a szerencsétlen, hogy a háborúban meg is lehet halni. Nem hiába mondták régen az öregek, hogy „csak a halott látja a háború végét."

- A te dógod, Sándor! Majd csak megleszek valahogy a gyerekkel! Mert ez a gyerek az enyém, én szenvedtem meg vele! Ha elmíssz, akkor még inkább rám lesz szorulva. Én felnevelem, akkor is, ha fődönfutó lesz belőlem! Ez meg az én vállalásom! Más engem már nem érdekel!

- Egyem a szíved, lelkem!- szorította magához Sándor a remegő asszonyt meg a dundi kiskölyköt.

Mert olyan dundi volt a drága a sok anyatejtől, hogy már alig bírta a karján tartani az anyja.

- Meglátjátok, itthon leszek én jövő őszre, osztán minden megy tovább, mint eddig. Megfogadom helytartónak Puskás Bélát, a pányvás

hízó is le lesz vágva, amíg oda leszek, Deli Pistával megegyeztem. Tudod, az öreg Budai Mihály tanyásával. Csak ne adjatok majd neki italt! Csak ha vígzett. Majd üzenj neki Mihállyal, ha jónak látod levágni! Erzsébet-napi héten megyek összeírásra, utána meg sor alá Kisújszállásra, mer oda kell menni!

Így mondott el mindent egy szuszra Sándor. Kicsit megkönnyebbülve, gyorsan bekanalazott két tányér bablevest, utána volt még egy kis galaburgyi, azt is jól megsózta, nagyot ivott rá, és mint aki jól végezte dolgát, szólt a cselédnek is, jöjjön enni.

Még ki se ejtette az utolsó szót, már ott volt Mihály, hiszen igen-igen ácsingózott a bablevesre.

Már beesteledett, mikor Sándor kiment az istállóba, megnézni a lovakat, ökröket, a tanyaudvaron a szalmakazal oldalában összefekvő disznót, maglót, malacokat. A libák is be voltak hajtva a gádor alatti helyükre, a kacsákkal együtt. Szóval, úgy nagyjából minden rendben volt a mai nap.

Majd bement az istállóba, a lovakhoz, meggyújtotta a viharlámpát, leült a fejőszékre, és simogatta a szemeivel az állatokat. Mi lesz veletek, amíg nem leszek itthon? De vajon hazajövök-e? Mert hát az, ahova megyek, az háború! Majd harcolok írtetek is! Meg a tanyáir! Meg a fődir! Mindenir, ami itt van! De leginkább a bentiekír. És ekkor szép csendesen sírni kezdett. Térdére könyökölve, két tenyere közé fogta a fejét, és úgy kesergett. Végiggondolta az egész életét. A sok-sok keservet, munkát, betegséget, bajt, amit gyerekkorától a mai napig megélt. Pedig még milyen fiatal volt, és már mennyi minden történt vele! Egyszer csak megnyikordult az istállóajtó, és Mariska lépett be rajta. Talán ő is érezte, hogy Sándor most kezdi felismerni a döntésének a súlyát. Mert súlyos döntés volt ez. Nagyon súlyos! És hány meg hány magyar fiatal, paraszt meg nem paraszt érezte

kötelességének a hadviselést, és vállalta a céltalan és bizonytalan sorsot, a háború kimenetelét illetően. Ezeknek az embereknek itt véget ért a gondolat, csak a hazáért, a nemzetért való kiállás volt a céljuk. Hatásos volt a propaganda.

Sándor hosszan és szorosan ölelte magához imádott feleségét, és szó nélkül zokogtak egymás karjaiban. Olyan volt ez a pillanat, mintha mind a ketten megérezték volna egymás bánatát, keservét, elhatározását, belenyugodva a sorsuk alakulásába.

Terv szerint alakult minden az elkövetkező hetekben. Még kiment a Köles-gátra (Ladány felé) Mihállyal szedegetni egy kis gazt, mert kevésnek tartotta a takarmányt télire, főleg az ökröknek. Jobb lenne ezeket eladni, dünnyögött magában. Aztán meg az járt az agyában, hogy a két ló, amikor nem bírta az ekét, a két ökör simán vitte. Dehogy adja el! Döntött magában. A lényeg, hogy a csetkeléssel összejött egy szekérderéknyi gaz, az is pótol egy pár hét kitartást. Így számolt magában. Azt megint a lelkére kötötte Mihálynak, hogy spóroljon a takarmánnyal, mert hosszú az esztendő, a tél meg még hosszabb.

November közepén bement a városra az összeírásra. Mariska a lelkére kötötte, hogy kifelé jövet menjen be a Czigler-boltba, és vásároljon be, hogy télire legyen elég petró, só, gyufa. Meg a kisgyereknek is vegyen már valami olyan ennivalót, amit lassan meg tud enni, ha van köleskása meg valamilyen cukor, azt is vegyen. Rátartásként Sándor betett a derékba egy pár libát, majd eladja Ernsztné asszony szakácsának.

A Városháza előtti piactéren, közel a Farkas Benke-féle házhoz, megállt, kifogta a lovakat, kikötötte őket a szekérsaroglyához, lökött elibük egy kis szénát, ráncba szedte magát, és sietett az összeírásra.

Voltak már ott elég sokan, hiszen közelebb volt az idő a délhez, mint nem. Akadt köztük ismerős is. Jobbára katonahagyott emberek

voltak, de akadt jóval idősebb is. Ezek vitték a szót, az agitációt.

Sándor beállt közéjük. Nemsokára rákerült a sor. Előszedte a papírjait, a születési levelet, a házassági levelet, meg az újszülött fiának a levelét, amit Zsigrai plébános állított ki.

- Maga még nem volt összeíráson? - kérdezi a hivatalnok.

- Voltam biz én, pár éve, de nem vótam alkalmas, mert az orvos nem jót hallott a hátamba! - adta meg a diagnózist Sándor.

- És már jól van? - tudakolódott a hivatalnok.

- Jól vótam én akkor is, de most még jobban vagyok! - erősködött Sándor.

- Na, majd döntenek a felcserek -zárta rövidre a diskurzust a hivatalnok.

Az asztal végén ülő főember a Sándor neve mellé egy nagy kérdőjelet rajzolt. Így akarta a kétségét kifejezni a sorozóknak. Persze, ezt Sándor nem látta, mert nem kellett, hogy lássa.

Amikor elkezdték harangozni a delet szomszédos nagytemplom tornyában, a főember az asztal végéről elkezdte sorolni a neveket. Az utolsó előtti: Horvát Sándor, Karcag, Ecsezug, tanya 1701 szám.

- A jövő hét péntekjén jelenjenek meg Kisújszálláson, az ottani Városháza hátsó bejáratánál bemenvén, sorozásra! A vonat reggel 7 órakor indul a Nagyállomásról, és délután 3-kor jön visszafelé. Itt van mindenki számára egy csíkos papír, ami a vonatjegyet helyettesíti. Majd az írnok úr név szerint kiosztja mindenkinek. Ha már vették a fáradtságot, és eljöttek, akkor oda is menjenek el! A haza védelme minden magyar embernek szent kötelessége! Isten segítse a maguk szent elhatározását az akaratuk teljesítésében! Isten áldása legyen magukkal!

Így fejezte be rövid beszédét az asztalfőn álló ember.

Megkapták Sándorék a csíkos papírt. Egy kicsit oldottabb lett a légkör. A folyosón csoportba verődve, ki-ki az ismerősével, Sándor Ökrös Lacival, D. Magyar Jancsival elindultak egy fröccsöt meginni a Bárány kocsmába.

Ólomlábakon teltek a következő hét napjainak órái. Sándor úgy érezte, és úgy gondolta, mindent előkészített arra az esetre, ha hamarabb kell bevonulnia. Persze, még túl kellett esni a sorozáson, Kisújszálláson.

Eljött a péntek hajnal is. Korom sötétben fogta be a lovakat, tisztességesen felöltözve elindult a szekérrel a város irányába vezető utakon. Nem voltak még rosszak az utak, hiszen alig esett eső. Nem volt sem köd, sem hideg, amolyan késő őszi, nyugodt hajnal mutatkozott. Ritka volt az ilyen időjárás a Szent András havának vége felé. Úgy gondolta, hat órára beér Sáfrány gazduramékhoz, a lógerbe, és ott kifogja a lovakat a szekérderékba, lök egy jó villa szénát elébük, és délben tán csak lesz valaki, aki megitatja őket. Délután meg visszajön a vonattal. Estére meg kiér a tanyára. Már fenn voltak a tanyában, mikor megérkezett, összekapta magát, és sebesen elindult, hiszen majd egy óra járásnyira van a Nagyállomás. Nem mert bemenni a restibe, pedig a cimborák már várták egy kis lélekmelegítővel, de neki elég melegséget okozott a gyors gyaloglás.

Jött a vonat Ladány felől. Püfögve-csaholva, nyikorogva állt meg. Sokan voltak rajta, jóformán csak állóhelye volt a húszegynéhány sor alá kerülő karcagi különítménynek. Jó félóra múlva leszálltak Kisújszálláson, ahol már várta őket egy katonaruhába öltözött egyén. Ő a kiegészítő parancsnok segédtisztje volt. Pillanatok alatt ráncba kapta a legényeket, nagyság szerint kettes sorba állítva elindultak a városközpont irányába. Sokat nem engedett nekik teketóriázni, hiszen jöttek másfelől is sorozásra, sietni kellett az őrmester úrnak.

A Városházán, egy külön helyiségben, ötösével anyaszült meztelenre vetkőztették őket, és egyesével beléptek a sorozó bizottság elé. Sándor jól tudta mindig, hogy nem a legdaliásabb kunsági gyerek, de amikor meglátta gatya nélkül a többit, hát kicsit elszégyellte magát. Nem a férfias tehetsége miatt, hanem hát szinte mindenki izmosabb, szálkásabb volt, mint ő. Igen, a gyerekkori meg a későbbi betegségei visszavetették a fejlődésben. De azonnal elhessegette magától a kisebbségi érzést, hiszen akaraterőben, tudta, ő mindegyik társa felett áll. Bizonyítja ezt az önkéntessége és a hazafisága.

Amíg ezeken járt az esze, már szólították a bizottság elé. Izgalmában olyan köhögéshullám tört rá, hogy kezdett kétségbeesni.

Ő nem ismerte a rangjelzéseket, így nem tudta, hogy milyen szintű tisztek ülnek a bizottságban. Egy idősebb katonaruhás, akinek a zubbonya gallérján meg a kézelőjén sárga zsinórok voltak, vette át a szót a bizottság többi tagjától.

- Ide figyeljen, Horvát Sándor önkéntes! Dicséretes a maga hazafias kiállása a császár és Magyarország dicsőségének védelmére, de maga, sajnos, az írások szerint beteg ember. Lehet, hogy tüdőbetegsége van, az írások és a vizsgálatok szerint, tehát nem küldhetjük ki a frontra. Oda egészséges katonák kellenek, akik minden körülmény között képesek megállni a helyüket! Magára a hátországban számít a nemzet, magának itthonról kell szolgálni a szeretett hazánk és népünk érdekeit! A szent haza nevében kimondom, hogy Horvát Sándor hadviselésre alkalmatlan, de a hátországi szolgálatra alkalmas.

- Mit jelent ez, hadnagy úr?- mert, hogy időközben a titulusra is fény derült - mit csináljak a hátországban?

- Ez azt jelenti, barátom, hogy dolgozzon, mint eddig, és minél több ennivalót termeljen a fronton lévő katonák asztalára! Maga ezzel szolgálja a nemzet győzelmét!

Sándor körül elsötétült minden, alig találta meg a kijárati ajtót, a fogasra aggatott ruháját. Nem erre számított. Sajnos, a betegségét nem tudta eltitkolni. Nem tudott a karcagi cimboráknak példát mutatni a hazafiságból.

Lassan felöltözött, kiment az épületből, és nekitámaszkodott a falnak. Próbálta magát összeszedni. Mire végeztek a többiek, nagyjából sikerült felfognia, hogy a háború komoly és veszélyes dolog. Az ő harca nem a lövészárokban történik, hanem a betegségének a legyőzése, a gyermekének a felnevelése, a karcagi kietlen pusztában a fennmaradása és a megmaradása érdekében folytatódik.

Mindenesetre nem volt egyedül a csapatból, aki nem lett alkalmas a háborús katonai szolgálatra. Akiket alkalmasnak talált a bizottság, azok meg azért váltak szótlanná, hogy rájöttek, milyen veszélyes kalandra vállalkoztak, bármilyen hazafias meggondolástól vezérelve.

Csendben pöfögött a gőzös a délutáni alkonyatban, a kunsági széljárta mezők irányába.

Teljesen besötétedett, mire leszálltak a vonatról a Nagyállomáson. Búfelejtés gyanánt a restiben bekapott egy felest, amit a jobb kedvű cimborák fizettek neki, de többre nem volt kedve. Elköszönt D. Magyar Jancsiéktól, és sebes lépésben elindult a Sáfrány-lóger irányába, hogy mielőbb láthassa a lovait.

Csak azért volt kicsit ideges, mert elég éles szél fújt Ivány felől, és ez semmi jót nem sejtetett. Kicsit rá is melegedett a nagykabát, mire a tanyába ért.

Nagyon megnyugodott, amikor látta, hogy a lovakat a szekérrel együtt az egyik kazal árnyékába kötötték át, és ráadásul az állatok

pokróccal is le voltak takarva. Hálásan megköszönte Sáfrány gazduramnak a gondoskodást. Hát igen! Ilyen a tanyasi ember együttérzése a másik iránt.

Sándor befogta a lovakat, meggyújtotta a szekér oldalán lévő viharlámpát, amit áttett a saroglyára, mert így volt az szabályszerű, és elindult a saját tanyájára. Nem fordult el a város irányába, hanem a Lóger úton ment egyenesen Apavára felé, hogy aztán a Vágotthalmi útra forduljon, és azon menjen végig az Iványi 11-es csatornáig, aztán jobbra az Ágota-halom irányába. Nem nagyon szokott ezen az úton járni, így egy kicsit reszkírozott, hátha nem rosszabbak ezek az utak, mint a Tilalmas-Ecsezug útvonal.

Kegyetlen volt az őszi sötétség. Imitt-amott gyalogosokat hagyott el a sötétben, mígnem egy ismerős hang állította meg, és kéredzkedett fel a bakra.

- Hé! Komám, ecsém! Merre, hová ilyen íccaka?

- Adjon Isten, Mihály bátyám! Maga az ugyi, Csontos Mihály?

- Én az lennék, de te ki vagy?

Megállt Sándor a szekérrel. Lepattant a viharlámpa közelébe, és annak a pislákoló világánál azonnal megismerte az öreg juhász is a szorgalmas ember hírében álló Horvát Sándort.

- Hova járt, Mihály bátyám, ilyen kísőn? Magának mán otthon kéne lenni a tanyába, oszt számolni az aprójószágot.

- Az az asszony dóga. Bent vótam a városon, paksust íratni az András-napi vásárba. El kéne adni egy pár aprójószágot, mert karcsú vót az esztendő, osztán hát több az éhes száj, mint a betevő. Adnék el bornyút, birkát, meg ami útban van! Egy kicsit eljárt az idő, bevitt a fene a Pislogóba, osztán hát elröhécseltük az időt a cimbrákkal. Vót ott egy-két fehírmájú menyecske is, azok meg közénk csapódtak. Eltelt az idő, na. Elvinnél-e egy darabon?

- El, persze.

Igaz, ekkor már fel is ugrott az öreg, korát meghazudtolóan, a bakra. Így aztán akadt beszélgető társ a hosszú kocsiútra.

Csontos Mihály jó hírű juhász volt. A tanyája a Bengecsegben, annak az Ivány felé eső szélén volt. Innen viszonylag közel volt az a legelő, amit az öreg használt. Volt sajátja, de bérelt a várostól, meg Ernszt zsidótól is. Vállalt bérlegeltetést is, szóval jól összejött neki Szent Mihály után a menázsi. Na, amikor a falkával megközelítette a Disznórétet, olyankor Sándor is elindult, vagy a Miska gyereket zavarta ki, hogy a falka nehogy összekeveredjen az övével. Hiszen nem mindig az öreg Csontos volt a falkával, hanem vagy a fia vagy a bojtárgyerek. Innen volt hát az ösmeretség, ami nem ment soha vesződésbe, mert arra mindenki vigyázott. Ami a másé, az a másé! Ez uralkodó és fontos törvény volt még a réten is.

Gyorsan eltelt az idő. Mire az Ecse-halom közelébe értek, elmesélte Sándor is, hogy milyen ügyben, merre járt.

Az öregnek a szemében még nagyobbat nőtt Sándor, hiszen nemcsak a szorgalmáról és jóindulatáról ment híre a határban, hanem ez a nemes gondolat és cselekedet is növelte a tekintélyét az idősebb ember előtt. Az öreg a szeredásából előhúzott egy literes üveget, maguk között flaskának hívták, és búcsúzóul jól meghúzatta Sándorral. Annak már úgy korgott a gyomra, mint az éhes kutya morgása, ezért úgy esett neki ez a savanyú lőre, mint üveges tótnak a hanyatt esés, de azért nagyokat nyelt belőle. Nem szaporítva tovább a szót, elköszöntek egymástól, Sándor egy kicsit kocogósabbra vette a Kesely és a Csillag járását.

Nem messze járt már a tanyától. Igazából most kezdett azon gondolkodni, hogyan adja elő a sikertelen sorozást, a hátországbeli háborúban való hazavédelmet. De hát, milyen hazát kellene neki

védeni a külországban? Valahogy nem állt össze benne a gondolata, azzal szembesülve, amit a sorozás előtt az ott lévő katonák az olasz és a szerb frontokról beszélgettek. Hogyan? Azok nem is Magyarországon vannak?

A november végi sötétségben, amikor a tanyapallagra behajtott a szekérrel, a kutya ismerősen csaholt a lovakra és a gazdára. Talán jobban örült a jövetelnek, mint maga a gazda. Pedig a jámbor jószág nem tudhatta azt, amit Sándor közölni akart a feleségével.

Megpróbálta Sándor a mondókáját valahogy rövidre fogalmazni. Igaz, a savanyú bor is egy kicsit felmelegítette a nagyujjas belsejét, és még lágyabbá tette lelkét a jó vagy a rossz hír közlésére. Jól tudta ő, hogy Mariskának ez a katonaságra való alkalmatlanság a jó hír, de neki, az önérzetén, ez súlyos sérelemét okozott.

Nyílott a pitarajtó. Először Miska rontott ki rajta. Egyből fogta a lovak kantárját. Megsimogatta a két ló nyakát, sőt motyogott is hozzájuk valamit. A Kesely, a Csillag köszönésül hödörgött a kisgazdájának. Mihály tudta a dolgát, kifogta a lovakat, bekötötte őket az istállóba, mert a nyári jászolnál már hűvös lenne éjszakára. Rakott eléjük egy kis szénát, és lopott egy kis tengerit nekik, abrak gyanánt.

A fakó lámpafényben az ajtóban megjelent Mariska. A gyereket bent hagyta a kiságyában, hiszen már majdnem eljött az alvás ideje. Sándor nem szólt egy árva szót se, csak zokogva átölelte Mariskát, és szorosa magához húzta. Az, szerencsétlen, nem tudta mire vélni ezt a helyzetet, talán azt is gondolhatta, hogy Sándornak megvan a kívánsága, oszt' mehet a katonaságba, a háborúba. Ezért nem lelkesedett nagyon a felettébb ragaszkodó öleléséért.

Pár pillanat múlva megszólalt Sándor. Próbálta rövidre fogni a mondandóját. Érthetően és megkönnyebbült lelkülettel közölte a

hírt. Azt a hírt, ami már úgy ülepedett le az agyában: talán jobb is, hogy így alakult. Tán nem is kellene neki külországban viselnie az uniformist, a mások kedvéért. Van neki itt a tanyán, az Isten háta mögött, ezen az elárvult, embert próbáló határban dolga éppen elég! Belépve a pitarba, majd a szobába, szerető pillantást vetett a szuszogó, dundi emberpalántára, aki már békésen álmodta a jövőjét, talán egy szebb és boldogabb világban.

- Ide figyelj, Mariskám! Én, nem kellek a magyar királyi hadseregbe, mert beteg vagyok. Azt mondta a katonaorvos és a sorozó tiszt, hogy énrám a hátországba van szüksíg. Oszt' dógozzak, mint az állat, termeljem meg a kenyírnek valót a frontra! Sajnos, a tüdőmmel van baj. Vigyázzak nagyon, nehogy kifázzak a télen, mert az elvisz a fenébe! Hát ez a helyzet, Mariskám! Így osztán nem lesz fődem se! Nem kapok.

Most a fiatalasszonyból szakadtak fel az érzelmek. Most ő sírt. Örömében? De milyen örömében? Abban, hogy nem marad magára a gyerekkel itt, kinn, az Isten háta mögött, a pusztában? Utána meg maradhatott volna árván is. Mert a háború az pusztít. Ki tudja, mi lett volna Sándorral? Ezzel az akarnok majdnem hőssel? Igen, örömében sírt! Mert az is öröm ezeknek az embereknek az életében, ha meg tudnak lenni a maguk valóságában, a maguk keservvel és küszködéssel teli, de önálló életükben. Aztán siratta azt is, hogy Sándor nem egészséges. Ő érezte ezt, de most, hogy hivatalosan is kimondták a bajt, nem jó jel ez a jövőre nézve.

- Jobban van ez így, kedves jó Sándor! Van nekünk dógunk, igaz, elíg? Majd most mán én vigyázok rád, úgy, mint a kis Sanyikára. Ne fijjél, főzök én minden jót, oszt' meggyógyul a tüdőd!

Vigasztalta az elérzékenyülő urát az asszony. Mert csak egymást által voltak azok, amik.

Még egy kicsit szorongatták egymást, mert azért egy meg nem valósult férfiúi elhatározást egy megkönnyebbült asszonyi sóhaj zárt le, ami úgy volt jó, ahogy Isten megparancsolta!

Becihelődött Miska is. Leült a sparhelt mellé, és ott próbált melegedni, mert már kezdett komolyra fordulni az idő odakint. Ki-ki leült a helyére a pitarban. Hozzákezdtek vacsorázni. Nem volt kiadós dínomdánom, de azért a köleskásás tyúk ízlett a nagy utat megjárt Sándornak és az ideiglenes tanyagazdalegénynek is.

Még löktek a tűzre egy kis vastagabb gallyat és csutkatövet, ami langyított a szobán és a lábmosó vízen is. Mihály azt mondta, ő már megmosdott a kútvályúnál, amikor megitatta a jószágokat. Bizonyításként mutogatta a nyakát, a lába szárát. Mariska nem osztozott vele, Sándor is ráhagyta. Mikor végeztek a vacsorával és a tisztálkodással, elfújták a lámpát, nyugovóra tértek.

Innentől, azt lehet mondani, hogy majdnem új élet kezdődött Horvát Sándor életében és tanyáján. De milyen új élet?

A Monarchia urainak nagyzási hóbortja miatt, már ami a háború általi területi és hatalmi haszonszerzést illette, egyre súlyosabb helyzetbe kerültek az emberek.

1915. március 22-én az oroszok bevették Przemyslt, és 120.000 katonát foglyul ejtettek. A Kárpátokban 1915 elejétől 4 hónapos harcban az osztrák-magyar hadsereg 800.000 katonát vesztett. Ezzel a háború első szakaszában a Monarchiának voltak a legnagyobbak a veszteségei. Rosszul alakult a helyzet a szerb fronton is.

A július végi nagy lelkesedés szeptemberre alábbhagyott. A falevelek lehullottak. A katonák pedig még mindig a lövészárkokban lesték az ellenséget, ahelyett, hogy otthon szüretelték volna a szőlőt.

Tehát meggyökkent a háborút lelkesítő szellem a fronton. Viszont a hátországban tovább szervezték az embereket, fiatalokat, középko-

rúakat, a Monarchia zászlaja alá. A magyar „gyerekek” meg mentek és mentek. Még mindig ott rejtőzött a gondolat, hogy aki a frontot megjárja, hazajövetele után földet kap az államtól.

A kunsági parasztemberhez nem jutottak el a háborús helyzet részletei. Ő nem tudott arról, hogy a háború gyors befejezéséből, a karácsonyi hazatérésből, az ingyenes földosztásból semmi se lesz. A gondolkodóbb emberek azonban azt is kezdték átlátni, hogy szorul a hurok a nyakunk körül, hiszen a következő években egyre szaporodtak a hadiállapotokhoz kapcsolódó kormányzati válságintézkedések. Szerbia megbüntetése helyett a „haza védelme” jelszót kezdték hangoztatni. A katonai és gazdasági szempontból első igazán súlyos 1916-os év második felében az országban állandósult az áruhiány és az infláció.

Magyarországon a nagyobb városokban sztrájkok lobbantak fel, radikális, baloldali mozgalmak bontakoztak ki. 1918 végére a háború befejeződött. Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségei önálló államban képzelték el a jövőt. 1918. november 3-án a Monarchia letette a fegyvert. Ezzel megszűnt a birodalmat összetartó erő, megszűnt a közös hadsereg.

A világháború Magyarországot érintő hatása szörnyű volt. Ennek a hatalmas pusztító csapásnak a vesztesége alig összefoglalható. A háborús vereség nyomán a Monarchia és a történelmi Magyarország felbomlás elkerülhetetlenné vált. A fegyverrel együtt tömegesen hazaözönlő katonaság a hátország teljes nyomorával és széles körű társadalmi elégedetlenséggel szembesülhetett. Noha a hivatalos propaganda a háborús évek alatt folyamatosan földet ígért a harcolóknak, ezek csak ígéretek maradtak. A hazaérkezett katonák teljesen becsapva, kisemmizve érezték magukat. Magyarország 1918 őszén a teljes összeomlás és a forradalom küszöbére érkezett.

Így ért véget sok-sok magyar ember csalókán csillogó ábrándja a hazafiasság oltárán. Legalábbis annak, aki haza tudott jönni a pokolból. Aki meg odamaradt, annak családja kelt versenyre az életben maradással. Kegyetlen világa volt ez a történelmünknek. Márványba vésendő igazságok: „A háborúban nincs erkölcs!" „A háborúban az első áldozat az igazság!"

A karcagiak zömmel az olasz fronton szolgáltak és estek el. A szolnoki 68-as gyalogezred halottai között 291 a karcagi. A 29-es népfelkelő gyalogezredből 202 fő. Az összes karcagi halott a háborúban 649 fő. Emléküket az utókor számára a Kossuth téri emlékmű őrzi.

És akkor most jót tett-e a sorozó tiszt és a katonaorvos Horvát Sándorral? Mikor jutott el az a tudatáig, hogy nagyon nagy szerencséje volt?

A háború időszakát keserves megpróbáltatások közepette élte meg családjával. Eleinte ő is támogatta és szolgálta az „aranyat vasért" mozgalmat. Lelkesen adakozott dr. Szentesi Tóth Kálmán polgármester felhívására. De a lakosság és ő is teljesen kimerült az adakozásban, a beszolgáltatásokban, a rekvirálásban. 1918-ban a rekvirálások már a cséplőgép mellől történtek. A karcagi határ búzavetése nem teremte meg a 22 000 lakos számára a fejkvóta szerinti szükséges kenyér-magvat és vetőmagot. Az irdatlan szegénységet tetézte a városba hazatérő 3000 főnyi háborús veterán. Egymást érték az atrocitások, amelyek szításában élen jártak azok a baloldali eszméket magukba szippantó proletárok, akik az orosz hadifogságból hozták magukkal a kommunista nézeteket. Ez már az országosan kibontakozó vörös terror előszele volt.

E korszaknak a hatása a karcagi tanyavilágban csak a mérhetetlen szegénység képében jutott kifejezésre.

A háborúból kimaradt Horvát Sándor és családja az Ecse-halmon túl, és egyebütt, a karcagi határban gazdálkodó emberek, szenvedve megbirkóztak a nehézségekkel, és talpra álltak. Nagy nehezen kifizették a kivetett adókat, részt vállaltak a közadakozásból, és évente újra indították az életet. A város lakosságának nagy tömege ellenséges szemmel és elkeseredve nézte a proletárdiktatúrát, az új rendszer vezetőit, és féltette a vagyonát, az életét. A lelki javait is.

A nagy háború Magyarországra nézve a legsúlyosabb tragédiával zárult le. Elcsatolták a történelmi Magyarország kétharmadát. Ez már a tanyavilág népét is sokkolta. A tragikus társadalmi-politikai viszonyokat, a vörös terrort tetézte a parasztság sorsát megnyomorító viszontagságos időjárás. A szárazság, az éhínség.

Ilyen világot hozott Horvát Sándorra és családjára a háborús hevület utáni magyar sors. Sándor állatállományának igavonó része megmaradt, az aprójószágokból kiárulva néhány holdnyi földet vásárolt, potom pénzért, a város jobb adottságú részén. A gergelyi és a tibuci határrészen a családfő nélkül maradt örökösök eladták vagy elcserélték a kevéske földjeiket egyéb javakra. Hiszen iszonyú volt a veszteség a dolgozó kezekből. A tanyasi családok nagyon magukra lettek hagyatkozva, sok-sok tanya családfő nélkül maradt, a gazdaasszony próbálta vinni a dolgok menetét.

Az Ecse-halmon túl, a Disznó-rét irányába nem jártak a „banditák”, így aztán Horváték anyagi veszteség nélkül, de mélyen ható lelki csalódással morzsolták életük napjait. A gyerek már el-eljárt a tanyasi iskolába, nyáron már vigyázott a legelő jószágokra. Ugocsa Miskából felnőtt Mihály lett, aki kitanulta ebben a szorgalmas családban a paraszti munka minden fogását, fortélyát. Sándor, ha lehet mondani, még többet dolgozott, hiszen most már nemcsak az Isten háta mögötti határrészen művelte a földet, inkább a sziket, hanem

a tőle távol eső, de a városhoz mégis közelebbi gergelyi határban lévő három láncalja szántót is művelte. Ebben a kettős helytállást igénylő munkában igen nagy segítségére volt Mihály és Mariska. A piacozást, az aprójószág körüli teendőket a disznóréti tanyában ők látták el.

Hanem egyszer aztán Sándorba majdnem beleállt a „csivari", a sokkos izgalom!

Az egyik Sántha fiú odamaradt a háborúban. (Módos gazda gyerekei voltak a Sántha gyerekek.) Nőtlen lévén, örökös ugyan volt bőven, az egyik tanya eladóvá lett egy kevéske mellette lévő földdel együtt. Sándor Negyedik úti dűlőbeli földjéhez igen közel. B. Nagyéknak volt csak közte talán pár hold. A tanya a századfordulón épült, igaz, nádtető volt rajta, de akkor már egyre többen cserélték le a nádas tetőt hódfarkú cserepesre. Kicsit elhagyatott volt, hiszen nem gondozta senki vagy tíz évig. Itt már lényegesen sűrűbben voltak a tanyák. Még a tanyasi kutyák is összejártak, nem csak a gazdák. Sándornak nagyon tetszett a tanya fekvése. Még az ólak is jó állapotban voltak, és főleg az volt a lényeg, hogy lábas jószágnak bőven volt benne hely.

Megkereste hát a városon idősebb Sántha Mihályt, hogy érdeklődjön a tanya felől. Sok vevője nem igen lehetett, mert az öregnek felragyogott a tekintete, hogy végre van, aki levenné a gondot a kisebbik tanyáról. Az öreg már hallott a tanyaszomszédoktól Sándorról, aki szorgalmas szántóvető hírében állt.

Az 1920-as évek vége felé jártunk ebben az időben. A koronából pengő lett. A parasztember bizonytalan volt az ár-értékviszonyokat illetően, ezért inkább a cserebere dívott. Ezért aztán az öreg Sántha azt kérdezte Sándortól, hogy mit gondolna adni a tanyáért. Lehet, úgy spekulált az öreg, hogyha valami jószágfélét adna, akkor azt

elosztaná a többi gyereke vagy az unokák között. Sándor hirtelen nem tudott mit mondani, mert arra gondolt, ha odaadja a lovakat meg az ökröket (bár azok már igen korosak voltak), akkor ő mivel szánt-vet?

- Ha ökröt adnék meg maglókat, ahho mit szólna, Mihály bátyám?

- Aa, nem sok ezír a tanyáír meg fődir! Pótold meg rendesen!

- Még odaadnám írte az egy láncos főd egy évi termísit, de ezt még megbeszílem az asszonnyal, mert nálunk ű is gazda.

- Ee mán jobban hangzik, de még ez is víkony! - mondta a telhetetlen öreg.

Abban maradtak, hogy Sándor egy héten belül választ ad az üzletre, de arról biztosította az öreget, hogy nem kívánja az ajánlatot megfejelni, mert így is majdnem kisemmizi magát.

Viszont a tanya nagyon tetszett neki. Azt is tudta, hogy itt ezen a részen, ami még ugyan mindig nem a legjobb földek közé sorolandó a karcagi határban, fele annyit kell dolgozni, mint azon az elátkozott róton. A következő hét lázas számolgatással telt el. Ősz volt, de a Sánthatanya melletti föld még nem volt beművelve. Úgy spekulált, hogyha az öreg megengedi, hogy felszántsa még az idén, akkor az néki haszon lesz az adósság fejiében. Mariska nagyon sajnálta a két jó öreg ökröt, de amikor Sándor elvitte megmutatni néki a tanyát, ő is ráállt a vételre.

Igyekeztek ebben is együtt gondolkozni. A gyereknek közelebb lesz az iskola, mint kint a Disznóróton. A gergelyi iskolában Szecsei Mihály tanító úr szolgált, néhány tanyával „hazább", mint amire alkudtak. Az is sokat nyomott a latba, hogy már egy kétéves csikó lógóba volt fogva az anyja mellett, a szekér előtt, az meg megint vemhes lett, úgyhogy februárban, ha minden jól megy, ismét csikó lesz. Sándor így okoskodott magában, és azt is kitervelte, hogy a

vemhes kanca helyett kölcsön kér egy lovat az öreg Budaitól, és akkor felszántja ezt az egy holdat könnyedén.

A következő hét elején be is mentek Mariskával a városra, hogy megkössék az egyezséget, ha belemegy az öreg Sántha az üzletbe, mert Sándor nem akarta elszalasztani az alkalmat a tanyavételre. Könnyítette a helyzetét, hogy hallomása szerint nem volt senki sem tanyát nézni azon a héten. Beállítottak, hozzá kellően kiöltözve, felkészülve arra is, hogy nem adja a két ökörért meg az öt maglóért, valamint az egy hold föld elkövetkező jövő évi tengeri- vagy zabhozamáért. Mivel már csak tavaszit lehetett vetni a tanya mellé, hiszen már október vége felé járt az idő, meg vetőmagja sem volt Sándornak, se búza, se árpa.

A bökkenő csak az volt, hogy nem volt otthon az öreg Sántha, mert elment az orvoshoz. Sántháné leültette Sándorékat, akik vártak türelmesen. A háta fáj az uramnak, tájékoztatta őket Sántháné, meg nagyon köhög, estére kiveri a víz. Nem győzöm törülgetni, mondja. Elharangoztak, mire megjött a betegeskedő Sántha Mihály.

- Na, mire döntöttek az ecsémék? - kezdte azonnal az öreg a beszélgetést.

Sándor észrevette, hogy sokkal gyengébb a hangja az öregnek, és nagyon sápadt is. Úgy gondolta, hátha engedékenyebb lesz az öreg Sántha.

- Úgy döntöttünk, hogy adom az egy pár java korban lévő igás ökröt, öt darab idei maglót, meg az egy hód fődnek a jövő évi termísit, azt, amit maga kír. Tengerit vagy zabot. Többet nem tudok adni! Ha adja, adja, ha nem, akkor ott dűl össze!

Ezzel az utolsó mondattal még Sándor is meglepte magát, hiszen nem szokott ő ilyen sarkos lenni. Mindenesetre az öregnek tetszett a határozott és biztos válasz, mert helybenhagyta az ajánlatot.

- Rendben van, ecsém! Eldöntöttem én ezt mán a múlt héten. Csak azt vártam, hogy állod-e a szavad. Nékem az a fontos, hogy a tanya tanya maradjon, mert az ezután is Sánthatanya lesz, csak más lesz a gazdája. Na, csapj a markomba, ecsém!

És Sándor az öreg Sántha Mihály markába csapott, az üzletet megkötvén.

- Majd szólok Farkas ügyvédnek, hogy írja meg a papírt. Amír ilyen fasza gyerek vótál, az ügyvédet meg majd én fizetem.

Sándor olyan esetekben, amikor valami nagy dolog történik vele, mindig elgyengül, elérzékenyül. Így történt most is. Még szerencse, hogy Mariska vele volt.

Mielőtt megköszönték volna az egyezséget, az öreg Sántha bement a kamrába, és kihozott egy demizsont.

- Na, ide figyelj, Horvát Sándor! Én most beteg vagyok, orvosságot írt fel Matterny doktor, de véled akkor is megiszok egy pohár bort, áldomás gyanánt. Szánccsál, vessél, majd tavasszal elhozod az ökröket is, csak a maglókat hozd el ide a jövő héten! Megegyeztünk? Oszt most mán akkor vígkípp tegezlek is, mert sajnos, én vagyok az öregebb. Legyen szerencsétek a tanyával! Egíszségedre, ecsém!

Egy keveset még rendetlenkedett az öreg, mert nagyon szemrevalónak tartotta Mariskát. Meg is kérdezte tőle, hogy kinek a jánya volt jány korában, mert az ő fia nem talált ilyen portíkát, mielőtt bevonult.

És ekkor eltörött a mécses az öregnél. Mert az ő szeretett fia, akié volt ez a tanya, odamaradt a háborúban, az bizony már nem jön haza többé! A derűs huncutkodásból hirtelen gyászos szomorúság lett úrrá Sántháék konyhájában. Sándor is mélyen magába szállt, hiszen ő is kerülhetett volna Sántha Péter hősi halott sorsára. Bizony sok-sok karcagi család maradt árván, csonkán, családfő vagy örökös fiú nélkül a nagy háború végzetes időszaka után!

Sándor meg Mariska kellő illedelemmel köszöntek el a gyászoló, idősödő, munkába belebetegedett házaspártól. Valójában nem is nagyon tudtak örülni, hogy a sorsuk várhatóan jobbra fordul egyszer, tán nem is olyan sokára. Mert az Isten háta mögül, a városról nézve, mégiscsak közelebb kerülnek a városi emberekhez. Már a lovak is unták az egy helyben állást a szekér előtt, de mikor kiléptek a kapun a gazdáék, nyerítettek egy nagyot. Levették a jószágokról a pokrócot, majd maguk abba csavargóztak, és elindultak ki a disznóréti tanyájukra.

- Hallod, Mariskám, ezek tán jobban örülnek, hogy új tanyát vettünk, mint mink.

- Nemcsak ők örülnek, hanem én is! A Gergelyről egy óra alatt bejutunk a piacra, nem megy el egy egész nap a portíkázással.

- Hallod, igazad van. Még több időnk lesz dógozni! - vette kissé viccesre a jövőbeli sorsának alakulását Sándor.

Mert minden gondolata mindig a dolog, a munka körül forgott.

Beszélgettek még egy sort arról, hogy mit kellene még az idén, ősszel a szántáson kívül, elvégezni a tanya körül. Tapasztani már nem lehet, mert akármikor jöhet a fagy, az eső. Amikor megnézték a tanyát, Mariskának annyira megtetszettek a Negyedik út melletti cserepes tanyák, hogy nem hagyta szó nélkül.

- Csináljuk meg a tetőt cserepesre! Szép piros cseréptetőt szeretnék! Na, mit szólsz a vágyamho, Horvát Sándor?

- Hát tudsz te álmodozni is, Seres-Balog Mariska! Oszt miből vegyünk cserepet, és lehet, hogy faanyag is kell, ki tudja, milyen szúette a nád alatt a gerenda. Na, majd lesz valahogy, csak most mán igyekezzünk, mert mingyán itt az este!

Kocogtatta Sándor a lovakat, mert Mihály meg a kis Sanyi gyerek biztosan nagyon várják őket.

Nem láttak bele Mihályba, mert ő bizony azon dohogott, ha megveszik Sándor bátyámék a tanyát, akkor vele mi lesz? Mehet, amerre lát? De hátha megesik a szíve rajtam, morfondírozott, oszt nem ereszt szélnek. Arra nem gondolt, ha meglesz a tanya, akkor igen sok munka fog ráhárulni, hiszen Sándornak átmenetileg két tanya gondjával kell, két egymástól igen távol esővel, bajlódni, törődni.

Sándornak most is járt az agya. Úgy spekulált, hogy menetközben bemegy az öreg Budai gazduramhoz, megkérdezni, hogy odaadnáe neki két-három napra a fekete herélt lovát, ami rudasba fogva nagy segítségére lenne az egyholdnyi nem ríti főd kiszántásához.

Rá lett az öreg az alkura, mert még nem régen hagyták abba ők is a szántás-vetés munkálatait. A segítség árát öt liter jobbacska borban határozta meg. Sándor beleegyezett, úgy gondolta, majd elad egy pár libával többet, oszt az majd kifutja a bor árát.

Szerencsésen és a jó munka végeztének nyugalmával érkeztek meg a tanyájukba, még be sem sötétedett. Mihály izgalmában és a várakozás nyugtalanságában mindent elvégzett. Büszkén újságolta a hírt a kis Sanyi gyerek is, hogy a libákat és az egyéb aprójószágot ő etette meg. Még a pányvás hízónak is ő adott egy pár cső tengerit! Mihály kifogta a lovakat, megcsutakolta őket, mert ezzel nagyon szeretett nekik kedveskedni. Mariska meg összeütött egy kis vacsorát. Kenyér még volt rendesen a szakajtó alatt, ehetett mindenki a kedvére.

Vacsora után Sándor számba vette, hogy mit tudna pénzzé tenni tavaszra, hogy a tanyát rendbe tegye. Ha az öt maglót a héten hazaviszi a városra az öreg Sánthához, egyebet nem tud a szekérderékba tenni. Így is a kocsilőcsökre egy-egy deszkát fel kell kötni, le kell valamivel fedni a szekérderekat, hogy a süldők ki ne ugorjanak. Na, majd valamelyik ólajtót felköti, elmélkedett. Ha sikerülne eladni a tavaszi vásárban a tehén mostani fiát és a mangalica disznó őszi

malacait, süldő gyanánt, akkor a libák árával kiegészítve meglenne a cserép és valamennyi faanyag ára. De hagyni kellene tojó libát is, hogy legyen mit kikeltetni tavasszal, hogy ne maradjanak liba nélkül. A pulykákat is meg lehet ritkítani, de abból is hagyni kéne vagy tíz tojót, mert a pulyka meg eltartja magát pár hetes korától kezdve. Nagy itt a fertő és a legelő, oszt keressík meg maguknak az elesíget!

Itt aztán megint korlátoknak ütközött Sándor. Hoppá! A Gergelyen már nem lesz ekkora szabadságuk az aprójószágoknak! Ott nem csatangolhat a disznó egész nyáron a nádasban, a gyékényesben, nem lehet csak úgy innen-onnan kaszálni a lábas jószágnak!

Ahogy végére ért az elmélkedésének, még lámpafújás előtt elmondta a tervét Mariskának. Mihály a priccsen befelé fordulva alvást mímelt, de mindent hallott, mert kíváncsi volt a dolgok alakulására. Arra gondolt az ő egyszerű eszével, ezen függ az ő jövője. Jól gondolta.

- Na, mit szólsz hozzá, Mariska? - kérdezte az asszonyát a leendő kéttanyás gazda. Mi lenne, ha a jószágokat itt tartanánk ezen a tanyán, amoda meg laknánk és gazdálkodnánk?

- Eddig én is eljutottam, de ki maradna itt, mert én biztos nem! - vette sarkosra a döntést az asszony.

- Mi lenne, ha Mihályra bíznánk a jószágokat, oszt níha-níha a kis Sanyi is segítene neki, főleg nyáron?

Ezt kijelentvén akkorát reccsent a dikó, hogy majd kettészakadt. Mert bizony Mihály nem aludt, hanem hallgatózott. Ezt hallván még az a kevés álom is kiment a szeméből, amit ráerőltetett.

Nem láttak bele Mihályba, mert ő bizony azon dohogott, ha megveszik Sándor bátyámék a tanyát, akkor vele mi lesz. Mehet, amerre lát? De hátha megesik a szíve rajtam, morfondírozott, oszt nem ereszt el szélnek. Arra nem gondolt, ha meglesz a tanya, akkor igen sok munka fog rá hárulni, hiszen Sándornak átmenetileg két tanya

gondjával kell, két egymástól igen távol esővel, bajlódni, törődni.

- Majd én itt leszek, Sándor bátyám! Én mindent vállalok! Elhozom az öcsémet is, ha kell, tud a libára meg a disznóra vigyázni! - mondta meg a jövőre vonatkozó tervét a cselédgyerekből tanyássá avanzsáló Mihály. Sándor biztosra vette, hogy hallgatózik Mihály, ezért sikeresen kiugrasztotta a nyulat a bokorból.

Ezek után megoldódni látszott a leendő két tanyában gazdálkodó Horvát Sándor és családjának élete. A már meglévő Gergelyi-dűlőben lévő három láncalja föld művelése eddig sem volt egyszerű, de most már a tanya meg a mellette lévő szántó gondja-baja szakad a nyakába! Erőt ad neki, hogy van egy erős asszonya, egy szépreményű fiacskája.

A gazdasága bővülget. Bár még fiatal, de ereje nem gyarapodik, hiszen magában hordja azt a betegséget, amit a századfordulón sok fiatal gyermek kapott el, és ami nem tette őt alkalmassá a katonaviselésre se. Hogy mi lesz vele, majd kiforogja az idő!

Új fejezet kezdődött Sándor és családja életében. Felkapaszkodott a saját erejéből azoknak a gazdáknak a sorába, akiknek volt tanyájuk és földjük a város határának gyengébbik felén is, meg a jobbik felén is. Igen, mert Sándor a következő évben kifizette, igaz, természetben és nem pénzben, a gergelyi tanyát a vele lévő földdel együtt. Tyukodi nevű cigánnyal körbetapasztatta a tanyát, istállót, ólakat. A nádtetőt lecserélte hódfarkú cseréptetőre. A későbbi években bővítette a nagy istállót, mert kellett a hely vagy a teheneknek vagy a lovaknak. Mikor miből volt több. A disznóréti kis tanyában Mihály vetette meg a lábát, mint tanyás cseléd, és bőségesen szállította Sándor a karcagi piacra a sok aprójószágot, baromfiféléket. Ebből aztán jutott az Ugocsa családnak is.

Időben ekkor már a húszas évek második felében járunk.

II. Nem olyan volt az életük, mint azelőtt

Szépen alakította ki gazdaságát az idősebb Horvát Sándor a Gergelyen. A sok munkába csaknem belerokkant. Csak a felesége, a serdülő fia és a disznóréti tanyát lakó jobbkeze, Mihály és a nagy munkák idején alkalmi napszámosok segítése révén jutott el oda, hogy nagy biztonsággal megéljenek. Dolgoztak látástól vakulásig. De már meg tudtak állni a saját lábukon. Büszke volt magára, mert tudott adót fizetni!

A kevéske földjeiket sikerült összehozni cserebere útján a Negyedik út dereka táján lévő tanya mellé vagy közel hozzá. Rajta kívül még volt vagy nyolc-tíz tanya a kunhegyesi határig. A gergelyi tanyavilág is, mint általában a karcagi tanyavilág, a dűlőutak mentén, de onnan nyolcvan-száz méterrel beljebb helyezkedett el. A tanya a saját földön épült, minden esetben, így lett komplett a gazdaság. Az alkalmilag épített tanyák, a kevésbé tehetős embereké, helyben vetett vályogból és az út menti fasorokból kivágott faanyagból épültek. Egyik-másik csak akkora volt, hogy egy család négy-öt gyerekkel megférjen benne. Az istálló már bővebb lett, mert a jószágnak kellett a nagyobb hely. Az épületek tetejét általában szalmával, jobb esetben náddal fedték. A nádat telente a fertőkben vágták le, és gyűjtötték addig, amíg elegendő nem lett a tanya tetejére. A hasonszőrű tanyasiak a nagyobb munkákra összefogtak. Általában a hasonló gondolkodású, vagyoni helyzetű emberek, szomszédok között volt nagyobb az összetartás.

A magyar paraszt, de főleg a nyakas, kun paraszt nagyon ügyes volt. Valamilyen mesterséghez a maga módján mindenki értett. Volt, aki nagyon szépen tapasztott, volt, aki ügyesen rakta a kemencét. A városon több téglagyár volt, és a kéményhez való téglát valahogy megvették, és még a kéményt is felhúzták. Ügyes emberek voltak ezen a határrészen a Panda-Nagyok, a Disznósék, a Sántha Jánosék. Voltak olyanok is, mint a Borsos Lajos és T. Nagy László, akiknek tellett nagy tanyára, nagy pitarra, nagy istállóra. De ezek az emberek is együtt élték meg a tanyasi életet a kevésbé tehetősekkel.

Ez az örökség várt a fiatal Horvát Sándorra, aki ez idáig egyke gyerekként nőtt fel a mindennapos szorgalomban. Természetesen, egész kicsi gyerekkorától a tanyasi élet, az ottani munka töltötte ki a mindennapjait. Azt meg kell adni, a szülők becsületesen járatták a disznóréti majd a gergelyi tanyasi iskolába. Az apja Sándornak tetszett a gyerek alaposssága, jól fejlett erős testtartása. Csináltatott is néki a Debreceni úti Soós Sándor férfiszabóval egy akkurátus parasztöltözetet, ha már neki nem jutott az ő gyerekkorában. Szürke posztóból priccses nadrágot, Czinege Kálmán ifjú csizmadiával egy disznóbőr csizmát. Hej, irigyelte is azt az öltözéket Ugocsa Mihály, pedig ő is hasonlót kapott süldőfiú korában!

Bizony, nagyon sok gyerek maradt ki az iskolából, és nem tehetett szert arra a minimális tudásra se, amivel írni, olvasni tudhatott volna. A tanyasi lakosság húsz százaléka analfabéta volt a húszas-negyvenes években. Nagyon nagy szolgálatot tettek azok a tanítók, akik kimentek a tanyavilágba, és vállalták az ott lakást, az ottani életet, berendezvén a lakhatásul kapott üres vagy elhagyott tanyát a gyerekek tanítására. Természetesen, egy fedél alatt, egy szobában voltak délelőtt az alsósok, délután a felsősök. Ha voltak az utóbbiak egyáltalán, mert idejekorán elcsapták a tanyasi gyereket a szülei a

liba vagy a disznó mellé. A tanyasi iskolák szolgáltak a karcagi tanyavilágban az ökumenikus hitéleti együttlétre is.

Szerencséje volt ifjabb Horvát Sándornak, hogy az ő szülei azt szerették volna, ha a fiuk többre viszi, mint ami nekik jutott. Már csak azért is, mert - egyke gyerek lévén - meg tudták neki adni azt a lehetőséget, hogy télire mindig beküldjék a városra, az egyik ismerős rokonhoz, és onnan járt el a katolikus iskolába, a két felsőbb osztályt elvégezni. Sokat jelentett ez Sándornak, hiszen nemcsak a tudását gyarapította, hanem egy kicsit megismerkedett a jobb módú városi gyerekekkel is. Nagyon szigorúan vették a katolikus iskolában a tanulást. Ő mindennek eleget tett, teljes mértékben, mert minden vizsgája sikeres volt év végén. A tanítói megdicsérték, több alkalommal, így aztán az utolsó év után még ismétlő iskolába is javasolták, ahol a mezőgazdasági szakma kisebb-nagyobb fortélyait tanulhatta volna.

Erre azonban már nem kerülhetett sor, mert az anyja nagyon beteg lett azon a nyárelőn, amikor ifjabb Horvát Sándor iskolahagyott lett.

Történt egy nagyon szomorú, majdnem tragédiával végződő eset is a Horvát család életében. A korosodó Horvátné ismét állapotos lett. Mindig is szerették volna, ha még születik gyerek, hiszen az „egy gyerek nem gyerek, két gyerek egy gyerek” elve alapján még elkelt volna a segítő kéz a családban.

Mikor aztán egyszer Mariska úgy érezte, hogy másállapotban van, az idősebb Horvát többször hazahozta szekéren a városra az asszonyt, megmutatni Lázár doktornak, de mindig az volt a válasz, hogy rendben van minden, csak ne emeljen.

Hogy lehet azt elfogadni, hogy egy parasztasszony a tanyán ne emeljen? Amikor tehén van, disznó van, kapálni való van. A tanya-

világnak ezen a részén nem volt olyan bábaasszonyféle, mint Karásziné a „ríten”, hogy felügyelettel legyen Mariskára. Az egyik vasárnap, amikor a Sanyi gyerek is kint volt már a tanyán, nagyon rosszul lett az anyja. A fiúnak gyorsan be kellett fogni a könnyebbik kocsiba. Szalmát rakott bőven a szekérderékba, és a lovakkal szinte vágtában indultak a városra, egyenesen Lázár doktor házához.

Mit tudta azt egy tizenéves gyerek, hogy milyen orvoshoz kell vinni egy vajúdó asszonyt! Csak vitte az orvoshoz. Az anyja már nem volt észnél. A gyerek nagyon megijedt, és még gyorsabban zavarta a lovakat. Ahogy beértek a Lázár doktor Debreceni úti házának udvarára, a gyerek is majdnem elájult, amikor meglátta az anyját vérben feküdve, a szekérderékban.

A nagy kiabálásra kijött a doktorék cselédje, aki már korosabb volt, mint Sándor, és azonnal egy hideg vizeskannát tett Horvátné hasára. Nemsokára előjött a doktor úr is, aki éppen az ebéd utáni pihenését hagyta félbe.

Horvátné egy halott csecsemőt hozott a világra. Olyan rosszul helyeződött el a gyermek a szülőútban, hogy az anya képtelen volt megszülni. A kislány órákkal korábban megfulladt. A vérzést a doktor elállította. Az asszonyt beküldte a városi szülőotthonba. Ő maga is ment a beteg asszonnyal és a teljesen összetört Sándor gyerekkel a szekéren. Abban az időben sokan kaptak az ilyen esetekben vérmérgezést. Óriási szerencsére Horvátné nem kapott. Talán a fia volt a megmentője!

A serdülőkoron túl, az ifjú legénykoron még innen lévő Sanyi fiú elmondhatatlan szomorúságban indult vissza a gergelyi tanyára. Nem nagyon szólt a lovaknak, de azok szinte együtt érezhettek a fiatal kis gazdájukkal, és talán magukban ők is siratták a gazdasszonyokat. Azt mondják, az állatnak nincs lelke. Az lehet, mert a lélek

az ember fölött álló, az embert túlélő szellemi erő. De, hogy az intelligens állatoknak az ösztönük a legőszintébb, legigazabb tulajdonságuk, ehhez kétség nem fér. A lovak is tudták, hogy itt nagy és szörnyű eset történt. A Sanyi fiú lazára engedte a hajtószárat. A lovak maguk választották meg a tempót. Egykedvűen zötykölődve bandukoltak a Debreceni úton, majd a Zöldfa utcán keresztül, ki a városból, a Madarasi út irányába. Tudták a járást.

Sanyinak, a gyereknek csak az alélt, majd eszméletlen állapotban fekvő anyja képe lebegett a szeme előtt. Néha sírt is a nagy gyerek. Látta az apját: nap mint nap szenvedni a tüdőbajtól. És most itt van az anyja állapota is. Gyógyulj meg, Anyám! Nem Anyám! Édesanyám! Igen: Édesanyám! Nyelte a könnyeit. Mostanáig Te voltál a legerősebb közöttünk. És most nekem kell azzá lennem! Morzsolta a gondolatfoszlányokat magában. Édesanyám! De szép ez a szó! Az is szép, hogy Anyám. De ez még szebb!

Jó talajra hullt a kántortanító által elhintett mag. Okos és jószívű gyerek lett az ifjabb Horvát Sándorból.

Az asszony a szívós szervezeténél fogva felgyógyult. De innentől már nem olyan volt az életük, mint azelőtt. Fizikailag és lelkileg is nagyon megtörtek. Már nem igen találták örömüket a munkában.

Mindig ahhoz voltak szokva, hogy a sok munka meghozza a gyümölcsét. Legalábbis, eddig így fogták fel, mert bizony sokszor szükséget is kellett szenvedni, hogy az esztendő kiforogja magát. A tanya, az istálló, a két pár ló, a fejős tehenek, az anyadisznó (ami mindig biztosította zsírozót télire), az a néhány hold saját föld a legelővel és a pár hold feles bérlet volt felmutatható az életük munkájának eredményeként. Az anyagi gyarapodás öröme hajtotta őket előre: nap mint nap. Efféle vagyonnal nem sokan dicsekedtek a gergelyi tanyavilágban. Bár volt, akinek többje volt. Idősebb Horvát

Sándor ezt a kisparaszti birtokot maga kaparta össze. Ő nem örökölt, mert a szülei olyan adósságba keveredtek, hogy mindenük odaveszett az adósság fejében. Nem is csoda, ha megzavarodva öngyilkos lett az apja, az anyja meg belehalt az egyedüllétbe.

III. Az öregek házat vesznek, a fiatal katona lesz

A nagy háború utáni történelmi időszak viharairól a tanyasi ember nem sokat tudott. Részleteiben nem nagyon ismerte, nemhogy a nagy politikát, de jóformán még a városi eseményeket se nagyon. Annyit azért tudtak még a tanyasi emberek is, hogy a háború után megcsonkították az országot, és már nem függtünk a császártól.

Horthy Miklós kormányzó lett, többször is járt Karcagon. Nagy-nagy felhajtás volt egy-egy nagygyűlés alkalmával a Városháza előtti téren. Ennek nagyon örültek a karcagiak, hiszen a rövid ideig tartó vörös terrort követő román megszállás óriási mértékű sanyargatást hozott magával. Ezért sokat reméltek Horthytól.

A román rekvirálás Sándort is meglegyintette, mivel öt birkával kellett hozzájárulnia a városra kirótt román harácshoz. Amikor híre ment, hogy a fosztogató oláh horda tanyáról tanyára jár, és zabrálnak mérhetetlenül, Sándorék meg a többi ecse-halmi meg disznóréti és tilalmasi tanyasi ember behajtotta a nagyobb jószágokat a nádasba. Azon a tél végi időben nagyon feljött a víz a Nagyrét felől, így aztán szerencséjük volt, hogy csak apróbb jószágot találtak a tanyában, és vitték magukkal a korábban ellopott lovakkal meg kocsikkal.

Sok tanyasi ember esett áldozatul a román katonák terrorjának.

No, ezután volt az országnak megváltás Horthy Miklós politikai szerepvállalása, a nyugalom és a viszonylag békésebb élet beköszönte. Ezt érezte a karcagi parasztember. A kor egyszerű honpolgárának, és nevezzük meg, a magyar parasztnak az emlékében ezért élt sokáig

Horthy Miklós szeretett főméltóságú kormányzó úrként.

Ezt igazolják eme elbeszélés írójának gyerekkori emlékei is.

Az ötvenes-hatvanas években rendszeresen üdültek nálunk, a Berekben kenderesi családok. Olyanok is, akik évtizedekkel korábban a kastélyban dolgoztak, a főméltóságú úrnál. Még azt is tudták, mi volt a méltóságos úr kedvenc étele. Sokat mesélt nekünk erről az időről Országh Sándorné Mariska néni, Lábadi Miklós és neje, Rózsika néni, Sz.Kiss Lászlóné Mariska néni. Amikor az esti szalonnasütések alkalmával ezeknek az embereknek megeredt a nyelvük, olyan történelemórán érezhettük magunkat, mint amikor a régebbi múlt szépsége és a jelen kevésbé szép arca csap össze.

Én nem tudtam közte igazságot tenni, a magam gyerekfejével gondolkodva. A szülők és az idősebbek bizonyára másképp látták a két háború közötti Magyarország és az ötvenes-hatvanas évek jelene közötti különbséget. Mindenesetre én a gyerekkorom családi körülményeire nem panaszkodhatom, még a fennálló politikai és társadalmi rend diktatúrája ellenére sem. Ennek a kornak a gyötrelmeit inkább a mi szüleink szenvedték meg.

Csak az volt a biztos a Horvát család életében, amit ők maguk végeztek el, csináltak meg, építettek fel! Kialakították azt a már-már jobb módúnak mondható gazdálkodási formát, amit az „egy tanya a ríten, egy tanya a Tilalmason” jellemez legjobban. Tilalmas ez esetben nem konkrét határvidéket, hanem a jobb termőképességű, a városközeli földeket jelentette.

A konszolidált évek múlásával az idősebb Horvát Sándor egyre romló egészségi állapotban irányította a gazdaságát.

A disznóréti tanya szinte ontotta az aprójószágokat, amit a karcagi piacokon meg vásárokon értékesített. Ezekre az alkalmakra Mariska vagy a fiatal Sándor járt el, de néha Mihály is kapható volt rá.

Egyik esztendő vitte a másikat. Volt, hogy lovat, talajművelő szerszámokat, tehenet vettek a többletből. Máskor ki kellett pótolni a semmit, mert nem termett jóformán semmi. Erre idejében beállt a karcagi parasztember gondolkodása, mert erre kényszerítette rá az élet.

A gergelyi gazdaságban állandóan volt segítség a nagyobb munkák során. Sándor állandóan javította földjeinek termőképességét. Tyukodival pedig kivettetett ezer darab nagy vályogot, és abból egy jó tízméteres istállót építettek, nádtetővel. A lovak, tehenek jól termelték az istállótrágyát, így aztán abból minden nyár végén egy-egy holdnyi szántót alaposan megtrágyáztak.

Az okosabb parasztemberek pénzesebb növényeket vetettek. Borsos Lajos vetőgépje több gazdához eljutott, mivel apró magvakat is lehetett vele vetni.

Nagy keletje volt a máknak. Jó pénzt fizetett érte a kereskedő. Sok munkával járt, főleg az egyelése, mert azt bizony csak fél térdre ereszkedve lehetett végezni. Mire végeztek az egy hold mák egyelésével, eltelt bele akár két hét is, és olyankor mindig megunták egy életre a termesztését! A mákgubó csépelése is kézi erővel történt. Minden egyes mákgubót késsel vágtak fel, a szemet egy nagy ponyvára szórták, majd a szél segítségével kiszedték belőle a gubótörmeléket. Ezután átmosták, majd a napon szárították. Babra munka volt, de megérte a fáradozás. Ebben az öregek meg a gyerekek is tudtak segíteni. És a következő évben ismét vetettek, mert az átlagos időjárás mellett is termett holdanként 3 mázsa mák. Ennek a bevételéből lehetett venni 2 db éves csikót vagy egy jó fejős tehenet, ami szintén ontotta a portékát a piacra.

Csak asszony kellett hozzá, aki hevítse az aludttejet, köpülje a vajat, és vigye a piacra! A tiszta és pedáns tanyasi asszonyoknak mindig volt állandó kuncsaftjuk, vevőjük a városon. A fehér, ropo-

gósra mángorolt vásznakba csomagolt termékek kellették magukat a piacon.

Mariska is rendszeresen vitte a portékát, tejet, vajat, túrót a városházi hivatalnokokhoz, Farkas jegyzőékhez.

A gazdálkodást még Sándor irányította, de a munka dandárját már a Sanyi fia végezte. Szorgalmuknak köszönhetően egy-egy kis földdarabot mindig sikerült ragasztani a meglévőkhöz. Már a tibuczi határban is volt földjük. Béreltek vagy 2 holdat, de meghalt a gazdája, és az örökösök eladták nekik. Így jutottak hozzá kedvező áron. Két év alatt kifizették az árát.

Békésen telt az idő a rengeteg munka közepette. Az idősebb Sándor sűrűn kiült a tanya végéhez, a hűvös oldalra, és vasárnaponként olykor meghallgatta a tanyasi névestékre kiérkező zenészek muzsikáját.

Petri Miska fiatalember volt, néhány cimborájával megmeghívták őket, és ilyenkor éjfélig is szólt a nóta. Szerette Sándor ezeket az estéket. Ilyenkor mindig megfogadta, hogy majd egyszer ő is hív zenészeket valamilyen alkalomra, ki a tanyára.

Szerette a csendet is. Amikor mindenki megkapta a magáét (a nagy meg az apróbb jószágok is), szinte együtt pihent a nyári jászolhoz kötött, csendesen kérődző tehenekkel, a néha nagyot dobbantó lovakkal. Egy-egy szúnyograj sem zavarta, mert a kunhegyesi határ felől néha-néha enyhe szellő páhogott, ami elhessentette kis időre ezeket a falánk ingyenélőket.

Amikor már a Sanyi gyerek is ágyba került, Mariska elrakta a vacsoramaradékot, hiszen Sándornak nem volt étvágya, és nem vacsorázott, kiült hát mellé a kisszékre, és vigasztalgatta. Sándort vigasztalni kellett, kimondatlanul is tudták mind a ketten, hogy olyan betegsége van, ami nem gyógyítható.

Ha valamihez hozzáfogott, azonnal izzadt, pihegett, kapkodta a levegőt. Ha hűvösre fordult az idő, köhögni kezdett, ami véget nem akart érni. Sándor hallatlan akaratereje, Mariska szívóssága, ami a sikertelen második szülés okozta lelki sebek ellenére is kialakult benne, segítette át őket azokon a nehézségeken, amik nap nap után jelentkeztek.

Egyetlen örömük volt a jól végzett munka kellemes érzete mellett az, hogy látták a fiuk életerős emberré cseperedését, azt, hogy ő máris biztonsággal lép az ő nyomdokukba.

Egyre strapásabb lett a kétfelé lévő tanyák körül folyó élet.

Volt rá eset, hogy kinőtt az aprójószág a piaci minőségből. És megkésett olykor a kaszálás is. Elvénült a mező a Disznóréten, mire a napszámosokkal odaért Sanyi.

Mihály se győzött mindent. A disznók bevetették magukat „rítbe", és csak ősszel jöttek elő, csapatostul a malacaikkal. Sokszor azt se tudta Mihály, mit csináljon a sok jószággal.

Ősszel aztán járták a helyi piacot és a környék vásárait. Főképp Ladányba és Iványra vitték a jószágokat. De ilyenkor annyi volt a felhozatal süldőből, pulykából, libából, hogy örültek a fiatalok, ha el tudtak adni valamennyit. A Ladányi vásárt nagyon szerették, mert oda sokan jöttek vevők Debrecenből, és vették a portékát: igaz, jó olcsón.

A fiatal Sándornak a harmincas évek legelejére sikerült egy kis tőkét összegyűjteni, amiből megint csak a gergelyi tanyát bővítették istállóval, és a lakóépületbe új kemencét rakattak.

Az anya nagyon feszes pórázon tartotta Sanyi fiát, aki szerette volna az egyik pár lovat lecserélni, mert már korosak voltak. Megöregedtek, miközben jól szolgálták Horvát Sándor gazdaságát. Horvátné viszont azon spekulált, hogy el kéne adni a disznóréti

tanyát, és venni az árából egy házat a városon. Elég volt nekik a tanyasi életből, a tengernyi munkából. Lassan közelebb járnak az ötvenhez, és ez már bizony negyvenévnyi robotot jelent, a föld közelében eltöltve. A férje belerokkant a munkába, ki tudja, meddig tart ki az a kevéske egészsége. Pedig de jó lenne még élvezni az életet! Téli estéken egyre többet beszélgetettek erről a döntésről.

A tél után most is jött a tavasz. Sok lett a tél végi hólé, amiből vendégmarasztaló sár lett. A gergelyi tanyán még úgy, ahogy, elboldogultak, mert mégis le lett cserélve a két öreg ló két fiatalabbra.

Mind a kettő kanca, ami a szaporítás céljából nagyon kedvező. Vannak parasztemberek, akik jobban szeretik a kancalovat, mert amelyik ugye, hátul pisil, annak kevesebb a trágyája, mint amelyik középen, mármint a csődör vagy a herélt. Azok jobban összevágják maguk alatt az almot, és így nagyobb a szalmapocsékolás. Sanyi szerette és értette a lovakkal való bánásmódot. Már gyerekkorában tudott lovagolni. A leventemozgalomban ezzel a tudásával tűnt ki a sok városi gyerek közül. Kedvelték is a leventeoktatók az értelmes, rámenős, erős gyereket.

A tavaszi mezei munkák elvégzése után Mariska meg a férje néha be-bementek a városra érdeklődni, hogy merre van ház olcsón eladó.

Az egyik piaci napon hallották a piacos asszonyoktól, hogy a katolikus városrészen, a Koppány utcán van egy kis ház, amiben olyan életüket kezdő fiatalok laknak, de szeretnének tanyára menni, gazdálkodni. Siettek azonnal megnézni azt a házat. Meg is találták, nagy nehezen, mert nem az utcafronton volt építve, hanem beljebb egy kicsit. Hát, eléggé az utca vége felé volt, és tényleg nem is volt nagy, de a portája tágas volt. Volt mellette egy kis melléképület, valamikor tehenet tarthattak, mert a jászol erről árulkodott. A tehénjászol alacsony, a ló jászla magasabb, legalább fél méterrel.

A benne lakók nem voltak otthon, de a szomszéd beengedte Sándorékat, széjjelnézni. Nem nagyon nyerte el a tetszésüket, hiszen kint, a Gergelyen már olyan férős volt a tanya, hogy megszokták a nagyobbat. Várakoztak, mert a tulajdonosok a kis téglagyárban dolgoztak, mind a ketten. Az udvaron az ásott kútban levő jó ivóvízből, ez azért tetszett Mariskának, megitatták a lovakat is. Sokat jelentett, hogy a lovak finnyáskodás nélkül itták az idegen vizet. Tavasz, kellemesen langyos a levegő. Kezdett barátságossá válni a hely. Előkerültek a fiatalok is. Elmondták nekik, miért jöttek, igaz-e, hogy tanyára szeretnének menni, tudják-e, hogy az egy más világ.

- Persze, hogy szeretnénk tanyára menni, de nem messze a várostól! - kezdte a vágyait mesélni a fiatalasszony.

- És milyen tanyát kípzeltek el, mert ez a ház nem olyan nagy.

Sándor kezdett visszavenni a fiatalasszony vágyaiból.

Szó szót követett. Elmesélték, hogy merre van a Disznórét, hol van ő tanyájuk, mit lehet ott csinálni. Egyet lehet csak, mondja Sándor: dolgozni látástól vakulásig. De ők is ott élték le az életüket, és megszokták, mert meg kellett szokni. Néhány év alatt lehet azért annyit összegürcölni, hogy a saját lábukon megéljenek. Ott csak jószágot lehet tartani, és abból kell gazdálkodni.

Majdnem este lett, mire megállapodtak abban, hogy a következő vasárnap, amikor szabadok lesznek a téglagyárból, kiviszik őket Sándorék a tanyára, és megmutatnak nekik mindent. Ebben maradtak a fiatalokkal, mert a kis ház belülről egy kicsit barátságosabb volt, és Mariska is hajlott az egyezségre. Már ha a fiatalok elfogadják az ő ajánlatukat.

Meggyújtotta Sándor a viharlámpát, és a Füredi úton a Jézus kereszt útjáig kocogtatták a két pej kancát. Menet közben értékelték a látottakat. Azt megállapították, hogy még egyszer olyan jól nem

alakulhat a házvásárlás vagy csere, mint ahogy az az öreg Sántha Mihállyal történt. Nyolcat harangozott a kunhegyesi nagytemplom harangja, mire kiértek a Gergelyre. Tiszta időben, ha arról fújt egy kis ájer, jól lehetett hallani a hét és fél mázsás harang szavát.

Sanyi fiuk ideges volt már, hogy merre járnak ilyen sokáig, nem lett-e tán valami baja az apjának?

Apja Sándor úgy spekulált, hogy ha nem mennek bele a „szőrért szőrt" cserébe, akkor felajánl nekik valamilyen jószágot, mert úgy vette észre, hogy a városi kis ház portáján néhány tyúkon kívül semmiféle állat nincs. Még arra sem emlékezett, hogy kutya volt-e, mert még ugatást se hallott. Megkérdezte Mariskát, mit szólna, ha az egyik nagy borjút és egy süldőt adnának a tanya mellett a városi házért. Élete párja ehhez nem szólt semmit. Sándorra bízta a döntést. Így is volt ez rendjén, hiszen mind a ketten azt akarták, hogy felhagyva a tanyasi élettel, bemenjenek a városba, és hát a fiuk majd csak ad tán nekik egy kis ennivalóra aprójószágot; meg évente egy kisebb hízót levágnak, és kitelik valahogy mindig az esztendő. Na, de először legyen ház a városon!

Eljött a következő vasárnap. Korán reggel indultak a városra. Mielőtt elindultak, elmondták a Sanyi fiuknak a számításukat a cserét illetően. A fiatal Sándor rábízta a szülőkre a döntést.

Ő már egy lépéssel tovább járt gondolatban, mert azon járt az esze, hogy ki fogja segíteni őket, ha valami bajuk esik. Ez az egy szem gyerek, aki már talán felnőtt is lett időközben, de amíg a szülők élnek, addig mindig gyerek a gyerek, látja az apja nyomorultságát, átélte az édesanyja szenvedését a halál torkában, féltő aggodalommal tekint rájuk. Felelősnek érzi magát a szülei sorsának alakulásáért!

Nem minden parasztcsaládban volt ez így. Ahol sok volt a gyerek, megoszlott a felelősségérzet.

Karcagra érvén, Mariska azt javasolta Sándornak, hogy olyan szépen harangoznak a katolikus templomban, neki kedve lenne bemenni a szentmisére, hiszen olyan régen járt már az Isten házában.

Sándor ugyanígy érzett. Beálltak a szekérrel a harangozó házának udvarára, és bementek a szentmisére. Húsvét után harmadik vasárnap volt, pünkösd havában. Amikor a plébános elkezdte a prédikációt, azonnal eszébe jutott Mariskának, hogy a fiuk éppen a huszadik évét tölti ebben a hónapban. De jó, hogy így kiparancsolta az Isten ezt a mai alkalmat! Csendesen súgott Sándornak.

- Áldja meg az Isten ezt a mai napot, hogy betértünk Isten színe elé! Gyere, Sándor áldozzunk is meg, mert kell a lelkünknek egy kis megtisztulás! Sándor nem szólt egy szót sem, csak nyelt egy nagyot, mert tele szaladt a szeme könnyel, és megszorította Mariska karját. Ez beleegyezés volt.

Engedte magán átjárni a plébános lélekerősítő szavait. Kisorakoztak ők is. Elvették az Isten testét megszentesítő ostyát. Bizony más itt imádkozni a többi hívővel együtt, szentebb és meghittebb, mint kint, esténként a tanyán. De Isten azt is meghallja! Elmondták a hívőkkel együtt az Üdvözlégy Máriát, az Apostoli hitvallást, a végén pedig az Úrtól tanult imát.

A mise után szinte átszellemülve indultak a Koppány utca felé, és mindent szebbnek láttak.

A fiatal pár már várta őket, azok is tettek egy kis elemózsiát a szatyorba, mert tudták, hogy messze mennek. Útközben a Cziglerkocsmánál felvették a fiatalember apját is. Ez nem nagyon tetszett Sándornak, de ha már így van, akkor legyen így.

Kristálytiszta májusi verőfényes nap volt, minden a tanya megkedvelésére irányult. Haragoszöld volt a tanya körüli gyep, a víz már régen visszahúzódott az erekbe, nádasokba. A disznók a mala-

caikkal a kút melletti gödörben dagonyáztak, a libák is hatalmas ricsajt csaptak az idegenek láttán. Az öreg komondor kutya vakkantott néhányat, de mikor megismerte a lovakat, abba is hagyta a mondandóját. A tehén bődült egyet, a két nagy borjú megpenderült a pányvája körül.

Előkerült Mihály, a tanyagazda. Mert ő már az volt.

Sándorék meg sem gondolták, hogy a neheze csak ezután jön a tanya és a ház cseréjének. Most vágódott a gondolat Sándor agyába, hogy Mihály sorsával ők nem számoltak. És bizony, Mihály sem tudta mire vélni az érkező népes csapatot. A gazdának meg a gazdaasszonynak viszont örült, hiszen ősz óta jóformán nem látta őket. Mindenki lekászálódott a szekérről. Volt, aki azonnal elment kisdolgát végezni, mert hát mégiscsak hosszú volt az út a Cziglerkocsmától a Disznórétig. Mariska körbevezette a fiatalokat a kis tanya meg az ólak között. Sándor meg félrehívta Mihályt, elmentek egészen az öreg nyárfa árnyékáig.

- Na, ide hallgass, Mihály! Úgy döntöttünk a néneddel, mink közel vagyunk már ahhoz, hogy továbbra is tanyán íljünk, osztán hát elcserélnénk ezt a kis tanyát egy városi kis házra. Ezek lennének, akik idejönnének, ha megszeretik. Még nem beszíltem meg a néneddel a te sorsodat, de majd arra is sor kerül, ha sikerül a csere. Tudom, hogy váratlanul jött ez neked most, de mink is csak egy hete, hogy kigondoltuk ezt a cserét.

Mihály elsápadt, pedig már legénykorban járt ő is, jóval felül a húszon. Először nem is tudott szóhoz jutni, mert mit is tudott volna mondani. El is bőgte magát, fiatalember létére, és látszott rajta, hogy az érzelmei nagyon a hatalmába kerítették. De az is lehet, hogy nem csak ez a hír hasított a jólelkű, de egyszerű gondolkodású fiatalember szívébe.

- Még nem mondtam senkinek, maguk az elsők, akiknek elmondom, hogy az apám a halálán van. Az íccaka otthon háltam, mert anyám olyan gyenge, hogy nem bír gondoskodni apámrul. Vittem a tanyába vizet, meg elvittem azt a kenyeret, amit Sanyi hozott pinteken. Vittem innen is egy pár csirkét meg tyúkot, hogy legalább tojás legyen otthon. A jánytestvírem majd főz nekik valamit. Nem tudom, mi lesz velük!

Borzasztó volt ez a gyászos monológ a szerencsétlen Ugocsa családról. Ez már Sándort is meglepte, hiszen a múlt héten itt járt fia sem mondott semmit a sanyarú sorsú családról. Sándor le is ült a nyárfa tövire, mert kiment belőle az erő. Mihály meg szipogott, mint egy bölcsőt hagyott gyerek. Sándor megpróbálta összeszedni magát, szeretett volna valami értelmeset mondani, és a kiút irányába elindulni. Mariska hirtelen ott termett Sándor mellett, mert azt hitte, hogy vele lett valami baj. Sándor elmondta az Ugocsa család rettenetes tragédiáját, ami már nemcsak a hallatlan szegénységet, hanem a kenyérkereső családfő halottközeli állapotát is jelentette. Mihály közben-közben szólt valamit, mert úgy érezte, hogy még nem mondott el mindent. Nincs egy fillér se otthon, orvost hívni a tanyára pénz nélkül lehetetlen!

- Ha apám meghal, meg maguk is eladják a tanyát, oszt én se kellek, mi lesz anyámékkal? Még két jány otthon van, nem kellenek sehova. Eddig is én tartottam el űket. Vagyis hát maguk - szakadt ki ismét Mihályból az ösztönös félelem és aggodalom.

- Na, ide hallgass, Mihály! Itt van öt pengő, ennyi van nálam. Vidd haza estére anyádnak! Hónap Seres doktort Sanyi kiviszi hozzátok a tanyára. Vígezzél el itt reggel, osztán eriggy te is haza, hogy ott légy, ahun kell! A sorsodat meg majd megbeszíljük nénéddel. Légy nyúgott, nem hagyunk magadra!

Visszaballagtak a pitarajtófélnek támaszkodó fiatal párhoz, akik nem voltak elragadtatva a látottakkal. A fiatalember egyből azzal kezdte, hogy kicsi ez a tanya, meg az ő házuk jobb állapotban van, meg aztán az ő szobájuk nem földes, hanem padlós, meg az ő konyhájuk téglával van kirakva. Sándor erre csak annyit mondott, hogy látják, mennyi aprójószág van itt a tanya körül, meg a fejőstehén meg a borjúk meg a süldők. Ez többet ér, mint a kendék háza padlós szobával meg téglaköves konyhával együtt!

Egy kicsit keményre fogta Sándor a mondandóját, hogy az ő fél élete munkáját kissé lebecsülték. Látszott a hozzá nem értésük a fiataloknak.

- Na, ha szítníztek rendesen, akkor még elmondom azt is, hogy ameddig Iványfelé ellátnak, addig járhat a disznó meg lábasjószág a legelőre. Ha ez se elíg, akkor üljenek fel a szekérre, oszt mennyünk visszafelé!

Erre aztán végképp nem tudtak mit mondani a fiatalok. Csakhogy Sándor se számolt arról be, hogy milyen keserves itt a tél és a földfakadás és a nyári hőség és a várostól való kétórányi járóút!

Amíg Sándor odament Mihályhoz egy-két vigasztaló szót mondani, addig a fiatalember öreg apja is elment megint kisdolgát végezni. Neki ennyi volt a szerepe a tanyalátogatás során.

Mihály bizony a teljes kétségbeesés határára jutott. Sándor nagyon nehéz szívvel hagyta ott a fiatal tanyását.

Elindultak a város felé, de a tilalmasi tanyák előtt még befordult Ágotán az Ugocsáék tanyájába.

Nem szólt ő erről a szándékáról senkinek, még Mariskának se.

Felelősséget érzett az őt szinte egész életében kiszolgáló cseléd-gyerek, napszámos, szolgatanyás Mihály családjáért. Már alig is érdekelte a tanya meg a városi ház cseréje. Akik a szekérderékban

ültek, azok meg főleg nem érdekelték. Mariska, aki mellette ült az első ülésen, néha oda-odasúgott valamit. Látta a férjén a feszültséget. Amikor egy kicsit jobb volt az út, kicsomagolta a szeredásban lévő elemózsiát, és katonákat csinált Sándornak. Hátha megnyugszik egy kicsit!

A Füredi útra kiérve csak sejtette Sándor, hogy melyik lehet az Ugocsáék tanyája. Arra tippelt, ahol nincs nagy melléképület, semmiféle kazalszerűség, csak a csupasz tanyapallag. Be is fordult egy nádtetős tanya bejárójára, de még csak kutya se szaladt ki elébük.

Sándor nem teketóriázott, hanem egyből belépett a szegényes tanyába, ahol egy fiatalabb és egy eladó sorban lévő korú leányzó fogadta megrémülve. Azok hirtelen azt se tudták, kicsoda-micsoda látogatók jöttek, csak azt hebegték, hogy apám meg anyám bent van a szobában.

De milyen szobában? Egy rozoga ágyon hörgött egy éltesebb férfiember. Ő volt idősebb Ugocsa Mihály. Egy másik ágyon, szalmazsákkal az ágydeszkán egy megőszült, sovány, sápadt asszony. Sándor azt se tudta, megszólaljon-e, kérdezzen-e, vagy mit csináljon. Megismerte az asztalon a kenyeret, amit még Mariska sütött a múlt héten. Látszott, hogy nem sokat ettek belőle. Mintha ez lett volna a család összes vagyona, vigyázva rá, hogy ne fogyjon, mert ki tudja, meddig kell elégnek lennie. És ekkor eszébe jutott, amit a reggeli misén hallott Szalay plébános úrtól, hogy „Tágas a kapu, széles az út, mely pusztulásba visz, és szoros a kapu, és keskeny az út, mely az életre visz”. Sajnos, kevesen vannak, akik megtalálják a keskeny utat és szoros kaput. Bizony, ez a család sem találta meg az életre vezető utat.

Az öreg Ugocsa, a kubikos, nem volt észnél, így Sándor az asszonytól próbálta megtudni a betegség okát.

- Maga az, Horvát Sándor? A mi jótevőnk? Amikor hazajött a múlt héten a kubikbul ez az ember, nagyon meg vót rémülve, mert azt mondták neki, nincs tovább munka, mert nincs rá píze az országnak, hogy másik csatornát ássanak. Mehet mindenki arra, amerre lát! Osztán ez az ember annyira a szívire vette, hogy összeesett. Azóta nem tudja a fél ódalát mozdítani. Nem tud nyelni se, így osztán nem tud enni se. Én meg mán hetek óta nyomom az ágyat. Ha elfog a köhögís, mingyán fuldoklok. Nincs egy szikra erőm se. Jaj! Mán megint kezdődik a fulladásom!

Ez már sok volt Sándornak! Amilyen szépen indult ez a vasárnap, olyan csúnyán végződik? Ezt a szerencsétlenséget és ezt a szegénységet látni egészséges embernek is borzasztó, nemhogy az ő beteg szervezetével átérezni. Bizony, aki szegény, az a legszegényebb! Kitántorgott a szobának nevezett alacsony vályogépítményből. A szipogó leányzóknak csak annyit mondott, hogy nemsokára jön Mihály. Holnap meg a Seres doktort kihozzák ide, a tanyára. Ő majd tájékoztatja az orvost, hogy milyen beteg emberekhez kell jönnie.

Erősen lemenőben volt a nap. A lovak egykedvűen rótták a Tilalmasi utat. A fiatalok és az idősebb ember sutyorogtak a szekérderékban, erről-arról. Sándor úgy vette ki a szavaikból, mintha a fiatalembernek tetszene a tanya és a vele járó lehetőség. Az öreg amolyan helybenhagyólagos „tik tuggyátok” alapon mormogott közbe-közbe. A fiatalasszony nem látott valami nagy perspektívát az üzletben.

Mindenesetre Sándornak hasznosak voltak ezek a hangfoszlányok, bár úgy tett, mintha nem hallana semmit. Mindenen járt az esze. De legfőképpen az Ugocsa família lehetetlen, a sorsnak kegyet-

lenül kiszolgáltatott helyzetén nem tudta túl tenni magát. Magán is csodálkozott, honnan van ennyi lelkiereje ezeket a dolgokat elviselni, mikor a gergelyi tanyában néhanapján olyan rossz állapotban érzi magát, mintha már az ég összeszakadna a földdel. Mondta is Mariskának, hogy mennyi mindent kibírt ezen a mai napon.

- Emlékezzél a reggeli misére! Látod, szeret minket a Jóisten! Mennyi baj szakadt a mai napon a vállunkra, oszt lassan hazaírünk egíssígbe. Csak kőtözzünk a városra, el is megyek minden vasárnap a templomba. Szegíny Ídesanyám az áldozás után a lelkemre kötötte annak idejin, hogy a hitet ne hanyagojjam. De hát, más sorsot rendelt az Isten az én íletemre. De majd most bepótolom.

- Úgy legyen, Mariskám! De mit csináljunk evvel a tanyacserével? - kérdezte súgva az asszonyát.

- Pótojjál nekik valamit a tanya mellé! Aggyunk níhány pár libát, süldőt meg a Rozi tehén fiát, ha le lesz választva.

- Én is valami ilyesmire gondoltam, de Mihálynak is kéne valami, mert az a szerencsétlen a bánatába belepusztul. Annak meg odaadom a tehenet meg a hasas disznót. Legalább lesz egy kis ennivaló is a tehéntűl.

- Ezt mán tik döntsítek el, Sanyikával! Tudod, vele is meg kell mindent beszílni!

Beértek a kertek alá, kis idő múlva a Koppány utca végén álltak meg, a leendő házuk előtt. Mariska már gondolatban a magukénak érezte. Sándor megkérdezte a fiatalokat, hogy mit döntöttek.

- Mi nem tudjuk, mi tévők legyünk - mondta a fiatalember. - Én szeretném a tanyát, mert nagyon jó levegő vót odakint, nem olyan, mint a téglakemence előtt. De ez a menyecske akadíkoskodik. Hiába, ez városi jány még mindig!

- Na, ide figyeljenek! Az idő nagyon előrehaladt, nekünk még sok dógunk van a városon. Hogy könnyebben tuggyanak dönteni, a tanya mellé teszünk még vagy három pár libát, egy maglót és a tehén fiát, amit láttak a fáho kötve. Evvel el tudnak magok is indulni. Beszíljík meg, oszt a csütörtöki hetipiac után eljön magokho a fiam, oszt megmondják, hogy fix vagy fux!

- Jól van, bátyám, én mán most a tenyeribe csapnék, de várjuk meg a csütörtököt! - hagyta helyben az üzlet menetét a fiatalember.

Ezzel elköszöntek egymástól, de Sándor úgy látta, mintha most már a menyecske is vidorabb lenne. Az öreg megint csak elment a félre eső helyre kisdolgát végezni. Úgy látszik, valamelyik kabátzsebében volt valami, ami a folyadékforgalmat biztosította.

Sándorék azonnal indultak Seres doktor házához a Sugár útra, hogy elmondják az Ugocsa család tragédiáját. A doktor már vacsorához készülődött. Bár fiatalember volt, mégis ismerte az idős emberek szokásait, már ami a korai vacsorát illeti. Reggeli, nyolcórai indulásban állapodtak meg. Sándort jól ismerte már a fiatal orvos, hiszen több esetben járt nála, amikor a háta fájt, vagy a nagyon köhögött. A fizetséget Sándor állta a másnapi szolgálatért.

A lovak fáradni látszottak, hiszen elég nagy utat tettek már meg eddig is, pedig még hátra volt vagy nyolc kilométer. Ez még egy jó órai út volt a két jámbor jószágnak. De a gazdájuk is nagyon fáradt volt már, hátrahúzódott a saroglyába, ledőlt egy kis szénamaradékra, Mariska meg átvette a lovak irányítását. Nem esett neki idegennek, hiszen számtalanszor volt, hogy ő hajtotta be a hetipiacra a fogatot a portékákkal.

Öreg este lett, mire kiértek a gergelyi tanyára. A fiatal Sándort nyomban átküldték Borsos Lajoshoz, hogy reggel ideadná-e a hintót, mert orvost kell vinni a városról Ágotára, Tilalmason túlra, egy

tanyába. Borsos Lajos nagyon jó ember volt. Segítőkész, és minden teketória nélkül odaadta a hintót. Csak vigyázzon rá, mint a két szemére!

Másnap reggel korábban kelt a fiatal Sándor. A nagyja munkát előbb el kellett neki végezni a jószágok körül. Majd befogta a két fiatalabb lovat a lőcsös kocsiba, átpattant a szomszéd tanyába, Borsos Lajosékhoz, akik akkor keltek fel. De Orosz Pista, a szorgalmas és erős gyerek hírében álló cselédgyerek már talpon volt, és tudott mindenről. Már amiről tudnia kellett. A fiatal Sándor átfogott a hintóba, kent egy kis kulimászt a tengelyvégekre, és máris útra készen volt. A hintó a tanyagádor alatt volt. Az öreg szomszéd még este rakott rá pokrócokat, mert tudta, hogyha doktor ül a bakon, akkor annak pokróc is kell. Kellemesen hűvös volt a reggel.

Még nem kondult meg a katolikus templom nagyharangja, amikor a fiatalember illedelmesen zörgetett a doktor házának kapuján. Egy szemrevaló cselédlány nyitott kaput Sanyinak, aki tisztelettudóan köszönt a nőszemélynek és a doktornak is, aki már szedelőzködött, útra készen állt.

Az orvos meglepődött a hintón, mert a tanyasi emberek nem igen kapatták el ilyen alkalmatossággal, ha ki kellett menni a pusztába. Igaz, a lőcsös szekéren való utazás sem esett nehezére a fiatal doktornak. Nem volt válogatós ilyen tekintetben. Kedvelte a tanyasiakat, mert természetben általában busásan fizettek. Kövér kacsa, pulyka, rántani való csirke, tojás, túró, vaj bőven jutott a doktor háztartásába. Tudta, ahová most indultak, onnan nem sok hemmehummi esik le.

Alig kezdett melegedni az idő, amikor megérkeztek az ágotai tanyába. Még vagy már Mihály is ott volt. Kijött a két lány is a kis épületből. Szörnyű kétségbeesés fogadta a gyógyítani érkező orvost

meg Sándort. Nem szólt ott senki semmit, csak a keserves sírás kísérete mellett mentek be a dohos, sötét, levegőtlen szobába. Az egyik ágyon egy halott férfi. A másikon egy félrebeszélő, összeaszalódott asszony feküdt. A látvány a fiatal doktort is meglepte. Nem erre számított. Látott már szegénységet, lepusztult életeket, de ez a látvány és szegénység minden eddigi rossz élményét felülmúlta. Szakadozott, régen kimosott ágyneműben a maguk alá piszkolt halott és a magatehetetlen beteg asszony! Egyszerre volt jelen a nyomorúság és a lusta, buta ember okozta nihil.

- Mikor vették észre a halál beálltát? - kérdezte a doktor a családtagokat. - Mert már teljesen ki van hűlve a halott!

- Hajnalba még egy nagyot jajdult, hiszen mink nem aludtunk, virrasztottunk, lecsavartuk a lámpát, hogy ne zavarja a lámpa fínye.

Bár az is olyan kormos volt, mintha hetek óta nem lett volna kitörölve.

- Osztán nem hallottuk a szuszogását se. Anyámnak se szóltunk semmit, nehogy felidegesítsük, mert olyankor nagyon köhög, oszt fullad.

Ennyi volt az Ugocsa gyerekek, akik már félig felnőttek voltak, fájdalmas reakciója a tragédia bekövetkeztét illetően.

Az apjuk szélütésben halt meg.

- El tudják temettetni az apjukat? - kérdezte az orvos.

- Nem tudjuk mink annak a sorját - válaszolta Mihály.

- Én most írok egy hivatalos papírt a halálesetről. Utána ezzel a papírral be kell menni a polgármesterhez, és be kell jelenteni a halálesetet! Azután el kell menni a paphoz, és annak is be kell jelenteni! Ha engem most visszavisznek a városra, utána azonnal üzenek a Bikás temető gondnokának, aki kijön a halottért, és beviszi a temető halottasházába. Írok egy papírt arról is, hogy árván maradtak a

családtagok, és a város viselje majd a temetés költségeit. Ezt a papírt majd a polgármesteri ügyintézőnek kell odaadni!

A fiatal Sándor mindent megértett az orvos mondandójából. Mihály és a két leányzó csak rídogáltak és szipogtak a kemencepadkán ücsörögve.

A beteg asszonynak adott az orvos egy nagy adag injekciót. Hozzátette, hogy az édesanyjuknak magas a láza, ez majd lehúzza. Kitett még asztalnak nevezett alkalmatosságra egy maréknyi orvosságot, ami segíti a tüdő tisztulását. Adjanak neki naponta háromszor egy-egy adag port! Hozzanak tiszta ivóvizet Tilalmasról, mert az nagyon fontos! Elmondta még azt is, hogyha van lelkierejük, akkor az apjukat csavarják bele valamilyen lepedőbe vagy pokrócba, és vigyék ki egy hűvös helyre. Ott legyen, míg nem jön a temetőgondnok.

Az orvos szolgálatait Sanyi köszönte meg, azzal a megjegyzéssel, hogy majd tudja a kötelességét, és vinni fog valamit fizetség gyanánt. Az orvos elhárított minden ellenszolgáltatást, talán mert látta, hogy mekkora a nincstelenség ebben a tanyában.

Sanyi hazavitte az orvost a városra, de Mihályt is vitte magával, hogy menjen a Városházára és a katolikus plébániára, intézni a halálesettel kapcsolatos teendőket. A két fiatal járatlan volt ilyen ügyekben, de mindezek ellenére valakinek muszáj volt azokat is intézni. Sanyit a déli harangszó a városon érte, de nem érdekelte a gyomrának korgása, hanem a temetőgondnok házához még elvitte az orvos üzenetét, hogy menjen ki a tanyára a halottért.

Nagyon nehéz órák voltak ezek.

A szerencsétlen Mihály most járt először a Városházán és a katolikus plébánián, ahol a maga egyszerűségével adta elő menetelének okát. Jóságos megértéssel fogadták mindenütt, főleg a plébánián, ahol a káplán volt jelen.

Lóczy Károly fiatal káplán néhány hónappal azelőtt került Karcagra. Nem nagyon szembesült még ilyen kérésekkel, hogy temessék el a halottat ingyen, minden temetési rítus mellőzésével. Néhány adatot felírt a fiatal pap, majd megígérte, ahogy a temetőgondnok kiásatja a sírt. Ő ki fogja magát vitetni a Bikás temetőbe, ahol tudomása szerint más vallásúak is vannak eltemetve, és elvégzi a temetési szolgálatot.

A gondnok egy deszkakoporsót ütött össze az idősebb Ugocsa Mihály elhunytnak. Aznap este be is hozta a tanyáról. Másnap reggel kiásatta a temető gerádjába, a szegények és nincstelenek számára fenntartott szélen, a segédeivel a sírgödröt, és bement a papért a plébániára.

Mihály reggel újra begyalogolt a városszéli temetőbe, és a délelőtti temetésen elköszönt az apjától, idősebb Ugocsa Mihály kubikostól.

Testvérei nem voltak jelen. A nagyobbik öccse őt helyettesítette a disznóréti tanyán. A lánytestvérei igazából fel sem tudtak öltözni, mert nem volt fekete ruhájuk. A legkisebb fiútestvére valahol a városon volt egy kubikos cimbora cselédje, ha egyáltalán ott volt még. A tüdőbeteg anyjuk könnyebbül lett egy kicsit. Lement a láza, de nem igazán tudta felfogni, hogy meghalt az ura.

Mihály megjelölte a sírhantot, azzal a szándékkal, hogy majd megmutatja az anyjának is és a testvéreinek is. Bizonyára erre is sor került egyszer, valamikor.

Mihály kigyalogolt a disznóréti tanyára. Visszavette a tanya irányítását a testvérétől. Hozzálátott a munkához. Estére lett nagyon magába roskadva, amikor újra előjött a tanya eladásának gondolata. Sok volt neki ez a sorscsapás egyhuzamban.

Idősebb Horvát Sándor és élete párja, Mariska a rákövetkező hét egyik nyugodtabb estéjén megosztották a fiukkal a tanya és a ház-

csere részleteit. Pénzkiadást nem jelentene a csere, hiszen olyan gyenge volt már a pengő, hogy szemlátomást ment az értéke lefelé. Szőrért szőrt, ahogy mondták és mondják manapság is az azonos értéket képviselő vagyontárgyak cseréjét, kiegészítve valami dologi értékkel. Sanyi fiú egyetértett a cserével. Bár nem ismerte a Koppány utcai kis házat, de ha az apja meg az anyja jónak látja a három pár libával, a nagy süldővel és a tarka tehén üsző fiával kiegészítve, hát legyen úgy!

- Na, akkor hónap a piac után elmíssz ezekhe a cselédekhe, osztán megmondod a döntísünket, ők meg megmondják az övékét! Többet nem tudunk adni, ha beleegyeznek, akkor Isvány királykor lebonyolíthattyuk a cserét. Addig szeggyík össze ők is magukat! A tanya be lesz tapasztva, ki lesz meszelve, ugyanígy legyen a ház is!

- De mi lesz Mihállyal, Ídesapám?

- Ű is ki lesz fizetve urasan! Megkapja a nagy üszőt, mán úgy is bika alá való. Elviheti az öreg disznót a következő malacaival. Meg vigyen egy néhány tyúkot, kakast. Ami van ott jószág, ezen felül, azt addig mind elhozzátok ide. Szóljál majd Tyukodinak is, tapassza körbe a tanyát kívül-belül, legyen idő kiszáradni a nyáron! Keress a piacon valakit, aki kimeszeli az ípületet!

- Hát jól megrakott dologgal, Ídesapám! Elíg lesz ezt észbe tartani, de megértettem mindent.

Másnap korán reggel felpakolta az ifjabb Sándor a szekérre a csirkéket, néhány öreg kakast és két pár választott mangalica malacot, lerekesztve, a saroglyába. Ha sikerül eladni, akkor azonnal vesz az árából egy pár zsák tengerit, mert még sokat kint hál az a mag, amit ezen a tavaszon vetettek.

Kocogtatta Sanyi a lovakat a hajnali órán, mert sok elintéznivalója lett hirtelen a leendő fiatal gazdának.

Az úton eltűnődött magában, hogy vajon milyen sors vár majd őrá. Számba vette a két tanyán lévő jószágállományt, a disznóréti tanya környékén lévő földet és legelőt, a Gergelyen lévő, de már a tanya melletti és a szomszédságában lévő hat magyar holdnyi szántót, meg a két hold bérleményt, ami untig elég a két pár lónak. A disznóréti tanya melletti legelőt, azt nagyon sajnálta. Ott mindig megtermett a lábas jószágoknak a télire való takarmány. Hát majd ezen túl is megoldják valahogy a szénázást meg az elszállítást. Az új tanyatulajdonos biztosan nem tudja megvenni, mivel is tudna fizetni, hiszen a pengő semmit sem ér.

Ilyen felnőttes gondolatok jártak az eszében, és azt vette észre, hogy már a cédulaháznál jár, a Szeles kocsma is majdnem tele van kora reggeli szomjazókkal.

Nem sokat teketóriázott a portékái árulásával. A malacokat elcserélte tengerire. A csirkéket, a kakasokat elvitte Farkas jegyzőékhez és a Bárány étterembe. Kapott értük egy maréknyi pengőt, amiből azonnal bevásárolt petrót, sót, egy doboz kockacukrot, egy kilónyi krumplicukrot (ezt nagyon szerette az apukája, mert azt mondták, hogy az csonterősítő is). Azután elment a szekérrel a Koppány utcába, a megadott házszámra, hogy elmondja mindazt, amivel megbízták.

Igen ám, de ott még nem volt otthon senki se. Kiment a cigányvárosra, Tyukodit megkeresni a tapasztás végett. Az legalább otthon volt, és rettentően megörült a munkának. Azonnal kért is egy kis előleget, kenyérre meg szalonnára. Mert addig nem tud dolgozni, amíg becsületesen jól nem lakik. Mit volt mit tenni, a fiatal Sándor adott neki harminc pengőt, amiből ehetett volna talán egy hétig is, de hát, ott volt még legalább egy fél tucat gyerek is.

A cigányvárosról jövet bement a Czigler-kocsmába, és magának is vett egy kis harapnivalót. Mire visszaért a Koppány utcára, már otthon voltak a leendő tanyasiak. Elmondta, hogy ki fia-borja, és mivel bízták meg a szülei. Közben fél szemmel kifigyelte a ház portáját, a ház állapotát. Nem igazán volt megelégedve a látottakkal. Azon is gondolkodott, hogy ő aztán nem adja a üszőborjút, a tanya mellé. De végül is elmondott mindent, amit a szülei ajánlottak. Viszont kikötötte, ha már a téglagyárban dolgoznak, akkor hozzanak annyi téglát a portára, hogy a kemencét újra rakathassák belőle. Ő nem tudja, mennyi kell, de annyi itt legyen a portán István királyra, mert addigra az ő szülei ide akarnak költözni. Meszeltessék ki a szobát, konyhát, kamrát!

Kicsit csodálkozott saját magán, hogy micsoda erélyes tud lenni, ha üzletelni kell. A fiatal házaspár kicsit dünnyögött, de végül elfogadták az ajánlatot. Egymás kezébe csaptak. Az ifjú Sándor a szülők helyett intézkedett. A disznóréti tanya augusztus elejére üres lesz, rendbe lesz rakva, a jószágok ott lesznek az istállóban, lehet kiköltözni.

A csereberét az ügyvéd előtt majd utólag elintézik.

Ezzel pont lett téve a tanya és a városi kis ház cseréjére. Az ifjú Sándort megdicsérte az apja, hogy milyen karakánul intézete el ezeket a nagyon fontos dolgokat.

Eltelt a nyár, megtörtént a csere. Viszont egy nem várt, kellemetlen hír csapott az idilli mindennapok menetébe. A tanyasi postás egy ősz eleji délelőttön behívó parancsot hozott ki a tanyára, az ifjabb Horvát Sándor nevére.

Mondhatnák Horváték, hogy váratlanul érte őket a fiuk katonai behívója, de az idősebb Horvát már számolt ezzel az esettel. Még egy kis büszkeség is eltöltötte, hogy ami neki nem sikerült, az majd

sikerül az egy szem fiának. Itt volt már az ideje, hiszen májusban betöltötte a fiatal életének huszadik évét.

Különben csendesen teltek a magyar vidék mindennapjai. A földközeli embereknek, családoknak csak a munka meg a munka jutott. A kisvárosi polgárság meg szerényen tengette mindennapjait a filléres órabéres keresményéből.

A trianoni diktátum erősen mérsékelte a magyar katonai erők erejét. Létszámban, hadműveleti egységekben meghatározták a mértéket. Ez is rendkívül sértette az önmagára ebben az időben is büszke ország vezetését. Ezért a fiatalok körében sikeres volt a leventemozgalom. A fiatal Sándor iskolahagyottként szeretett részt venni ebben a mozgalomban, ahol régi, kipróbált honvédségi tisztek tartottak testnevelési, valamint alapfokú katonai kiképzéseket. Ez nagyon imponált a Sanyi gyereknek, aki ráadásul a lovakhoz is értett.

Ezzel párhuzamosan a katonai erő létszámbeli növelését, a katonai fegyverzeti egységek felállítását is végezte a Magyar Királyi Honvédség. Élt még a remény az egyes vezetőkben az elcsatolt területek valamilyen szintű visszaszerzésére. A harmincas évek közepén, Karcagon honvédségi laktanyát építenek. Jelentős szándék lehetett a lovas alakulat létrehozására. Sok karcagi parasztfiatalt soroztak be e szándék mentén. Így került előbb sor alá ifjabb Horvát Sándor. Majd megérkezett számára a behívó parancs.

Először nagy volt a kétségbeesés a családban. Hogy legyen, mint legyen a gazdaság vitele? Hiszen jószerével az apja útmutatása alapján mindent a fiatalember intézett. Ekkor már nem igen lehetett bízni az idősebb Horvát erejében. Bármikor kiújulhatott a tüdőasztmája. Az egészségében megrokkant apa azzal bocsájtotta útnak a katonának készülő fiát, hogy a világ előtt csak az számít embernek, aki megjárta a katonaságot vagy megpróbálta a házasságot. Bölcs gondolat!

A mindennapok tanya körüli teendőinek ellátására kéznél volt Mihály. Az ágotai tanyára kapott jószágoknak ilyen-olyan helyet csinált. A gondozásra ott volt a fiatalabb Ugocsa testvér. A gergelyi tanyán Mihály ellátta a tennivalókat. Mariska pedig előlépett mindenki gazdájaként.

Sanyi október elején bevonult az épülő karcagi laktanyába. Már készen állt a lóistálló. Az első épületek egyike volt. Akadt a bevonultak között sok ismerős, sőt amolyan legénykori cimbora is. Átestek egy gyors és rövid ideig tartó kiképzésen, ahol fegyverismeretből és alaki ismeretből kaptak oktatást. Hamar eltelt két-három hét, egyszer csak hívatták Sándort a laktanyaparancsnokhoz. Nagyon megijedt, hogy mi lehet a hívás oka.

A parancsnok a Budapesti Tüzér Ezredtől idevezényelt főtiszt volt. Sándor ijedtében nagyon katonás és fegyelmezett akart lenni.

- Ide figyeljen, katona! Egy kérelem érkezett hozzám dr. Farkas Sámueltől, a város főjegyzőjétől, hogy maga amolyan családfenntartói minőségben segítette szüleit, akik nagyon betegek, és képtelenek ellátni a gazdaságukat meg saját önnön magukat is. Ezért a szülők kérelmezik a maga leszerelését! Hát mi ezért vonultattuk be magát? Így akarja maga a magyar haza védelmét és felvirágoztatását szolgálni?

- Nagyságos őrnagy úr, jelentem, én a hazámat szeretném szolgálni! Ezért vonultam be. Hallottam Horthy Miklós Kormányzó Úr beszédét tavaly, István királykor, és megfogadtam, hogy én katona szeretnék lenni! Apám is az akart lenni. Jelentkezett is a nagy háborúba, de egészségi okok miatt nem lett alkalmas. Én helyette is ki akarom szolgálni a Nagyságos Kormányzó Urat.

- Katona, maga nagyon jól beszél! Mellesleg, csupa jót hallottam magáról, az elmúlt hetek szolgálatáról. Úgy döntöttem, hogy odairá-

nyítunk maga mellé egy másik karcagi katonát. Tanítsa be a lovak gondozására, meg a többi teendőre! Itt lesz még két hónapig, és tavaszra hazaengedem. Tartalékos állományba helyezem magát. Ezt fogom válaszolni a főjegyző úrnak. Addig gondoskodjon a város a maga szüleinek a megsegítéséről! Megfelel a döntés?

- Őrnagy úr, alázatosan jelentem, mindent megértettem, és minden megfelel - válaszolta katonásan Sándor, majd engedélyt kért a távozásra.

A parancsnoktól jövetben összefutott Bojti Lacival, akivel gyerekkoruk óta ismerték egymást. Bojti Laci az öreg Budai nevelt fia volt. Nyaranta kint tartózkodott a tilalmasi tanyán. Segítkezett, amiben tudott. Polgári iskolát is járt, ezért a parancsnok mellett amolyan fegyverhordó segédféle volt, és írnokoskodott. Nem mondott neki semmit sem, hiszen azt már megtanulta, hogy a honvédségnél csak az az igaz, ami már elmúlt. Meg különben, valahogy majd csak alakul otthon is a helyzet. Csak apámék ne legyenek rosszabbul! Rakta össze a gondolatait magában. Lehet, hogy elég lesz neki egy szűk félév is a katonaságból? De így legalább elmondhatja magáról, talán még büszkén is, hogy én kiszolgáltam Horthy Miklóst, eleget tettem a hazának! Nem szólt a többi katona cimborának se. Csak a közvetlen parancsnoka, Lovas őrmester tudott a hívatása és a parancsnoki döntés tényeiről.

Ettől a naptól kezdve még szorgalmasabb, még szolgálatkészebb lett.

Nem is maradt el a munkájának a jutalma. Kapott egy háromnapos kimenőt, január hónapban, amikor akkora hóesés volt, hogy gyalog is alig tudott eljutni a Koppány utcai házhoz. Igazi téli idő volt! Délben teleette magát, mert bár váratlanul ért haza, de ennivaló volt a háznál. Karácsonyra levágták az apjáék a veres manga-

lica ártányt, ami ki volt hizlalva becsületesen. Már bevonulása előtt is benne volt a súlyban.

Ebéd után gyalog indult ki a gergelyi tanyára. Úgy gondolta, majd csak lesz valaki, aki szekérrel abba az irányba megy. Egy katonát mindenki felvesz! Az emberek az úton közlekedtek, nem a gyalogjárdán, mert az bizony nem volt takarítva a város széle felé. Már jól kint járt a városból, kicsit bánta is, hogy ilyen vakmerő volt, de nagyon érdekelte, mi van a tanyán. Semmi más nem számított!

Elhagyta a Kunhegyesi utat, amikor éles csengőszó hasított a téli alkonyatba. Nagyon megörült, amikor egy lovas szán siklott melléje. Ráadásul a nap korongja is egyre nagyobb lett, az égi vándor lassan nyugovóra indult.

- Hová-hová, katona ecsém? - csapta meg a honvédségi legénysapkából kikandikáló fülét egy ismerős hang.

- Hej, hát te vagy az, Szepi? Igyekszek kifelé, a tanyára. De jó, hogy utolértél!

Ekkorra már le is csendesedett a két pejkó, és Sándor elkapta a rakoncát, már fent is volt a szánkón.

- Csak nem szabadságos katona vagy? - érdeklődött Metzinger Józsi, aki már kiszolgálta a császárt, és a nagy háborúból, sajnos, sebesülten jött haza.

Borsos Lajos veje volt. Télen is tanyán lakott a feleségével, Marikával. Azért hívták Szepinek, mert a századparancsnoknak volt a szárnysegédje, aki Szepinek nevezte el a fiatal sváb katonát. A Borsos szülők télire a városi házban laktak, a Debreceni úton. A három Metzinger lány onnan járt a Kálvin úti református lányiskolába, és a nagyszülők viselték a gondjukat télvíz idején.

- Hát behíttak ősszel, de ha minden igaz, leszerelnek tavasszal. Tudod, gyengék nagyon az Ídesapámék, osztán hát gondviselni kell őket.

- Akkor azír nem látlak hát a tanya körül. Níha anyádat látom. Hajtja a lovat a városra vagy kifelé.

- Hát igen. Nehéz neki a sorsa. Mert mindig menni kell! A paraszt nem állhat meg! De 'iszen tudod te ezt, Szepi.

- Tudom hát! Nekem se könnyű! Mióta át van lűve a vállam, a bal kezemmel szinte semmit se tudok emelni. Még szerencse, hogy nálunk itt van ez az Orosz Pista, oszt' ellátja a jószágot télen. Szeretem azt a fattyút!

- Nálunk meg Ugocsa Miska segít, de mán eccer kiszógált. Visszahíttuk. Nagyon szerencsétlen sorsú ember.

Így társalogtak, szépen csendesen, vontatottan, erről-arról. Ha jött szembe valaki szánkóval vagy szekérrel, megálltak, szó váltottak. Látásból mindenki ismert majdnem mindenkit. Mire befordultak a Negyedik útra, jobb lett egy kicsit az idő, mert a szél már nem szembe, hanem oldalt érte őket. A lovak is jobban viselték a kocogtatást.

A Sándorék tanyája hazább volt, ezért lassan készülődött leszállni Sándor az ülésről. Nagyon köszönte a fuvart.

Ahogy gyalogolt a bejárón a tanyába, a fiatalabb kutya az Istennek se akarta megismerni. Az öregebb, a Sajó már három vakkantás után elcsendesedett. A vakítóan fehér hó olyan világosságot nyújtott a téli estén, hogy messze el lehetett látni a sík horizonton. A nagy istálló hátsó ablakán kiszűrődött egy kis fény. Tehát Mihály a tanyában volt. Mire a Harcos kutya lecsendesedett, Mihály is kipattant az istálló elé, és ott találkozott a fiatal gazda meg a helytartó.

Megölelték egymást, hiszen régen volt, amikor elváltak egymástól.

IV. Sándor és Böske

A parancsnok tartotta a szavát. Nagypénteken leszerelt a karcagi laktanyából. Ez a bő fél év olyan pedáns, erős, igazi felnőtt emberré tette, hogy a maga is csodálkozott saját magán. A szülők is kibírták. Mihály se szakadt meg a munkában. Rendben volt a tanyán is meg a városi háznál is minden. Belevetette magát a nagy tavaszi munkákba. Hívott segítséget is, mert aki nem vet, nem arat, alkalmazkodott a mondáshoz.

Ifjú Horvát Sándor látástól vakulásig dolgozott nap mint nap. Ritkán járt a városra. Ha árulni kellett, akkor azt a vásárokban vagy a heti piacokon tette meg. Akkor vette meg a szükségleteket is. Bálba nem igen járt, pedig megtehette volna. Általában egyedül volt a tanyán. Nem hagyhatta ott a jószágokat. Pedig jó tanyaszomszédjai voltak. Bánhegyesiékkel jó viszonyban volt, de azoknak is meg volt a maguk dolga. Ott együtt lakott a nagy tanyában az öreg Bánhegyesi Péter, már özvegyen, és a fia a családjával. Ott már volt három vagy négy gyerek. Mondogatták is neki, hogy Sándor, meg kéne már nősülni! Meg ám, de mikor? Dolog van itt mindig!

Egyszer úgy hozta a sors, hogy Sándor a városon összejött a régi komájával, Szarka Jancsival, akivel tánciskolába jártak együtt, a legénykorukban. Szarka Jancsi is gazdálkodó hírében állt. Nekik is, mármint a szüleinek, volt tanyájuk a Disznóréten, és házuk a katolikus városon. Nem volt sok földje, talán néhány hold, de feles bérlő is volt, tíz holdon, Farkas Benkénél. Két pár jó lova volt. Sokra jutott, mert neki is volt mindig napszámosa.

Margit-napi vásárt tartottak, éppen Karcagon, és ott jött össze a két cimbora, már éppen kifelé menet a jószágvásárból. Megörültek egymásnak nagyon. Azonnal volt közös téma a vásári hangulattól függetlenül is.

Kis idő múlva rátértek a lényegre.

- Oszt megnősültél-e már, komám? Pedig már kiszógáltad a katonaságot is, ugyi?

- Ajjaj! Mán rígen!

- Mit szólnál, ha mutatnék neked egy forma-formás jányt, felénk lakik a katolikus városon. Olyan néked való lenne, egy kicsit mán koros, de biztos megtenné!

- Nem tudom.

- Na, gyere, igyunk meg egy fröccsöt a Szeles kocsmába, oszt közbe megbeszíljük!

- Oszt ki lenne az a jány? - kérdi Sándor a régen látott komát.

- Szarka Bözsi. Tudod, másod-unokatestvírem. Rettenetesen kívánja mán a legínyt! Te biztosan megfelelnél neki.

- Hát, nem bánom! - így Sándor, a negyedik kisfröccs után.

- Menni kéne mán, mer renden van a gyepszínám, nem kéne, hogy megázzon!

- Na, idehallgass, Sándor! Jövő szombaton bál lesz a Legínyegyletbe, oszt gyere el! Elhívom Böskét is, meg elviszem az én asszonynak valómat is. Nem bánod meg!

- Na, jó. Egye fene, de most mán mennyünk, mert elharangozták a delet!

Ebben maradtak a legények. Ment ki-ki a dolgára.

Sándor megitatta, majd felszerszámozta a kocsioldalhoz kötött lovakat, és nekivágott a az útnak. Vett a vásárban egy-két apróságot, vásárfiát a Bánhegyesiék gyerekeinek. Nem vitte túlzásba a költekezést.

Még száz ágra sütött a nap, mire kiért tanyára. A Binci gyerek, aki amolyan apátlan-anyátlan, félig árvagyerekként nőtt fel az Ácsék tanyáján, már nem járt iskolába, mert a nevelőapja nem engedte. Ez a fiú olyan tizenévesforma volt, arra jó volt, hogy ott legyen a tanyában, napközben öntsön vizet a jószágoknak. Csirkének, tehénnek, pányvás disznónak. Ennek a gyereknek is vett a vásárban egy pár bocskort, mai néven szandált. Nagyon megörült Bimri a vásárfiának. Örömében nem is volt hirtelen étvágya enni, amikor Sándor is evett egy gyorsan összeütött késői ebédet.

Szilvacibere-leves volt, utána meg tíz tojásból rántotta. Ez a menü sűrűn előfordult az asszony nélküli öreglegény konyhájában.

A konyha ilyenkor nyáron a tanya végében lévő gang alatt egy téglából, sárból összerakott tűzhelyből, egy kecskelábú asztalból és három gyékényszékből állt. A falon egy deszkából összeütött kétajtós „szekrény" szolgált a konyhai edények és a kenyér elhelyezésére. Arra ügyelt Sándor, hogy a légy ne piszkítsa az eszcájgot, mert hát mégiscsak abból eszik az ember. Ha néha maradt ki az ebédből valami, és az alkalmas volt arra, hogy később megegye, akkor leengedte a kútba, a lenti hidegre, egy madzagszatyorban elhelyezve az edényt. Ez általában csak paprikás húsféle lehetett. Csirkéből vagy galambból. Mivel már Sándor szülei korosabbak voltak, és a városon laktak, gondviselőt fogadtak a ház örökségéül, amit Sándor, mint örökös, felajánlott a gondviselés „fejibe".

Nem nagyon tetszett Sándornak a szülők döntése, de ő nem tudta az eltartást felvállalni. Így aztán került egy jóravaló fiatal házaspár, ők istápolták az öregeket. Gyerek még nem volt. Az öregek kicsivel is beérték. Ezért aztán a kőművessegédként dolgozó fiatalember keresményéből és Sándor liszt- meg zsírozóadományából kitellett a szülők eltartása.

Havonta meglátogatta Sándor a szüleit, ilyenkor vitt még ezt-azt és csirkét, tojást, néhány pengő készpénzt is hagyott náluk.

Sajnálta Sándor a házat, de visszaút már nem volt, hiszen ügyvéd előtt kötötték meg az eltartási szerződés. A maga módján jólelkű volt Sándor. Viszont úgy gondolta, ha összejön ez Szarka Bözsiféle találka, akkor lesz neki annyi ereje, hogy vegyen egy jobb házat a város közepe felé.

Addig viszont, ha kenyeret kellett sütni, akkor vitte a lisztet Bánhegyesiékhez, hiszen nekik nagyobb a tanyájuk, ennélfogva a kemencéjük is nagyobb volt, amiben elfért négy szakajtókosár kenyér. Ebből egy kenyér és egy kis cipó általában Sándoré volt. Kitartott úgy szűk két hétig.

Eljött a következő hét szombatja. Sándor megborotválkozott, felöltözött rendesen, bár elég meleg volt már június dereka táján. Fehér ing, sötétszürke priccses nadrág, kifényesített bőrcsizma volt az öltözete. A lovakat is egész délután kefélte, a patájukat beolajozta, a kocsi kerekeit bekente, hogy nagyon ne klattyogjanak. Alkonyat előtt indult el, egy-másfélórányi lehetett az út. Estére vígan beért a városba.

A Legényegylet előtt haladt el, hátha ott lesz már az „illető". Az utcán már a lányos asszonyok sétálgattak, de hát ő még nem ismerte Szarka Bözsit se, az anyját se. Szarka Jancsi se volt még sehol. Már erős szürkület volt. Nagyon nem is látott messzire.

Elvitte a szekeret meg a lovakat a szülők házának udvarára. Kifogta a lovakat, lökött eléjük szénát, előzőleg megkínálta őket vízzel, de most nem nagyon smakkolt az állatoknak az idegen ivóvíz. (A ló nagyon finnyás ilyen tekintetben.) Beszólt az öregeknek, hogy nézzenek már az állatokra, míg ő oda lesz a bálban.

Nagyot néztek az öregek, hogy a fiuk mire vetemedett. Örültek is, mert ez azt jelentette az ő szemükben, hogy a fiuknál biztos „jány" van a dologban. Hát, jól gondolták. Ideje már, hiszen lassan közelebb lesz a harminchoz, mint a húszhoz, és illene családot alapítani! Meg hát kettő jobban boldogul, mint egy.

Nyolcat harangozott a katolikus templom nagyharangja, amikor Sándor egy kicsit ráncba szedve magát, elindult a bálba. Menet közben bekapott egy fél kevertet a Lakatos-féle kocsmában, így mindjárt bátrabb lett a bálba menetelhez.

A Legényegylet előtt nagy volt a diskurzus az egymást jól ismerő legények, lányok, asszonyok között. Ő is ráismert a húsz évvel azelőtti tánciskolai cimborák közül néhányra, mert bizony sokan jóval fiatalabbak voltak, mint ő. A találkozás örömére, mint ilyenkor lenni szokott, invitálták egymást egy kis kedvcsináló itókára. Sándor nem volt nagy ivó, vigyázott is magára, hiszen neki fontos feladata volt erre az estére. Elhárította a koccintást arra az időre, amikor vége lesz a bálnak, és majd mennek hazafelé.

Elindult a bejárathoz, amikor megpillantotta Szarka Jancsit a terem egyik sarkában. Megvette a belépőt, és ment a komája felé. Annyira zavarban volt, hogy nem nagyon tekingetett se jobbra, se balra. Ő már egy kicsit kirítt az ott lévő báli fiatalok közül. Sok asszony is, aki a lányát kísérte, fiatalabb volt. Lehet, Sándorról is hasonlókat gondoltak az asszonyok, hogy talán valakinek a valakije. Amikor odaért Szarka Jancsihoz, nagy ovációval üdvözölték egymást.

- Na, gyere komám, keressük meg ezt a jányt, mert az előbb mán itt vót! Lehet, kiment pisilni. Ezek azonnal pisilnek, ha legínyt látnak. Na, ott van Néném, gyere, menjünk oda!

- Na, itt lennék ezzel a jóvágású gyerekkel, igaz a tejfogai mán kihullottak, de amúgy megjárja.

- Kezit csókolom! Horvát Sándor vagyok a Gergelyről. A komám rábeszilt, hogy mulassunk egyet, hát eljöttem. Nem szokásom bálba járni, de most eljöttem.

- Adjon Isten, Sándor! Hallottam magárul ettől a szélkalógyátul. Jön mingyán ez a jány, csak kiment megigazítani magán a rokolyát - válaszolt a reménybeli anyósjelölt. - Osztán mongya mán, kedves, kik a maga szülei, hun laknak?

- Apámék mán öregek, itt laknak, három uccával odébb. Megvannak, gondviselőt fogadtam melléjük, mert elíggé belerokkantak a paraszti munkába. Ilyenfajta vagyok osztán én is. Magam gazdája a Gergelyen. Van főd, jószág: kicsi is, nagy is, aprólék, meg ami kell a tanyára - próbált szerényen dicsekedni Sándor.

- Na, itt is van a jányom!

Sándor illedelmesen bemutatkozott, hiszen a tánciskola erre is megtanította annak idején. Igyekezett választékosan beszélni. Próbálta az iskolában és a tánciskolában tanult nyelvezetet használni, nem pedig a tanyasiak által használtat.

Szarka Erzsébet, Bözsi, nem az izgalomtól pirult el, hanem attól a pirosítótól kapott enyhe izgalmi állapotot jelentő pírt az arca, amit az ismerős városi barátnőktől kért, és kent fel a képére.

- Jó estét! Szarka Erzsébet vagyok. Jancsi mesélt magárul valamennyit, nem sokat. Tudom, hogy mit csinál, hol lakik.

- De rosszat nem mondott tán rólam a komám?

Sándornak veszettül izzadt a tenyere, a homloka, mindene. Azon járt az esze, hogy akkor most mit csináljon?

Ott álltak a terem egyik oldalában, sokadmagával, még szerencse, hogy nem nagyon bámulta őket a sokaság. Bár az öregebb

asszonyok oda-odasandítottak az idegenül topogó Sándorra, de annyira nem rítt ki a gyakorlott bálozók közül. Ülőhely nem volt már a terem szélén, azt elfoglalták a bálozó lányok szülei. Petri Miskáék, a zenészek még szedelőzködtek, meghangolták a hegedűiket, így aztán nem volt mit tenni, mint felajánlani Erzsébetnek, hogy esetleg menjenek ki az előtérbe egy kis friss levegőre.

- Erzsike, ne menjünk inkább ki egy kicsit a friss levegőre? Én mégis inkább ahhoz vagyok szokva.

- Jó, menjünk, de szólítson csak Böskének, hiszen engem mindenki csak így ismer a környéken!

Ahogy kijutottak a teremből, a nyár eleji hűvös, friss ájer azonnal jót tett Sándor lelkivilágának. A kocsmárosok is felszerelték már a söntésben a söröshordókat, meg előkerültek a röviditalos-flaskák is. Megjött Szarka Jancsi választottja. Érezte Sándor, hogy nem kettesben lesznek Böskével az előtérben.

- Na, akkor engedjék meg a hölgyek, hogy megkérdezzem, kinek mit kérhetek az ismerkedésünk alkalmából?

- Én amolyan konty alá valót kérek, kevertet - szólt Böske.

A Jancsi nője ugyanazt kért.

- Hát te, komám, Jancsi?

- Azt, amit te!

- Na, cimbora! Kétszer fél deci kevertet meg kétszer két deci bort! - kérte Sándor a csapost, aki meglepődött, hogy nem sört isznak a legények.

Sándor élt a gyanúperrel. Azért nem kért sört, mert látta a tanyáról jövet, hogy a söröshordók kint voltak a Legényegylet előtt. Valószínű, a sör is felmelegedett.

- Egészségetekre és a tanálkozásotokra!- indította a koccintást Jancsi.

- Egészségünkre! - válaszolt Böske. - És akkor Sándor ne magázzon engemet!

- Akkor hát, szerbusz, Bözsike!

Megitták a pertut, úgy ahogy annak rendje és módja van. Kart karba öltve. Na, most aztán megint melege lett Sándornak, pedig még a borivás hátra volt.

Lassan ki-ki kiitta az italát. Jancsi kérni akart még egy kört, de megegyeztek, hogy majd az első szünetben megint kijönnek, és akkor megisszák a második kört is.

Sándor eközben alaposan szemügyre vette a Böskét, akinek, legényesen szólva, mindene megvolt. Takaros volt az eleje, volt rajta „fogódzkodó". Rámás-táblás volt a hátulja. Úgyhogy az első ránézésre meg volt vele elégedve. Az öltözete is olyan ünnepélyes volt, fehér buggyos ujjú blúz csipkés gallérral, térdig érő szoknya, olyan kékfestőféle. A lábán pántos-csatos lábbeli, ami nem szandál.

Sándor nem feledkezett meg a Böske anyjáról sem, vett neki egy sósperecet és egy nagymálnát.

Visszamentek a terembe. Már akkor az első táncokat lejtették a párok. Sándor odaadta a perecet és az innivalót az öregasszonynak, aki szemlátomást igen megörült neki.

Most kezdődött a második napirendi pont, a tánc. Sándor illedelmesen felkérte Böskét, aki már úgy bazsalygott a féldeci kevert-től, mint akit az ágyba visznek. Sándor előrebocsátotta, hogy van tán tíz éve is, hogy táncolt egy lakodalomban, hát ne vegye Böske rossz néven, ha véletlenül ügyetlenkedik, és a topánkájára lép. Kegyetlenül izzadt a tenyere, hát még akkor, amikor Böske közelebb húzódott hozzá. Mindene teleszaladt vérrel és izgalommal, amit a leányzó szemlátomást élvezett.

- Dehogyis haragszok én azért, én se vagyok valami nagy táncos! - enyhítette Sándor zavarát Böske.

Pedig dehogynem volt nagy táncos, hiszen rendszeres bálba járó volt, és a katolikus városon nem sokba nézte a legényeket, hiszen azok mind szegényebbek voltak az ő famíliájánál. Aki meg neki imponált volna, annak Böske nem kellett. Ilyen egyszerű történet volt ez.

A zenészek gyorsabb, amolyan csárdás-pattogós zenébe kezdtek. A klarinétos Petri Miska piszokul tudta irányítani a hangulat fokozását. Többen kiszúrták, hogy új legény is van a bálban, mivel a gyorsabb ritmust kevesebben vállalták az amúgy is gyorsan melegedő teremben. A fáradt olajjal felkent padló és a gyarapodó izzadtság párája elviselhetetlenné tette a belső levegőt. Sándorunk is kigombolta a fehér ingének legfelső gombját. Ha ünneplőbe öltözött a férfiember, akkor annak begombolva kellett lennie, így írta elő a paraszt etikett. De a benne duzzadó feszültség nem tűrte a zárt ingnyakat.

Már csak néhány táncos ropta a kegyetlenül felgyorsult ritmust, köztük az új párt alkotó emberünk meg lányunk. Ment a diskurzus az öregebb asszonyok között. Volt, aki kuncogott, volt, aki helyeslően bólogatott, volt, aki Böske helyébe pattant volna azon nyomban. Mintha többen helyeslően bólogattak volna, miután híre ment az ülő-néző asszonyságok között, hogy na, végre lesz tán mán ennek a Böskének igazi kérője is!

Lement az első szünet előtti utolsó csárdás is. A leizzadt legények és a pihegő lánykák egyből kipenderültek az ajtón. Ki az előtérbe, onnan meg ki az utcára. Ahol halovány villanykörték pislákoltak, erőlködve préselték ki magukból a világosságot, de a szolgálatuk így még inkább az alkalomnak megfelelő volt. A fiataloknak igen

megfelelő. Mentek levegőzni, ki erre, ki arra. Kijött a teremből a „majomsziget" is. Ők voltak a nem táncoló, hanem a bámészkodó süvölvények, akik soha nem voltak restek heccelni a fiús lányokat. Nem is mindenkinek tetszett a legénykedésnek ez a megnyilvánulása.

Az ismerős párok, fiatalok rövid beszélgetést követően sétálni mentek. Keresték a még sötétebb zugokat az utcákban, és csak a fényesen csillogó teliholdat engedték tanúskodni a légyott bizsergető perceinek. Az enyhe nyár eleji szellő kellemesen páhogott, az egyre szorosabban ölelkező, sétálgató és meg-megálló párok örömére.

Sándor és Böske sem volt éppen kezdő.

Sándor a bevonulása előtt a Morgó csárda meg a Csutkás kaszinó báljain, ami, valljuk be igen rég volt, „beavatásra került". Ez azt jeleneti, hogy már akkor is volt a fehérnépnek olyan képviselője, aki megfelelő ellenszolgáltatás fejében megtanította a fiatal legényt a nővel való bánásra.

Sándor remegett minden porcikájában. Egy kis sutyorgást követően Böske engedett Sándor kívánalmának, és nem ellenkezett, sőt imponált neki a kissé kemény és kérges tenyér általi simogatás, tapogatózás.

- Forduljunk vissza, Sándor, mert még azt hiszik a többiek, hogy rossz helyre mentünk!

- Csak még egy kicsit maradjunk! - kérlelte Sándor, hátha többet is ki tud hozni ebből az estéből.

De nem tudott. Huncut menyecske volt ez a Böske! Számító, amolyan „ne olyan hevesen, öcskös", gondolta magában. Jó lesz az még máskor is. Kezdésnek ez is elég! Böske így rakosgatta össze magában a terveket, hiszen Sándor igen jó partinak mutatkozott.

Elindultak visszafelé. Most vették csak észre, milyen messze őgyelegtek el a báltól. Ahogy beléptek az előtérbe, látták, már csaknem visszatért mindenki, kellően felfrissülve, de nem eléggé kipirulva, főleg a leányzók.

Már várta őket Jancsi koma. A beígért második kört feltétlenül meg kell inni. Megitták.

Odabent javában játszottak Petriék. Andalító zenére ment a tánc.

Tizenegy felé járt az idő, amikor népes legénycsapat penderült be a terembe. A törzsbálozók ismerték a történésnek ezt a menetét, hiszen bál nem múlhatott el anélkül, hogy valami csihipuhi ne következne be az éjszaka folyamán. Az itt szórakozó „pápisták" és a város másik feléről idesereglő „kálomisták" között mindig volt valami elintézni való. A jövevények tagjai inkább a városi iparos- illetve segédlegények képviselőiből tevődtek ki.

A nézeteltérések általában mindig valamilyen nőügy miatt robbantak ki, vagy ilyesminek voltak a folyományai. Ezen a szép június végi szombat éjszaka is valahogy híre ment a városban, hogy Szarka Bözsinek új legény csapja a szelet.

Hát, Sándor barátunk erre igazán nem számított. A dolog egyből úgy indult, hogy az egyik jövevény fiú odaszólt, a táncolók közé furakodva, Sándornak, őt a tánc végén kint az utcán várják egy kis beszélgetésre. Sándor nem tudta mire vélni a megszólítást, ezért halkan megkérdezte Böskét, hogy ismeri-e ezt a fattyút, aki csak fele annyi idős lehet, mint ő.

- Nem ismerem, de ott áll az ajtóban, pohárral a kezében, egy korábbi udvarlóm.

Na, ekkor azonnal leesett a húszfilléres Sándorunknál, hogy itt nőügy van a dologban! Hirtelen belényilallott, kivel is akar ő hosszabb távon élni. Merthogy Sándor már eljátszott a gondolattal a múlt

héten, amikor Szarka Jancsi meginvitálta erre a találkára, hogy bizony jó lenne egy jóravaló fehérnép a tanyán, aki segítene neki elboldogulni.

- Odakísérlek édesanyádhoz, Bözsikém, oszt kimegyek hát ezekhez a gyerekikhe.

Böske azonnal tudta, ennek nem békekötés lesz a vége, hanem az, hogy valaki nem fog visszajönni a terembe.

Sándor nem volt járatos az efféle elszámolási vitákban.

Nem úgy, mint a Szarka Jancsi-féle haverok. Ahogy elindul kifelé, a haverok azonnal sorjáztak utána. A csapatot Brancs Jancsi vezette. Mokány kis sváb gyerek volt, sűrű, csupa izom. Nem volt még húszéves, de már kijárta az élet iskoláját. Többen voltak testvérek, ő volt a második legidősebb közöttük. Már önállóan gazdálkodott a családon belül, külön pár lova, szekere volt. A Tibucon volt a tanyájuk, a Kunhegyesi út jobb oldalán, kívül a Csőregékén. Olyan virtuskodó gyerek hírében volt, aminek meg is volt az alapja. A múlt évben, cséplés kor, fogadásból négy zsák búzát tartott meg. Az úgy történt, hogy egy-egy tele zsák búzát a hóna alá tettek, azokat jó erősen megtartotta, majd mind a két vállára egy-egy tele zsákot megint felraktak. A négy zsák búzával így tett meg három lépést. Ezt fogadásból csinálta. Megnyerte. A tét a négy zsák búza volt. A cséplőgép a Csőregtanyán dolgozott. A négy zsák búzát az öreg Csőreg Lajos neki is adta, csak a zsákot kellett visszavinni. Hatvanöt kiló búza volt egy jól megszedett zsákban. Ennyi búza (kétszázhatvan kilónyi) egy meglett embernek majdnem egy évi kenyérnek való fejadagja volt. Otthon csak annyit mondott Brancs Jancsi édesapja, hogy jól van, fiam!

Na, szóval ki is jutottak a teremből Sándorék, és látják ám a pislákoló villanyfény alatt a csoportosuló nadrágos iparos legénye-

ket. Az összesereglettek között jóformán Sándor volt a legidősebb, de talán a legtapasztalatlanabb is ilyen téren.

Keresi a csoportosulásban a kis szőke fiút, aki a bálteremben odasziszegett neki. Nem vette észre, hogy leghátul áll, a többi által fedezve. Annyit azért sejtett, hogy nem babazsúrra lett meginvitálva. Elővigyázatosabb lett, amikor azt vélte látni a szürke sötétségben, hogy a nadrágos fiúk kezdenek háttal összeállni.

- Mit akarsz te, paraszt, Szarka Bözsivel?- vágta oda a kérdést kigombolt mellényével a legnagyobb hangú.

- Hogy-hogy mit akarok! Tán te akarsz vele valamit? - hangzott el a válasz, egyáltalán nem remegő hangon. - Különben is, mi közöd hozzá?

- Ez, ni! - és csapott ököllel Sándor felé, de mivel az ellépett az ütés elől, majdnem Brancs Jancsit ütötte fejbe.

Na, más se kellett a csizmás pápista legényeknek, főleg nem Brancs Jancsinak! Akkorát vágott az előbb még támadó nadrágos gyerek fejére, hogy a mögötte állót is felborította!

Sándor nem avatkozott a verekedésbe, hiszen nem tartotta méltónak magát a maga huszonnyolc évével, hogy ilyen perpatvarba avatkozzon. Arra gondolt, majd Böske eldönti, kinek fogadja el a hódolatát. Ha ilyen veszélyes ez az udvarlás, akkor meglesz ő e nélkül is, mint ahogy eddig megvolt! De hát azért mégse ez az élet rendje. Csak kéne valaki mellém, hozzám, a tanyára! Meg hát olyan jó meleg ennek a Böskének az öle, hogy csuda. Neki csak ezek a dolgok jártak az eszében, miközben a cimborák kellően megtisztították a jövevényektől a Legényegylet előtti placcot. Erre nemigen számítottak az ipartestületi bálból átránduló fiúk. A csetepaté gyors befejezését nemcsak a kérges tenyerű tanyasi meg városszéli fiúk gyorsították fel, hanem a szép csendben odasétáló csendőrjárőr is.

Mintha mi sem történt volna! Egyből kacarászó, vidáman kurjongató társasággá alakult át a báli legénysereg.

Behúzódtak az előtérbe, ahol Sándor vendége lett a győztes csapat. Ezzel egyből komája lett mindenkinek. Úgy érezte, ennyivel tartozik a legénységnek. Nem érdekelte a pénz! Ennyit megért neki, hogy most már hivatalossá vált a bálozó legények előtt is az ő és Böske bimbózó kapcsolata.

Pedig, de messze volt még a kezdet is!

Visszamentek a terembe, hát azt látja Sándor, hogy Böske kegyetlenül ki van pirulva egy ismeretlen csizmás karjai között. Hűha, ennek fele se tréfa! Ennyien pályáznak ennek a Böskének a jóindulatára?

Odaért mellé Szarka Jancsi, a koma. Szóvá teszi neki a látottakat.

- Mondd már, ecsém, hát még egy gavallér került elő? Ki ez a gyerek?

Mert hozzá képest gyerek volt, legalábbis annak látszott.

- Nem gavallér az! Ne izéjj mán be! Az az én öcsém! De Böske piszokul tud vele táncolni, főleg ezt polkát vagy mit! Ellógott otthonrul, lehet, apám nem is tudja, hogy itt eszi a fene.

Közben odaugrott Péntek Ferkó is, lekérte Böskét, és betyárul el kezdte fárasztani a lányt. Hála az égnek, Petriék kisvártatva tust kezdtek húzni. Ez igen jól jött Böskének, akit az utolsó két lépésre Sándor lekért. Így aztán a jól megtáncoltatott leányzó Sándorral ment ki egy kis levegőzésre.

- Mi történt odaki, kedves Sándor? - érdeklődött a pihegő lány, miközben a melle úgy zilált, hogy Sándornak azonnal mehetnékje volt megint az éjszakai városnézésre.

- Nem volt ott semmi különös! Egy gyerek kérdezősködött felőled, meg hogy mit akarok én tevéled. Azt hitte, hogy meg tud ijesz-

teni, amikor ütött felém, de ahhoz még egy pár nyarat meg kell érnie. Brancs Jancsiék elintézték az összes jövevényt. Ha mán így érdeklődöl az eset felől, akkor megkérdezem, szemtül szembe, van valakid, vagy el tudnád-e viselni a közeledésemet?

Nagy kő esett le Sándor szívéről, hogy egyből kiugrasztotta a nyulat a bokorból, és így el tudta mondani a gondolatát, amit már reggel eltervezett magában, ha netán úgy alakul ennek az udvarlásnak a menete.

- Jajj! Mit is mondjak erre, Sándor? Ilyen gyorsan szeretnél választ? Hát még nem is ismerjük egymást! Nem kéne még evvel várni?

- Tudod, Erzsikém, én mán elíg koros vagyok, osztán azt is tudom, mi a jó, meg azt is, mi a nem jó! Nem is azt akarom én még most tudni, hogy hozzám jössz-e vagy nem, hanem azt, hogy találkozgathatunk-e, eljárhatunk-e együtt a bálba ezután?

- Majd édesanyámmal is beszélni kéne, meg jó lenne, ha apámat is megkérdeznéd!

- Tudom én azt! De hát nem ídesanyáddal meg ídesapáddal akarok én járni, nekik udvarolni! Tudom, mi a rend! De hát mégis csak te vagy fontos nekem!

És ezt olyan, de olyan szívdobbanással mondta ki Sándor, hogy majdnem megfulladt az izgalomtól. Talán még ilyen izgatottnak akkor se érezte magát, mint valamikor, amikor a tánciskolából hazakísért egy leányzót, akinek csak apja volt, az nevelte, így hát minden fiú hozzáfért a szegény leánykához. Pedig az apja próbált nagyon vigyázni rá, de éppen ezért minden meg volt neki engedve. Nem volt az a világ szépe, de igen fiatalon megesett, és kereste volna már a magához valót, de csak addig kellett a fiúknak, amíg be nem engedte őket a kapun.

- Ide figyelj, Sándor! Én még csak hallomásbul ismerlek, de azt megállapítottam, hogy komolyan gondolkodol. Én se vagyok már mai lány, ha jónak látsz magadhoz, meg el is tudsz viselni, akkor én nem bánom, ha apámékkal beszílsz!

Innye, de jól alakul az mai iccaka! Derült fel Sándor agya a Böske válaszán, vagyis mondandóján. Egymásba karolva szépen besétáltak még a terembe. Mivel lassan éjfél felé járt az idő, gondolták, még táncolnak egyet. Úgyis volt, minek alatta még sugdolóztak egy kicsit. Sándor még beleszagolt Böske hajkontyának aljába. Ez piszokul jól esett neki, de tán még Böskének is, mert érezte, hogy az teljesen rásimult Sándor testének elejére.

Éjfél után elindultak haza, a Ketel utca irányába. Megálltak az egyik ház kapujában, ahol Sándor illedelmesen megköszönte a találkozást.

- Erzsébet néném, köszönöm, hogy elhozta Erzsikét a bálba, meg hogy magokkal tőthettem az estét. Remélem, tanálkozunk még máskor is!

- Isten álgya, Sándor! Ne sokáig tartsa fel ezt a lyányt, mer már lehet, hogy álmos!

Azzal becsukta maga után a kaput. Ott hagyta a fiatalokat magukra.

Erre várt Sándor egész éjjel, mert öreglegény ide, öreglegény oda, azért nem volt ő olyan magába holt lélek. Bár kegyetlenül elkezdett benne dolgozni az érzelem, hiszen ez az érzés nem mindennap keríti hatalmába az egyedül élő, és csak a munkának élő, mindennap a sorsáért megküzdő tanyasi embert.

- Erzsikém, megcsókolhatlak? - tért egyből a lényegre a szerelem hatalmába belezuhanó hősünk.

- Nem bánom.

Jóformán be sem fejezte a rövidke, beleegyező nyilatkozatot a leány, Sándor rátapadt Böske ajkaira, és erőteljes mozdulatokkal éreztette, hogy teljesen ura a helyzetnek. Nem ám olyan incifinci, urizáló stílusban, hanem úgy, ahogy ezt a testes, csecses-faros menyecskét le kell venni a lábáról!

Még tovább is vitte volna a vére Sándort, de a jólneveltség fékezte benne a szenvedélyt.

- Jajj, Sándor! Nem is tudok mit mondani!

- Nem is kell semmit! Tudod mit, Erzsikém? Ha engeded, akkor én mindent elkövetek érted! Mától kezdve lesz értelme az életemnek is. Hallod! Nagyon örülök, hogy egymásra találtunk. Nem tudom, te is így látod?

Ravasz kérdés volt ez. Várta, hogy most aztán mi lesz a kimenetele ennek az éjszakának, hiszen úgy érezte, sikerült Böskét levenni a lábáról. A leányzó viszont úgy gondolta, ha Sándor ilyen magabiztos a dolgában, akkor ő még nem tárja szélesre a szerelmének szirmait.

- Jól van, Sándor, gyere el az aratóbálba is, de előtte beszéljél apámmal!

- Rendbe van, Erzsikém! Előtte való napokban üzenek Jancsival édesapádnak, hogy fogadja-e a közeledésemet. Majd megbeszílem vele, oszt az üzenetet a csütörtöki piacon megmondja. Hú, de soká lesz az aratóbál?

- A jövő hónap vígin - mondja neki Böske.

- Akkor ebbe maradjunk! Ha addig a városon járok, lehet, hogy elnyargalok itt a házatok előtt, oszt ha meglátsz, akkor beszílgethetünk egy kicsit. Bár rengeteg dógom lesz addig.

Kinyílt a gangon a bejárati ajtó, ami azt jelentette, hogy most már vége legyen a bálnak!

Még egy rövid, de forró csók kijutott mindkettőjüknek egymásból, és ezzel becsukódott az utcai kapu Szarka Erzsébetéknél.

Régen volt ilyen jó napja, vagyis éjszakája Horvát Sándornak!

Elindult a szülők házához, mert a lovak meg a szekér ott volt. Nem is nagyon figyelgetett erre-arra, mert lassan derengeni kezdett. Beugrott a nagykapun, kinyitotta sarkig. A lovakat megkínálta egy kis vízzel, befogta őket. Meggyújtotta a viharlámpát, és felakasztotta saroglyára.

Megnyikordult a konyhaajtó, és az öreg Horvát állt ott ingben, gatyában.

- Jó estét, vagy mán inkább jó reggelt, apám! Megjöttem, jól kitartott ez a bál!

Sándor jókedvű volt, pedig italnak, búfelejtőnek nyoma sem volt rajta.

- Osztán megírte, fiam? Vót értelme? - kérdezősködött az öreg, hiszen az ilyen korú legényembernek már régen a családalapítás felé kellene haladnia.

Egy valamire való, vagyonnal és földdel rendelkező parasztembernek nem lehet sokáig halasztani a házasságot. Ebben a korban már egy csomó gyerekkel, neki: unokával, kellene benépesíteni a tanyaudvart. Hát persze, hogy ezzel keltek, ezzel feküdtek az ilyen helyzetű mezei emberek.

- Az majd elválik, apám! Összehozott a sors Szarka Mihály jányával. Ott laknak a Ketel utcán. Takaros házuk van. Az öreg Mihály a vasútnál dógozik, az asszonya meg piacozik. Van nekik az Agyagosba pár sor kertfődjük. Ott termelnek egy kis piacra valót. Takaros a jány, nem mondom, ritka jó parti lenne, ha minden sikerülne. Csak hát, mán az se fiatal, benne van a korba. Szóval olyan hozzám való lenne!

Ezt mind egy szuszra mondta el Sándor. Az öreg nagyokat pislogott a szürkületben. Lehet, nem is értett mindent.

- Van-e valamire szükségük, apám? Mit hozzak haza, ha legközelebb jövök? Sok dógom lesz. Lassan már az árpát is vágni kell, felszakadt mán a töve! Lassan itt van Péter-Pál, és még nem fogadtam senkit aratni! Bár van jelentkező. Akik tavaly vótak a búzánál, azok most is kaphatók.

- Nem nagyon kell ide semmi. Ha van még egy kis szalonna, esetleg abbul hozzál! Tudod, azt nagyon szeretem.

- Jól van! Na, Isten áldja magokat, apám! Mondja el anyámnak is, amit magának elmondtam Szarkáékrul!

- Isten veled, fiam! Vigyázzál azir az úton a jószágokkal! Az a kanca meg piszokul sárlik! Ahány lú elment itt az uccába, mindig nyerített. Nem győztem kijárkálni, hogy mi a fene van vele. Gondolom, az a baja. Látni nem láttam a sötítbe.

Sándor kihajtott a nagykapun. Behajtotta a nagykapu két szárnyát, és sietősen útnak indult.

Közben megkordult a gyomra, hiszen régen volt tegnap dél, akkor evett igazán eleget. Este, amikor bejött a városba, nem evett semmit, csak a Szeles kocsmában vett néhány pogácsát, azt majszolta el, mielőtt a bálba ment. Mással voltak a gondolatai elfoglalva, de megérte. Nem jött álom a szemére, nem is jöhetett, hiszen a Széles úton kocogott kifelé a városból, majd a külső keresztúton vette az irányt, Tíbucon keresztül, Gergely felé. Úgy tervezte, hogy jó virradatra kiér a tanyára.

Ráfordította a lovakat a külső keresztútra, onnan már csendesített az iramon, és meg-megpisszent az ülésen.

Nagyon jó lovai voltak. Kézhez voltak szokatva. Tíz éven felüli volt mind a kettő, a kanca kicsit fiatalabb volt a heréltnél. Gyönyörű

sötétpej színűek voltak, sűrűn hívták hintóval lakodalmakba. Nem mindig tudott elmenni, de a lovait mindig megdicsérték. Büszke is volt rájuk. Néha meg-megugrott a kocsi előtt a kanca, merthogy tényleg ette a fene a csődörért. Nem nagyon szerette az olyan parasztember a lovát befedeztetni, aki állandóan dolgozott a fogattal, hiszen ha megellett, a csikóval sok volt a baj, kínlódás.

Mesélték régen, hogy az öreg Hartyányi Pista, aki nagy ivó hírében állt, minden hetipiac után úgy berúgott a Szeles kocsmában, hogy az ivó cimborák felfektették a szekérderékba, a hajtószárat az üléshez kötötték, és elindították a lovakat a tanyára. A lovak minden esetben kivitték a gazdájukat, sértetlenül. Soha senki nem térítette el a lovakat, mert azokat nem lehetett eltéríteni a helyes útról. Ilyen volt az okos jószág, aki szerette a gazdáját, és a gazdája is szerette a lovait, állatait. Márpedig az öreg Hartyányi Pista ilyen volt! Na, hát majdcsak ilyen lovai voltak Sándornak is!

A külső keresztút betyár hosszú volt. Egy-egy kis alvás után mindig arra serkent, de jól bánt máma vele a Jóisten. Innentől más embernek érezte magát. Úgy gondolta, hogyha a fene fenét eszik is, akkor is megnősül. Lesznek gyerekek. Hát még nem olyan öreg ő, hogy ne tudna apja lenni néhány kisfattyúnak. Tudna még a földjein is szaporítani, még egy pár fogatot ki tudna állítani. Fogadni is lehetne egy olyan cselédet, akire rá lehetne bízni a lovat. Úgy gondolja, hogy ez a Böske az aprójószágnak meg a tanya körüli dolognak gazdája tudna lenni.

Már nagyon messzire elkalandozott a gondolata, amikor a lovak egyszerre nyerítettek fel. Szinte megriadt bele. Hát persze, a keresztútról le kellett fordulni a Negyedik útra, a tanya irányába! Megdörzsölte a szemeit. Egy kicsit megbiztatta lovakat, és egykettő, befordultak a tanyabejárón.

A nap éppen kifényesedett, mint aki azzal fogadja a hazatérőt: adj Isten, gazduram! Éppen ideje megjönni!

Még szerencse, hogy előző nap délután üzent a Bimri gyereknek. Ha napfeljöttre nem lenne itt, a tanyában, feltétlenül jöjjön át, és adjon enni-inni az aprójószágnak.

- Jó napot, Sándor bátyám! - toppant a lovak elé Bimri, kilépve az istállóból.

- Még, hogy jó napot! Jó reggelt tán, nem? De odáig vagy a korán kelíseddel! Tán itt aludtál?

- Itt hát! - hetvenkedett Bimri.

- Osztán hun? Ettél-e valamit?

- Hát az istállóba, a bornyújászolba. Piszok jót aludtam! Nem vót se szúnyog, se légy! Ahogy megvirradt, keltem is fel, oszt azt az öt tojást, amit a jászolba tojtak a tyúkok, mindet megsütöttem rántottának. Úgyhogy, tele a degesz!

- Jól van, te betyár! Rendes fattyú vagy! Majd megszógálom a helytartóságodat. Na, fogd ki a lovakat! Lökjél elébük egy kis színát, de előbb itasd meg őket!

Sándor leszállt a bakról. Nagyot nyújtózkodott, és bement a tanyába.

Levetkőzött, lehúzta a csizmát is, mert úgy érezte, hogy nincs lába. Nyáron nincs hozzászokva a bőrcsizmához. Ő már nem viselt a csizmához kapcát, hanem valamikor vett egy pár zoknit, és az járja a csizmához. Letakarította a portól a csizmát, betette kredenc aljába a zoknival együtt. A nadrágot meg az inget beakasztotta a szekrénybe, majd kimossa valaki a tanyaszomszédok közül. Ez volt a módi, ha ilyen dologra került sor a tanyán a jobb módú legényembereknél.

Vasárnap lévén, nem tervezett semmi különös munkát erre a napra. Pedig de sok tennivaló várt rá! Itt van az aratás a nyakán, még nem fogadott napszámosokat kaszálni. Az asztag helyét meg kellene kaszálni, ne legyen nedves a kéve a fűtől!

Aztán megint Böske ugrott az eszébe. Hej, de jó lenne, ha már itt lehetne vele a tanyán! Pedig még azt se tudja, hogy egyáltalán lesz-e valami a dologból. Aztán vajon kijön-e vele a tanyára? Mert hát mégiscsak félig-meddig parasztlányféle.

Amíg ezen járt az esze, vizet öntött a lavórba, megmosakodott derékig, mert le-leizzadt az este. Megmosta a lábát is, mert ehhez szokott hozzá.

Harapott egy pár falatot, volt egy kis avas szalonna a kredencen, a szita alatt. Már rántottával nem kínlódott, mert sietett. De, hogy hová, azt maga se tudta.

Bimri megetetett mindent. A teheneket kipányvázta. Fejni nem kellett, mert közelellősök voltak. A birkákat kiengedte legelni. A disznókat már odapányvázta a kút faránál lévő vizesgödör mellé. Lökött azoknak is egy kis tengerit meg zöldet. Aztán lubickolhatnak.

A tanyavilágban a gémeskút faránál mindenütt volt általában egy olyan gödör, ahová az itatóvályúból kiengedték azt a vizet, amit az állatok már nem ittak meg. Főleg a nyári melegben mindig friss vizet húztak a vályúba, mert az állat is szerette a hideg kútvizet. A kiengedett víz amolyan kis tavacskává nőtt, amiben a kacsák, a libák szívesen fecserésztek, de a pányvás disznó is szeretett benne dagonyázni.

Amíg falatozott, azon járt az esze, hogy mi legyen az árpával, ha Csőregék elcsépelik, mert csak el kéne adni belőle. Sok az neki. Visz haza is a városra néhány zsákkal, az öregekhez, hátha elkél a háztól. Majd csak kiárulnak belőle egy kis pénzt az öregek!

A kaszálni való árpa egyholdnyi volt. Úgy látja, olyan gyenge közepes termést hoz. Hiába vette a szakiskolától az árpa- meg a búzavetőmagot, mégse terem annyit, amennyit jósoltak tavaly ősszel. Pedig a karcagi tangazdaságban jó minőségű, biztosan termő fajtákat kísérleteztek ki.

Sándor nem sajnálta a pénzt a jobb és többet termő vetőmagvakért. Korábban mindig elolvasta a Karcagi Napló helyi újságot, amiben propagálták a gazdaság eredményeit a különböző mezőgazdasági termelési folyamatokban. Adler Jakab, a helyi gabonakereskedő előszeretettel vásárolta fel a jó karcagi termelésű Bánkúti és a helyileg kísérletezett karcagi búzákat. Nagyon értékes volt a karcagi földön megtermett keményszemű, kiváló sütőipari értékkel bíró kenyérgabona. Nem véletlen, hogy 1933-ban a kanadai világkiállításon a legjobb minősítést nyerte el a kunsági tájterületen termelt búza!

Sándor úgy számolt, ha az árpa terem 10 mázsát, a 2 hold búzából elcsépel 22 mázsát, akkor a cséplésért, az aratók napszámáért gabonával fizethet. Egy keveset meghagy magának. Az árpából a disznónak, a búzából a kenyérnek valónak és a vetőmagnak. A többit elviszi Adlerhez. Akkor az adó kifizetése után marad valamennyi pénze. Most már arra is gondolnia kell, mi lesz, ha Bözsi igent mond neki, oszt lakodalmat kell csapni! Vagy ne lakodalmazzon? Hát az meg már hogy jön őhozzá? Pont ő ne csináljon lakodalmat, akit olyan sok helyre hívnak a hintóval? Hát ő bizony csinál! Csak apámékkal ne legyen baj addig! De hát enni is kéne valamit abban a lakodalomban! Az évesforma üszőt nem vágja le, az biztos. Az olyan jó állású, hogy abból csuda szép tehén lesz! A fias disznó malacai még kicsik. A magló meg már bebúgott! Lehet, hogy hasas lett! Azt se lehet levágni! Majd annak is eladja a malacait a Mihály-

napi vásárban. Hát már csak a birkák vannak. Na, akkor majd vágunk birkát! Még jó, hogy tavaly tavasszal a kosbárányokat kiherélte, mert azok olyan kétéves korukra éppen kaszrolyba valók lesznek!

Már úgy elkalandozott az agya, azt se tudta, hányadán áll. Lehencseredett a gangon lévő gyékényágyra. Úgy gondolta, már alszik egy keveset. A jószágok is elpihentek a reggeli etetés-itatás után. A tyúkok se kárálnak, bár mindig van, amelyiket a tojófészekről a másik elzavarja, és annak egy darabig be nem áll a csőre.

Igyekezett elaludni, hogy minél hamarabb kipihenje magát. Még álmodott is. Hogyne álmodott volna, mikor olyan álomszerű volt a szombat este!

Rövidre sikeredett mégis ez a bál utáni alvás! Arra ébredt, hogy kegyetlenül melege van a gang alatti fekhelyen. A legyek miatt ugyan betakaródzott egy pokróccal, amit a szekérülésen használ, de olyan sistergős meleg lett már fél délelőttre, hogy átnedvesedett a feje alatti vánkos.

Nem is pocsékolta az időt a további hencsergésre, hanem kiment a kútvályúhoz, és derékig megmosakodott a jéghideg tanyasi kútvízben. Na, ez felért egy tegnap esti körcsárdással!

Visszament a gádor alá, leült egy kisszékre, és sorba szedte a tennivalókat az aratás, a hordás, a cséplés munkálatait illetően. Eltervezte, mikor, kivel állapodik meg a gabonakaszálásra, a cséplésre.

Elmúlt Péter-Pál, összejött minden, amit eltervezett, és ahogy eltervezte. Kicsivel szaporább lett a hozam, mint ahogy várta. Ennek igen megörült.

Július második felében nagyon megesőzött az idő. Az arató hever, a tengeri csövel! Forgott az agyában a régi paraszti bölcselet. Mert

kellett a sok jószágnak a sok szemes termény. A sok munka közepette majdnem elfeledkezett, hogy már meg itt van a július vége, és neki meg lánykérőbe kéne menni Szarka Bözsi apja elé!

A városon járva, az egyik alkalommal betért a komájához, Szarka Jancsihoz. Eljönne-e vele Bözsiékhez? Mégiscsak jobb lenne, ha jó ismerőssel lépne be a kapun!

Jancsi szintén túl volt az aratás nagyján, így egyből azt javasolta, lépjenek be most, ne húzzák-halasszák már ezt a lánykérést!

Sándor egy kicsit megijedt a gyorsan jött ötlettől, de ráállt a dologra. Arra gondolt először, hogy talán csak nem siettetik Szarkáék is ezt dolgot, tudtára adván Jancsinak, hogy sürgesse őt.

Ráncba szedte magát. Leporolta a csizmáját. Megmosta az arcát. Megfésülködött. És már siettek is Szarkáékhoz. Pár utcával beljebb laktak, a város közepe felé. Szekérrel mentek, hogy méltóságteljesebb legyen a ceremónia.

- Adjon Isten, Ídes néném! Itthon van-e Ídes bátyám? - szegezte a kérdést Szarka Jancsi a ház gazdaasszonyának, aki éppen csak kinyitotta a kaput.

- Jajj! Hát tik vagytok? Itthon van hát. Most feküdt le egy kicsit, mert hosszú vót neki az íccaka. Tudod, a vasútnál szógál. De mán akkor kőtöm is, csak gyertek bejjebb! Üljetek itt le, itt, a gangon!

Helyet foglaltak a legények a fülledt délutáni időben. Még a levegő se nagyon mozgott a futókának nevezett növényzettel lezárt gangon.

Kissé álmos szemekkel kicsoszogott Szarka Mihály.

- Jó napot kívánok, Mihály bátyám! Horvát Sándor vagyok, biztosan hallott mán felőlem. Én lennék az az ember, aki szeretné tenni a szípet meg a jót a maguk leányának!

- Hát hallani hallottam felőled, fiam, mán engedd meg, hogy tegezzelek, oszt' hogy akarnád evvel a jánnyal, nem fiatal mán, azt tudod?

Közben kissé eltűnődött Sándor, vajon így kell-e lánykérőbe jönni?

- Nem sok sót ettünk még meg együtt, az biztos, de egy irányba jár az agyunk. Legalábbis errül győződtem meg a múltkori bálban. Osztán szípen megkírném Mihály bátyámat arra vonatkozólag, hogy engedné-e Erzsikét irányomba, hogy együtt járjunk. Ha jól mennének a dógok, akkor megkírem úgyis a kezit. (Ej ha! Ezen a mondaton még Sándor is meglepődött, micsoda cirkalmasan fogalmazott!)

- Ha jónak látod ezt a jányt, én nem állok elébetek! Igaz, Anyjukom, te is így gondolod?

Persze, Szarkáné is így gondolta, hiszen megbeszélték már ők ezt: még a bál után, mindjárt.

- Köszönöm akkor, Mihály bátyám, a hozzám való bizalmát, ígírem, hogy nem ílek vissza Erzsike bizalmával se, de remélem, ű se az enyémmel. Nem is időznék én tovább, de ha Erzsike itthon van, akkor szeretnék véle tanálkozni!

- Hát persze, hogy itthon! Csak nem akart addig mutatkozni, míg elő nem jöttetek a lényeggel! Kűdd csak ki, asszony!

Nem kellett azt a leányzót küldeni, jött az úgy, ki a belső szobából, mint akit a puskából kilőttek.

- Hallottam én mindent! Na, Sándor, hát így kerek a dolog! A többit majd megbeszíljük, Ídesapám, Sándorral. Köszönöm, hogy ilyen jók lettek hozzánk!

Ennek bizonyságául oda is nyomott egy puszit Sándor orcájára, aminek a fogadó fél igen megörült.

Váltottak még néhány mondatot az elköszönést követően, és megállapodtak abban, hogy a jövő szombaton az aratóbálba együtt mennek. Sándor eljön ide, érte, és együtt mennek fel a bálba. Még egy puszi jobbról is, balról is, és már indultak Jancsival a szekérhez, mert a lovak is unták a meleget.

Jancsi eltekintett attól, hogy Sándor hazafuvarozza. Kezet ráztak, és örültek annak, hogy ilyen gyorsan megtörtént az ismerkedés, ami egyben lánykérésnek is megtette.

Innentől Sándornak még inkább megsűrűsödtek a gondolatai, de a gondjai is. Mi máson járt volna az esze, mint a lakodalmon! Kézfogót nem tartana, ha Erzsike is beleegyezik, azzal is csak a gondjai sokasodnának. Na, majd megbeszélik a bálban a jövő héten!

Amúgy meg a hírek egyre rosszabb helyzetről szóltak, az ő városi-tanyasi gondolatait meghaladóan.

Sok mindenkit behívtak katonának. Az évek óta hallható háborús helyzet egyre idegesítőbb lett az itthon maradó parasztemberek életében. Alig voltak túl az előző világégés keservein és veszteségein, egy-két nyugalmas, konszolidált évtized után ismét féltek az emberek az újabb borzalmaktól. Most meg már Horthy Miklós katonájának lenni volt dicsőség! Ezzel az álhazafias szólammal szédítette a magyart a militarizáló propaganda. Hitlerről és Muszkaországról egyre többet beszéltek az emberek. Olykor elterjedtek olyan hírek, amelyek később valósággá váltak. Már megint jegyrendszerről beszéltek, beszolgáltatási kötelezettségekről, hadigazdaságról. Egyre többet kell termelni, mert az élelmiszer-kivitel Németországba egyre nő!

Sándort is érintették ezek az idegesítő hírek. Az idősebb emberek háborús emlékei és a tapasztalt katonai mozgósítások siettetni kezdték vele a családalapítási tervet. Elhatározta, hogy a szombati aratóbál-

ban már kész tények elé állítja Erzsikét. De valami azt is súgta neki, lassabban a testtel, nehogy átess a ló másik oldalára ezzel a sietséggel!

Azon a bizonyos július végi aratóbálon aztán, a szokásos nekikészülődés után, a megbeszéltek szerint történt minden. Erzsikének csak az volt a feltétele az „igen" kimondásához, hogy szeretne szójelnézni Sándor tanyáján, a Gergelyen. Erre jóformán nem is gondolt Sándor! Pedig igaza volt Erzsikének, vallotta be magának.

Megbeszélték az időpontot, és Sándor egy nyalka hintós fogattal állt meg a Ketel utcai porta nagykapujában.

Előző nap felgereblyéztette a tanyaudvart Bimrivel. Ő meg amolyan legényesen felsepregette a tanyaépület helyiségeit. Tavasszal bemeszeltette a tanyát kívül-belül. Ám a nyári esők már itt-ott leverték a meszet a tanya meg az ólak faláról. Ez különösebben nem zsenírozta Sándort, hiszen itt „élet" van, ezen a tanyán. Azzal fogadja el őt Erzsike, amit lát!

- Tiéd ez két szép ló, Sándor? Meg ez a nyalka hintó? - kérdezte a leendő asszony a leendő férjet.

Mert, talán titkon már mindketten így közeledtek egymáshoz.

- A lovak az enyimek, a hintó a szomszédé, Lajos bátyámé, vagyis most mán a Metzinger Szepié.

- Jajj! Még nem is nagyon ültem hintón, nem esek le?

- Majd én megfoglak, Erzsikém, ha baj lenne! - huncutkodott Sándor.

- Vigyázzon a jányomra, Sándor! Lehet, jobb lenne, ha én is mennék!

- Nem jó ám a hátsó ülésben a rugó, nem lehet rajta ülni! - tiltakozott Sándor a leendő anyósi okoskodás ellen.

Útnak indultak, amit helyeslően vett tudomásul Erzsike anyja is a kapuból. Sándor úgy vette észre, hogy több kíváncsiskodó fejkendős leskelődő követte az útjukat az utcában.

Kiérve a városból, a kissé porszagú nyári melegben még el-elcseverésztek, nevetgéltek, huncutkodtak egymással. Sándor elfeledte minden gondját-baját. Nagyon élvezte, hogy összetapadva kellett ülniük az ülésen. Mivel általában egy ember ült mindig a hintón elől, így ki lett „ülve" középen. Néha el-elkalandozott a gondolata, és a képzelőereje a bujaság irányába indult el. Pedig de sok volna a munka a tanya körül, meg azon kívül! Lassan kazlazni kellene a szénát, szalmát, mert annak is itt az ideje. De most ennél a menyecskevizitnél nincs fontosabb!

Kiérve a tanyára, Bimri cseléd fogadta őket. Dél felé az idő. Ilyenkor már éhesek szoktak lenni az emberek. A cselédet Sándor hazaküldte, azzal a kikötéssel, hogy este jöjjön vissza, és ami nem lesz elvégezve, azt csinálja meg. Bimri nem tudta mire vélni a dolgot, hogy ilyen bőkezűen adja a szabadságot a gazdája, de a parancs az parancs!

Sándor megkezdte bemutatni a tanyát, a környékét, de rábízta Erzsikére a további nézelődést. Azt nézzen meg, amit akar, azt lásson meg, amit akar! Neki nincs eldugni, elrejteni valója, őszinte akar lenni.

Az így nyert egyedüllétet majd egy gyors ebédkészítésre használja fel. Ezzel is megmutatja, hogy nem egy „hamvába hótt" legényember ő. Olyan ennivalót csap össze, amit szokott ilyenkor, ha nincs idő főzőcskélésre. Nem háziasszony ő, hogy fitogtassa a nem létező főzni tudását! Összeüt egy csomó friss tojásból szalonnás rántottát, leves gyanánt meg a Panda-Nagyéktól kapott szilvapötyőből készít ciberelevest. Ebben a nagy melegben biztosan jólesik a hideg kútvízből kevert szilva-cibereleves.

Alig fogott azonban a dolgokhoz, máris ott volt a háta mögött Erzsike. Titokban leste a lelkes és szorgos meglett legényember munkálkodását. Az ebédkészítés illatára előjött Harcos kuvasz is. Úgy csóválta a farkát Erzsike mellett, mint aki a legjobb barátságban van az újonnan jött vendéggel. Az okos kutya tudja, ki a gazdájának a barátja, és az neki is barátja. Az ebéd pillanatok alatt elkészült, a ciberelevesbe Sándor beleszelte a nem éppen friss, kissé száradt kenyeret, ami kimondottan illik az ilyen készítményhez. Erzsike meglepődött a gyors asztalterítésen, de már hozzá is láttak az első közös ebédjük elfogyasztásához.

- Régen ettem ilyen finom eledelt! - dicsérte a leányzó a legénykosztot.

- Nem hiszem én azt! - hárította el a dicséretet Sándor. - De most jólesne egy fröccs! De nincs, csak hideg kútvíz a tanyába.

- Jó lesz itt az is! - és sokat sejtetően nézett Sándor szemébe Erzsike.

Sándor kissé zavartan szedte össze a ciframázas vastányérokat, kanalat, villát. De nem késlekedett a huncut szempár által gerjesztett érzelem kimutatásával sem.

- Na, Erzsikém, akkor mennyünk bejjebb, a hűvösebb szobába, oszt beszíljük meg a megbeszílni valót!

- Mennyünk! Nem bánom!

Sándor lerúgta a nyári bocskorát. A szobába nem szokott bejárni azzal a lábbelivel, amiben az állatok között is szokott mozogni. Úgy látszik, ez a választékos hozzáállás tetszett Erzsikének, mert ő is mezítláb lépett be a hűvös, félig besötétített szobába.

- De jó hűvös van ebbe a szobába! Még meg is lehetne fázni, ha az ember nem takarózna be.

- Hát itt jót is lehet aludni, ha álmos az ember. De én most nem vagyok álmos.

- Na, akkor hogy legyen, Sándor? Nekem tetszik itt minden.

- Nekem meg te tetszel! - és magához ölelte a takaros nőt.

A nő nem ellenkezett. Sőt!

A ruhadarabok, amiből nem sok volt rajtuk, a szoba közepén landoltak. A kutya a konyhaajtóba feküdt le. Ha bárki járt volna arra, vagy zavarta volna a két felnőtt, érett ember nászát, annak vele gyűlt volna meg a baja. A kiadós ebéd és az utána következő tartós „beszélgetés" mély álomba ringatta az egymás iránt elkötelezett párt. Innentől kezdve minden eldőlt, egy életre!

Arra riadtak fel, hogy Harcos vakkantott egyet, mert megjött Bimri. De még ő sem léphetett be a konyhába. Hiába volt nyitva az ajtaja. Azt már látta, hogy semmi munka nem lett elvégezve az állatok körül. Így nekilátott szépen, sorjában a dolognak.

Az alkonyati visszavezető úton megállapodtak, hogy Szent Mihály napján megtartják az esküvőt. Nem csinálnak nagy lakodalmat, de aki számít, azt meghívják. Itt kint tartják a vacsorát a tanyán. Az esküvőt megbeszélik Szalay László plébános úrral. Miután Sándor Erzsikét berepítette a szüleihez, ott röviden elmondták a döntésüket. A szülők megnyugvással fogadták a hírt.

Sándor hatalmas lendülettel és lelkesedéssel folytatta a gazdálkodást.

Tengeritörés, árpavetés, búzavetés, csutkavágás, állatok beteleltetése. Az őszi piacokra, vásárra elvitte az eladni való portékát, kacsát, soványlibát, pulykát, süldőt, kakasokat. Beszerezte, ami kellett a tanya körül. Átrakatta a kemencét, betapasztatta az istállókat. Szóval készült a házaséletre.

Egyre sűrűbben találkozott imádott szerelmével, Szarka Erzsébettel. A nyár vége felé megbeszélték az esküvőt a plébános úrral, és Szent Mihály hetének szombatját jelölték ki. Orgoványinál Böske jelenlétében megvette Sándor a gyűrűket. Ráadásként egy arany fülbevalót ajándékozott neki. Nagy volt az öröme Böskének. (Néhány malac ára kifutotta a pártát.) Vőfélynek felkérték Szabó Imrét, aki a tanyavilág legismertebb ceremóniaszervezője volt. Református volta ellenére ismerte a katolikus vallás esküvői rítusait is. Zenészeket fogadtak, mégpedig a bálokból jól ismert Petri Miskát és bandáját. Hintós lakodalmat szerveztek. Ezért aztán a tanyasi komákat is bevonta Sándor. Így állt ki hintóval Brancs (Branstadtter Jancsi), Őzse Pista, Szepi (Metzinger Józsi), Tatai Nagy Laci és Bődi Laci.

Az esküvő és a lakodalom az előre tervezett időpontban történt. Még az időjárás is kegyes volt hozzájuk. Nem esett, de már meleg sem volt. A vacsora menüje az ilyenkor szokásos tyúkhúsleves, birkapörkölt, ferdinánd volt. Sándor szülei nagyon elérzékenyültek, az apja Sándor le is pihent, mert az érzelmek annyira felülkerekedtek benne, hogy nem bírt fenn maradni. Ez egy kicsit elszomorította a fiát, de az anyja, Mariska igyekezett a fiába örömöt plántálni. A hérisz, a menyasszony rokonsága hajnal felé szekéren, hintón ment el. A többi tanyasi vendég is szedelődzködött, és jó hangulatban indult ki-ki a dolgára.

Ebben a rózsaszínű álomban nem érdekelte őket az egyre erősödő háborús helyzet. Az ő tanyavilágukban nem az volt a beszédtéma, hanem a munka, a munka és megint a munka!

A városon ugyanekkor a református nagytemplomban Bihari István lelkész háromszáz frontra induló katonának szolgált ki úrvacsorát, és hirdetett bűnbocsánatot. „Ellenvetés nélkül bocsátottam

Őket a halálba. Uram, bocsáss meg nekem!" - írta később igen keserűen a visszaemlékezésében. Ő volt az a lelkész, aki a Karcag környéki tanyavilág sok ezer lakosságát irányította az Úr szeretete felé. Tisztességes szolgálata, az istenhívők érdekében, példaértékű volt.

Horvát Sándor és Szarka Erzsébet most már együtt futó története két felnőtt ember csaknem idillinek indult sorsközössége volt. Rendbe tett tanya, elvégzett vagy majdnem elvégzett őszi munkák a földeken, biztos megélhetés a megtermelt javak ismeretében.

Ám az egyre sötétülő jövőt nemcsak a sötétszürke színű német nehézbombázó repülőgépek zaja éreztette, hanem a városi polgármesteri hivatal hangosbeszélője által zengett háborús helyzetjelentések is félelmet préseltek az éltesebb emberek agyába. Igen, mert ők, az idősebbek, akik egyáltalán visszajöttek az előző nagy háborúból, tapasztalták, mi az, hogy háború.

Idősebb Horvát Sándor például nagyon félt. Félt, mert tudta, hogy milyen élettel szedte össze a vagyonkáját. Azt a vagyont, ami nem volt valami sok, de mégis biztosította az ő és felesége öregkori megélhetését, és a fia, most már házasemberként való, boldogulását. Egy középparaszti gazdaság volt ez, tíz-egynéhány holdnyi saját és ugyanannyi feles bérlettel, két pár lóval, gazdasági szerszámokkal, nagyobb és kisebb lábasjószágokkal. Ki tudták fizetni minden évben az adót. Tudott cselédet tartani, nyári munkák idején napszámosokat alkalmazni.

Nagy szabadságot jelentett ez egy magyar parasztembernek! Ez az emberfajta csak úgy volt hasznára egyrészt saját magának, másrészt a nemzetnek, ha teljes mértékben autonóm lehetett. Ebben volt a nemzeti ereje!

A fiatal Horvát Sándor jól sáfárkodott az apjától tanult és látott ismeretekkel, tapasztalattal, a tanyasi szomszédoktól ellesett módszerekkel. Megtanulta, hogyha szárazság van, akkor mit kell csinálni a réti- vagy félig kötött talajjal. Mit kell vetni, ha valamiből túltermelés van? Milyen jószágot keresnek a vásárban vagy a hetipiacon a városi emberek? Szóval, több talentumos emberré vált.

Szarka Erzsébet, a tanyasiak körében csak Szarka Böske, igazi társa lett Sándornak. Szorgalmas volt a munkában, takarékos a tanyasi gazdálkodásban, és megkívánta a férfiember asszonyi gondoskodását is. Sándor barátunk meg is adta a női szervezetnek azt, amit megkívánt. Legalábbis igyekezett, hiszen egyébként az ősz végi, téli időszak a tanyán kevesebb munkával járt, mint a tavaszi meg a nyári.

A hosszú téli estéken tanyázással ütötték el a szabadidőt a parasztemberek. Összejöttek, igen sűrűn, Sándoréknál is, és olykor ment a kártyázás. Leginkább a „fájerozás" dívott, mert az egy kicsit izgalmasabb volt, mint a hatvanhatozás.

Ha nem volt szomszédolás, akkor a tengerihántás volt napirenden, mert a kacsa- és a libatömés sok szemes tengerivel járt. Szóval Erzsébet beletanult takarosan a tanyasi munkába. Nem tiltakozott soha a sorsa ellen. Mert kétségkívül sokkal, de sokkal nehezebb lett az élete, mint volt a városon.

Innentől kezdve a férfi napszámosok is jobban szerettek Sándorhoz járni, hiszen mégiscsak egy szemrevaló menyecske adta nekik a kosztot. Sokat mesélt erről később Orosz Pista, aki L. Nagy Tibivel volt nyári munkaerő, főleg Metzinger Szepiéknél, de sokat segítettek Sándornak is.

A nyári aratások nagyon nehezek voltak. A karcagi nemesítésű Bánkúti 1201-es búza egyre jobban termett. Nagyobb volt a szal-

mája is. Ezért nehezebb volt kaszálni. A Borsos Lajos tanyáján gazdálkodó Metzinger Józsi feleségét nagyon szerette a két siheder legény. Ott mindig vót minden! Olyanokat ettünk, hogy majd kidurrantunk! Ezeket hallottam tőlük negyven évvel később is.

Milyen érdekes ez? Így utólag arra gondol az ember, hogy nem a munka volt a nehéz nekik, nem a kemény munka maradt meg az emlékezetükben, hanem az, hogy jókat ettek, és jók voltak hozzájuk a gazdáik! Ez is példa arra, hogy a megmaradás, a fennmaradás nemcsak úgy magától jött, hanem a gyerekkortól kezdve is a munka volt az életben maradás záloga.

Sajnos, sok gyerek nem tudott tanulni, kellő iskolát elvégezni. Nem véletlen, hogy a Nagykunságban volt a két háború között a legtöbb analfabéta. A harmincas évek második felében az egyházak irányítása mellett a karcagi tanyavilágában közel tíz tanyasi iskolát szerveztek meg. Ezek az iskolák a nagyobb tanyák egy-egy szobájában működtek, egy ott, a tanyán lakó tanítóval. Szerencsés volt az a gyerek, aki egy-két osztályt elvégezve, jól tudott írni, olvasni. Ilyenek voltak Orosz Pistáék.

A negyvenes évek első felében nagyon szegény világ vette kezdetét. Volt év, amikor alig termett meg az ország ellátását biztosító gabona mennyisége. Az állatállomány a takarmányhiány miatt lecsökkent. A városi emberek üres boltokat, kereskedéseket találtak, nap mint nap. És ráadásul érezhető közelségbe került a háború.

Telt az idő, rettenetes gyorsasággal. Egyre csökkent a tanyasi fiatalemberek száma. Csaknem minden fiatalt megtalált a behívó parancs. A karcagi főtéri gramofon szinte reggeltől estig zengte a katonai behívottak bevonulásának fontosságát. Meg ne próbáljon senki kibújni a behívó parancs alól, mert annak a haditörvényszék előtt kell felelnie! A háború, mert ezt már tudták a tanyasi emberek

is, ekkor még a megcsonkított ország határain kívül folyt. Bekövetkezett a magyar katona fiatalok Szovjetunió elleni bevetése. A muszka elleni háborúzás nagy propaganda volt.

Sándor is kezdett félni. Már bevonult Brancs Jancsi, a bátyjával, Ferenccel együtt, később követte őket a majdnem legfiatalabb Branstadtter fiú, Antal is. Istenem! Három katona fia volt egyszerre a háborúban Viktória mamának. Ferenc, sajnos, oda is maradt. Iszonyatos munka szakadt erre a családra is a háborús évek alatt. Gyuri maradt itthon csak. Mind a négy nagyfiúnak egy pár lova, szerszámozva, a nyolc-tíz hold bérelt földdel együtt odaveszett a háború vége felé!

És ilyen veszteség sújtotta az egész karcagi határ tehetősebb gazdáit. Elvenni, ellopni, zabrálni csak attól tudtak, akinek volt valamije. Hiába imádkoztak az anyák, hogy kapják vissza a fiaikat, ne jöjjön a front a közelbe!

A város munkaképes lakóinak jelentős része nem vett részt a termelő munkában. És 1944 második felében a frontvonal erősen közeledett Karcaghoz.

Sándor nem igazán esett kétségbe, mert azt hallotta, hogy a Tiszántúlra beözönlő szovjet ármádia csak a városokban végez pusztítást, a tanyavilágban nem kezdeményeznek fegyveres harcot. Sajnos, ez a hallomása nagyon is téves volt, amit majd saját maga is megtapasztal.

V. Elmennek az öregek

Sándor szülei a városi kis házban élték a nem kimondottan boldog „öreg" napjaikat. Munkában megbicsaklott életerejük egyre fogytán volt. Pedig innen voltak még mind a ketten a hatvanon. Az öreg Sándor nap nap után hallgatta a recsegő-ropogó néprádiót, ami az utca közepe táján volt egy villanypóznára felkötve. Mindennap idegesebb lett a háborús hírek hallatán. Hiába mondta neki Mariska, a felesége, hogy ne élje bele magát a pusztulásba, nem ért a kérő szó semmit. Az egyik nyár végi nap nagyon belázasodott. Aznap a fia is itthon volt a tanyáról, beszámolt neki minden apró dologról. Vemhes lett-e a Rigó nevű sárga-pej kanca? Mikor ellik a Narancs névre hallgató tehén? Meg vannak-e tépve másodjára a libák? És így tovább! Sorjáztak a kérdések, és szinte kipirult a kedvező válaszokat hallva. Jobb kedve lett a délutáni órára, és leült a ház árnyékos oldalára.

Elszenderedett. Arra ébredt fel, hogy nagyon fázik a háta, még a hideg is kirázta. Ez pedig rossz jel, suhant át a gondolat az agyán. Ezért bement a szobába. Ledőlt megint, mert semmi ereje nem volt. És semmihez se volt egy szikra kedve sem. Mariska jól betakarta mindenféle alkalmatossággal, mert még az a néhány foga is vacogott. Megijedt Mariska nagyon, talán nem újult ki neki a tüdőbetegsége? De bizony, tüdőlobot kapott a délutáni hűsölésben. Mert elhívta Virág doktort Mariska azon nyomban. Estére már olyan forró

lett a teste szegény embernek, hogy vizes lepedőt kellett csavarni a lábára.

Meghallgatta a doktor a hátán, és azt mondta, hogy tele van a tüdeje vízzel. Azért is köhécsel ennyire, meg ereje sincs. Így aztán szinte semmit se használt az injekció, amit kapott az orvostól. Mariska kikísérte az orvost az utcára, aki semmi jóval nem biztatta az asszonyt. Holnap megint lejön, mondta búcsúzóul. Mariska keserves sírásba fojtotta rettenetes bánatát. Nagyon rosszat sejtett. Ilyen gyorsan, a semmiből jöve a lázas állapot, még nem fordult elő Sándorral. Bement vissza a szobába, és ráborult imádott emberére, aki már fulladozott, pihegve szedte a levegőt. Keservesen sírt, de észrevette, hogy Sándor is zokog. Köhögött, zokogott.

Ennek a két embernek kisgyerekkoruktól kezdve egybe forrt az élete, az életük maga volt a „Siónnak hegye." Most összetörve, meggyötörve hunyjon ki életük parazsa?

Idősebb Horvát Sándor 1944 augusztusának végén, ötvenöt éves korában, rövid szenvedés után, tüdőbajban meghalt. Talán a Jóisten is azt akarta, hogy ne lássa, ne élje át azt a gyötrelmet, amit ez a második világégés hozott a magyar parasztra, a teljes magyar életre.

A megözvegyült édesanya nem ment ki lakni a tanyára. A fia hívta, mert ő nem tudja ellátni, gondozni. Mariska lelkileg ugyan megrokkant, de a szomszédok és a gondviselő erős támaszt jelentettek számára. A fia azt hitte, az anyja nem gondolt bele a háborús állapotokba. Lesz, ami lesz, legyen, aminek lennie kell! De ez csak a látszat volt. Bizony, nagyon félt az estéktől, az egyedülléttől. Fizikailag megcsinált mindent, de a lelke össze volt törve. Mindig várt valakit. Főleg a fiát várta minden áldott nap. Nap mint nap a temetőt járta, és imádkozott az egykori hű párja sírjánál. Ezek a temetői látogatások lelki beteggé tették. Napról napra emésztette ma-

gát. Egyre gyengébb lett ez az erős asszony. Nem érdekelte a repülők zaja, amit a német bombázók okoztak. Nem érdekelte a szovjet haramiákról érkező hírek. (A mitológiai történetben sem tudott Baukisz anyó Philémon apó nélkül élni, és mivel jót tettek az Istenekkel, azok méltóképpen hálálták meg jóságukat.) Mintha Mariska is abban bízott volna, hogy hozzásegíti a Jóisten, és hamarosan a párja, a férje mellé fekhet a sírban. Lelkileg egyre gyengébb lett. Bizony, ha gyengül bennünk a Szentlélek, akkor gyengül a testünk is!

Sándor halála után egy hónappal Mariska ágynak esett. Nem tudta az egyedüllétet elviselni. Bármennyire szerette volna a fia, hogy segítsen az Édesanyján, nem tudott, mert nem lehetett. „Fiam! Apád vár! Mennem kell nekem is!" Mariska készülődött a Megváltóhoz. Az ő élete is elmúlt a férje halálával. Öt hét elteltével, október első napjaiban, amikor a front már egészen közel került Karcaghoz, Sándor eltemette drága Édesanyját is, akit gyerekfejjel már egyszer kimentett a halál torkából, de most nem volt rá módja. A fejfára már csak ennyi fért: Horvát Sándorné Seres Balog Mária élt 53 évet.

VI. Elérte őket is a front: Sándor igazságot tesz

Sándor érezte, hogy az ő szülei egymás nélkül nem tudnak élni. A két őszinte ember egymással leélt, golgotai szenvedésekkel felérő küzdelme az életért, szentté vált a lelkében. Kisgyerekkorától az ő életüknek szinte minden pillanata bevéső dött az emlékezetébe. Nagy és súlyos útravaló volt számára a föld szeretete, a munka becsülete, az igaz szó követése. Nagyobb örökség volt, mint az a takaros gergelyi tanya a földdel, igás jószágokkal, tisztességes szomszédokkal. Pedig az sem volt semmi!

Sándor élete (a szülők halálával a lelkében) terhesebbé vált. Nem könnyített ezen az a tény sem, hogy a városon járva alig-alig találkozott ismerősökkel. Sokan bevonultak katonának. A módosabb kereskedők, iparosok vagy elmentek a városból, vagy magukra zárták az üzletet. Alig lehetett valamit vásárolni, cserélni. Végtelenül megdöbbent, amikor azt hallotta, hogy a leventéket az oroszok agyonlőtték, és sok lett a halott fiatal. Ezek a hírek a tanyára nem jutottak ki. Így aztán ő volt a hírvivő a gergelyi tanyavilágba.

Arra aztán végképp rájött, hogy ez már a háború, ez már a front. Németek masíroztak a Madarasi úton, Füred felől Karcag irányába. Félreeső földutakon igyekezett ki a tanyára. Látta, hogy minden tanyából kivitték a jószágokat, a lovakat, a csutkakúpokba, a töretlen tengeriföldekre. Ő is ugyanígy cselekedett. A határúti erdősávba vitte ki a teheneit, a lovait. A két pár lónak és a teheneknek csinált egy

ideiglenes karámot, amit körberakott még le nem hullott leveles gallyal. Az itatást a határúti csatornából oldotta meg. Sietve csinálta, mert a szomszédok is siettek, és alig volt már hely az erdősávban. A ruszki főleg a lovakat kereste, mert a kis apró konyi már alig bírta a tetves kozákot. Az istállót kitakarította, azt a látszatot keltve, mintha nem is lenne ott igavonó állat.

Még hogy a tanyavilágba nem megy ki a front? Korábban ez hír járta az emberek között. Veszélyesebb volt a tanyasi emberek élete, mint a városiaké. Az alföldi, nagy kiterjedésű tanyavilágra szinte rátelepedett a kozák haramia.

1944. október hónap közepe. Sándor nem mozdul a tanyából. Az állatok eldugva, legalábbis ő így gondolja, a többi tanyasival együtt. Lövések zaja éjjel. Tankok csatazaja Madaras és Kunhegyes felől nappal. Kisebb orosz lovas katonacsapatok vágtája alkonyatkor. Német motoros felderítők járőrözése a Madarasi úton. Ilyen események történése és a hírek terjedése tölti ki a szomszédok között, a félelem mellett, a tanyán maradt asszonyok és öregek napjait. Ahány ember, annyiféle információ kúszik egyik szomszédból a másikba. El kell rejteni az asszonyokat, lányokat, mert a kozák nem ismer pardont! Szörnyű a háború!

Ma már nyíltan megvallva emlékezhetnek a szemtanúk, az áldozatok vagy azok hozzátartozói. Tartotta magát az a hír, hogy a német katona is kegyetlen tudott lenni, de annyi szörnyűséget és mocskot nem követett el, mint a szovjet. Az előző ideológiai rendszerben nem találkoztunk ilyen tartalmú irományokkal. A rendszerváltás óta viszont megnyílt az emberek, a már idős generáció emlékezete az elrettentő háborús történésekről.

Az embereken elkövetett ilyen aljasságokat csak a háború képes kihozni az embernek nevezett „állatból”. Tömegével fordultak elő a karcagi tanyavilágban is a „felszabadító” hordák gaztettei.

Meséli az egyik, ma már eléggé éltes, volt tanyán lakó, nevelkedő parasztember, hogy náluk az Orsolyában, Karcag keleti határrészén, agyonverték az egyik tanyában garázdálkodó ruszkit, mert a tanyasi asszonyt akarta. Botonásban, a várostól délkeletre, az ott lakó gazda unokája meséli, hogy eldugták az asszonyokat és a lovakat a gazdák, erre fel körbeállította a ruszki tiszt az összeszedett embereket, és először a tízediket, utána az ötödiket lőtte ki a sorból, mert nem adták elő keresett nőket.

Nem régen megható kéréssel állt elő az egyik korombéli ember, B.F. egy Budapesten lakó unoka, aki ma már hetvenéves, hogy szeretné méltóképpen, utólagosan eltemettetni a nagynénjét, aki 1944 októberében halt meg, ismeretlen háborús körülmények között.

Kérését alaposan indokolva, a helybeli lelkészhez címezte. Ő pedig nekem továbbította azt, mint olyan embernek, akinek bőven van helyi ismerete a település történetében. Az alaphelyzet az volt, hogy a nevezett személy gyanús körülmények között hunyt el, és a testvére temette el a tanyája parlagján, egy erre elkerített helyen. A tanyát már régen lebontották, még a hatvanas években, miután meghalt a gazdája, F.Gy. bereki lakos. A kérdés az volt, hogy mi lett a sírbéli hamvakkal? Kutatásom során kiderült, hogy a tanyán F.I. mellé egy fiatal lányt is eltemettek. A tanya elbontásával a halottak maradványait egy karcagi fiatalember, O.M. jó nevű kisiparos, aki unokája volt F.I.-nak, méltóképpen helyezte el a végső nyughelyre.

Időközben O.M. is elhunyt. És F.I. újratemetése helyének, idejének emlékét is magával vitte a sírba.

A karcagi római katolikus egyház halotti anyakönyveit átnézve, az 1943-tól 1992-ig terjedő időszakra az alábbi bejegyzést találtam: az elhunyt neve F. Ilona, néhai Németh István felesége. Elhunytának napja 1944. október hó 15. Eltemetve 1945. október hó 16. Kora 54 év. Vallása római katolikus. A halálozás oka: orosz golyó által hunyt el. A temető nincs megjelölve.

Itt tehát a bizonyíték a halál okára. A temetés helyét nyilván azért nem adták meg, mert ekkor volt Karcagon a front, és nem lehetett ilyet végezni. A későbbi méltó eltemetés reményében cselekedhetett akképpen az elhunyt testvére. Ennek az esetnek is híre ment a háború után, azzal az indokkal, hogy a kislányt, aki cselédlány volt F. Gy. -nél, meg akarta erőszakolni a részeg szovjet katona, és az idős nő a lány védelmére kelve, a szemébe kapott a ruszkinak. Ezért dördült el a fegyver.

Mesélték azt is, hogy a Kunlaposon a kötekedő szovjet katonának nem adtak lovat, aki elkezdett lövöldözni. De egy óvatlan pillanatban hátulról leütötték, és utána kivitték egy legelőre, ahol a használaton kívüli kútba hajították. Az is a Kunlaposon történt, hogy egy Tóth Árpád nevű gazdálkodót agyonlőttek. Kapocsi István gazdálkodónak elvették a szürke lovát, ő valamilyen úton-módon a kútba lökött két ruszkit meg egy románt. Utána eldugta a fegyvert, majd nemsokára felakasztotta magát.

Terjedtek a hírek a városban, ahogy október második felében a front túlment Karcagon. Itt is, ott is maradtak vissza szovjet szökevény katonák, akik befészkelték magukat egy-egy tanyába.

Sándor ideig-óráig tudta őrizni az állatokat, főként a lovakat. Féltette Böskét is.

A szomszéd Borsos Lajos tanyájáról a három iskolahagyott lányunokát az éjszakának a leple alatt, a szekérderékban, leveles

kukoricaszár-kévék alatt vitte a városra az apjuk, Metzinger Józsi. Abban a tanyában is gazemberkedtek a ruszkik, de gyorsan továbbálltak, hiszen kiadós kosztot kaptak. Egy pár lovat onnan is elvittek.

Sándornak mind a két pár lovát elvitték az erdősávból. Ott hagytak egy pár lesoványodott gebét. Szerencsére, a lószerszámokat nem találták meg, így nagy nehezen tudott fogatolni.

Október hónap végén, elég hűvös volt már, a két kutya iszonyatos ugatásba kezdett, de ugatott az egész Negyedik úti tanyavilág kutyaállománya.

Három lovas katona fordult be a tanyabejáróra.

Sándor azonnal érezte, hogy ők sem kerülték el az elkerülhetetlent. Vágtatva jöttek, mintha üldöznék őket. Sándor lecsavarta a viharlámpát, hogy a sötétben jobban lásson távolra.

- Nyemci, nyemci jeszty? - kérdezte azonnal az egyik, még a lóhátán ülve.

- Nincs itt semmi német! - válaszolta Sándor kissé ijedten, de kellő határozottsággal.

Eszébe ötlött, hogy azért keresik a németeket, mert azt terjesztették a tanyavilágban, hogy még maradtak hátra német katonák, akiktől ezek az elárvult, hiányos felszerelésű szovjet katonák nagyon féltek.

- Kusáty mózsno? Tut hatyim szpaty!

- Gyertek kusáttyolni!

Megértette Sándor, hogy enni meg aludni akarnak. A lovakat bekötötték a majdnem üres istállóba.

A sötétben nem láttak azok semmit, csakhogy leszállhattak a lóról, azonnal mentek félreeső dolgaikat elvégezni. A lovak elé lökött Sándor egy kis szénát meg marhatököt. Ez nagyon tetszett a kozákoknak.

- Na, gyertek utánam! - invitálta őket be, a konyhába. Közben arra gondolt, hogy megeteti őket, aztán reggel menjenek Isten hírével.

Böske meg ott állt megriadva a pislákoló lámpafénye mögött.

- Na, Sándor! Utolért a végzetünk! - sopánkodott a fiatalasszony.

- Ne fíjjél, mennek ezek tovább!

A katonák, mielőtt leültek volna, minden ajtón benéztek, kutattak a német után. A kutyák még veszettül csaholtak, az is idegesítette őket. Mikor meggyőződtek, hogy nincs veszély, levetették magukról a mérhetetlenül büdös, poros zubbonyt.

Addigra Sándor kenyeret szelt nekik, vágott egy darab avas szalonnát, meg tejet öntött egy köcsögbe. Azt a legfiatalabb azonnal a szájára vette, és megitta mind a másfél litert.

Ettek, mint a vett malac! Ki voltak a nyomorultak éhezve.

Amikor befejezték a vacsorát, azt kezdték el magyarázni kézzel-lábbal, hogy a nacsalnik kaput. Vagyis agyonlőtték a németek a parancsnokukat, és most szerteszéjjel mentek a katonák. Nem találják a többieket.

Igen, azt hallotta Sándor is, hogy több helyen alakult ki tűzpárbaj a németek és szovjetek között. Ádáz csata volt a Madarasi úton, a Kunhegyesi út becsatlakozásánál. Ezen a környéken sok volt a halott, mind a két fél részéről. Ugyanilyen ütközet volt a Madarasi út bereki letérőjénél is. A németek összeszedték a halottjaikat meg a sebesültjeiket nyomban, amikor visszaszorították a városból a szovjeteket. Vitték is őket Szolnok felé. Az orosz ezt nem tette, sok halottat állítólag a kövesút mellett temettek el. Ezt beszélték az öregek később is, a mi gyerekkorunkban.

Nem tetszett Sándornak, hogy az egyik katona, aki bajuszt viselt, meg olyan kicsit ferdén állt mind a két szeme, fel-felpislantott evés közben, és Böskét leste. De úgy volt vele, úgyis mennek ezek reggel tovább. Már elvenni tőle úgyse tudnak semmit, hiszen oda van a két pár ló. És ekkor megint hatalmas gyűlölet és bosszú hatalmasodott el rajta. Azt még nem tudta, hogy hová fektesse le őket, hiszen a szobájukba biztosan nem fogja beengedni egyiket sem.

- Vino jeszty?

Sándor a bort már ismerte oroszul, és az volt a válasza, hogy nincs!

- Igyom szpaty!

Adta ki az utasítást az, aki asztalfőn ült, a Sándor helyén.

- Ggye mózsno szpaty? - érdeklődött a főnökféle.

- Hát kint, ahun akartok! Az istállóba. Viszek be szalmát, oszt azon henyélhettek!

Valamit értettek az oroszok, mert mentek Sándor után az istállóba.

Meggyújtotta ott is a viharlámpát, kiment a szalmakazalhoz, a sötétben megszedte a szalmás kasitát, bevitte, és leborította az istálló innenső végébe, ahová tehenek vannak kötve télen. Vitt még be két veder vizet a lovaknak.

- Ha akartok mosdani, mennyetek ki a kúthoz!

Mutogatta a mosakodást. Akkorra már lerúgták magukról a csizmát, és olyan fertelmes bűz járta el az istállót, hogy még a kozákok lovai is prüszköltek.

- Na, a fene itt egyen meg benneteket! - gondolta magában Sándor, és behúzta maga után az istálló ajtaját.

Bement Böskéhez, aki még mindig ideges volt. Ráparancsolt az urára, hogy jól reteszelje be a konyhaajtót, mert nem szeretné, ha éjnek éjjelén berontanának ezek a haramiák. Sándor abban bízott, mire reggel felkél, már nem lesznek itt a hívatlan vendégek. Ágyba bújtak, de bizony nem igen jött álom a szemükre egyiküknek sem. Állandóan azt leste Sándor, nem akarja-e valamelyik betörni az ajtót. Mindenesetre az ágy mellé készítette azt a bunkós botot, amit még az apjától örökölt, arra a célra, ha hívatlan vendégek jelentkeznek be a tanyán, legyen mivel fogadni a jövevényt. Bízott különben a Harcos kuvaszban is, mert az azonnal lefeküdt a konyhaajtó elé. Bár a puskagolyó azon is kifog.

Nagy nehezen eltelt az éjszaka. Sándor kora reggel azzal kezdte a napot, hogy benyitott az istállóba, mert gyanúsan csend honolt a tanya körül. A kendermagos nagy kakas ugyan belesüvöltött a hajnal kissé hűvös érkezésébe, de erre nem mozdult senki. Úgy látszik, hogy az éjszakai feszültség megviselte nemcsak a házigazdát és feleségét, hanem a tanyasi életközösség más tagjait is. Ahogy belépett az istállóba, és egy kis világosság is utat keresett magának a jövevények irányába, az egyik azonnal a puskáját ragadta meg. Sándor a mutató ujját a szája elé tartva jelezte a csendet. Szénát rakott a lovak elé, és kilépett az istállóból.

Hozzákezdett a többi, még a tanyán maradt jószág ellátásához. Nemsokára jött Bimri is, a cseléd, akit ezekben a napokban minden este hazaküldött, nehogy nála essen valami baj ezzel a szorgalmas legénnyel.

Tiszta, szép, derült idő mutatkozott erre a napra. Október végének még nagyon is szép. Milyen jó is lenne, ha ilyen idilli lenne ez a zavaros, háborús izgalmakban bővelkedő időszak! Repülőzúgás, lövöldözések, géppuskaropogás hol közelebbi, hol távolabbi idege-

sítő zaja. És akkor még itt vannak a nyakunkon ezek a martalócok! Ilyen érzelmi hullámok csapkodták Sándor lelkivilágát. Nem elég, hogy pár napja már elvitték a két pár gyönyörű lovát? Ki tudja, mikor akarnak ezek innen elmenni? Nem meri kitenni a tanyából a lábát, pedig szeretné megkérdezni, a szomszédban, T. Nagyéknál vagy Metzingeréknél mi a helyzet. Vannak-e ott is ezekből a „fírgekből"? Böske is korán kelt, megfejte a tehenet, Bimri meg kihajtotta a csutkaföldre a nagy üszővel együtt, hátha találnak még maguknak valami ennivalót. Sándor ráparancsolt, hogyha lát valaki idegent jönni a dűlőúton, azonnal bújjon el a csutkakúpba.

Egyszer csak megnyikordult az istálló ajtaja.

- Koma! Voda, kupítyszja!

És dugta ki egy kéz az itató vizes vedret az ajtón. Nem jött ki az istállóból.

- Nyemci jeszty?

- Nincs itt német, ne legyetek beszarva! - szólt vissza Sándor.

Bár lenne, gondolta magában. Vitt be két veder hideg vizet, és látta, hogy mosakodáshoz készülődnek. A kapcáikat kidobálták az istálló elé, azzal a szándékkal, hogy mossák ki, vagy adjon Sándor újat, magyarázta a fiatalabb kézzel-lábbal. Böske azonnal feldarabolt nekik egy használt lepedőt, hátha ezzel is siettetni tudja az elmenetelüket.

- Hotyím kusaty!

Mutogatta a bajszos, hogy éhes.

Az istállóban végezték el minden kis és nagy dolgukat. Most aztán megint fertelmes bűz terjengett a Böske által szépen kimeszelt istállóban. Ezek felszentelték, barbár módra!

- Csinálj, Böske, nekik valami rántottafélit, meg süssél szalonnát! Utána kiadom az uttyukat! - tervezte ekképpen a sorsukat Sándor.

Az elkészített reggelit a gangon lévő asztalnál szolgálták fel. Ez nem tetszett nekik, mert állandóan emlegették a „nyemci”-ket. Tehát féltek, hogy észreveszi őket a német, és akkor nekik annyi! Be kellett pakolni mindent a konyhába. Nem akarták ismerni a rántottát. Enni kellett belőle Sándornak is. Akkor aztán az utolsó falatig mindent megettek. Az újabb köcsög tej is elfogyott!

Hanem aztán, ami ezután következett! A legidősebb, a bajuszos, kisomfordált az ajtón, és hamarosan jött is vissza, vállán a dobtáras géppisztollyal. Ráfogta Sándorra!

- Davaj, davaj! Bárizsnya kell!

És Sándort a középső, egy szőkés vörös pofájú kipenderítette a konyhaajtón. Védekezni se tudott. A legfiatalabb pedig Böskét fogta le, ahogy az meg Sándor után akart ugrani.

Mindketten tudták, hogy most következik az, amitől rettenetesen féltek a tanyasi emberek, de főleg az asszonyok. Úgy látszik, ebben már gyakorlottak voltak ezek a férgek, mert a pillanat tört része alatt történt minden.

Sándor hallotta Böske sikítását. Szinte önkívületi állapotba került. Ugyan tudta, ha Böskét nem ölik meg, akkor kibírja valahogy a háromszoros megbecstelenítést. De utána ő következik leszámolni ezekkel a barmokkal!

Kiszaladt a csutkaföldre, Bimrihez, hogy szaladjon el Bánhegyesiékhez, borért. Lehetőleg erős legyen, és adjon az öreg Péter bácsi két demizsonnal. A gyerek lelkére kötötte, hogy mondja Péter bácsinak, ha Istent ismer, ne szóljon senkinek semmiről, csak adjon gyorsan két demizson bort. Úgy hozd be a tanyába, hogy ne lásson meg senki! A gyerek csak kapkodta a fejét, nem tudta mire vélni a gazdája idegességét. Ha meghoztad a bort, bújjál vissza a csutkakúpba! Majd én integetek, hogy mikor hajtsd be a jószágot. Ha meg-

hoztad a bort, tedd a hátsó fészer alá! Ezután visszament a gangra, és hallgatózott. Gyanús volt neki a csend. Dörömbölni kez-dett a konyhaajtón. A legfiatalabb kidugta a pofáját. Sándor el akarta volna kapni, de mögötte ott állt a veres pofájú, és vissza-rántotta a fiatalt.

- Zsenka harasó! Zsenka harasó! - dadogta a fiatal cinikusan.

- Erzsikém, tartsál ki! Megölöm űket! - ordította Sándor.

- Ne idegeskedj! Nincs semmi baj! - próbálta nyugtatni az emberét Böske.

- Hát ezt kellett nekem megílnem, hogy a saját tanyámon, a saját ágyamon szígyenítsenek meg ezek a rohadíkok! - sziszegte Sándor.

Dühében már majdnem elbőgte magát, amikor a nagy kuvasz úgy ugatott, mint amikor idegen fordul be a tanyabejárón. Az is egy ruszki lovas katona volt.

- Ruszki szoldáti van? - gagyogott még valamit magyarul.

- Nincs itt senki ruszki! - kiáltotta oda Sándor.

Az meg többet se kérdezett, hanem megfordult, és ment vissza a bejárón, majd a kunhegyesi határ felé elvágtatott a Negyedik úton. Úgy látszik, ezt észrevették a bentiek, és az ajtót résnyire kinyitva örömmel susogtak Sándornak.

- Harasó koma! Harasó koma!

Nemsokára kiengedték Böskét az ajtón, aki keservesen sírt, és rettenetesen átjárta a bőrét, ruháját a katonák bűze. Odament a kúthoz, és nem szégyellve magát, a hideg vízben, ősznek évadján tetőtől talpig lemosakodott. Pedig majd megvette az Isten hidege. Megpróbálta lemosni magáról a gyalázatot.

Sándort beengedték a barbárok, hogy vihessen ki az asszonyának száraz, meleg ruhát. Belépve a szobába, látta, hogy koszos csizmával, gúnyával a megvetett ágyakon döglenek, és dohányoznak.

- Koma! Koma! Vinó jeszty?

Követelték megint a bort.

- Mingyán kaptok, várjatok!

Hátrament a borért, amit Bimri meghozott, de az meg ott kívánc-siskodott, mert nem tudta mire vélni a dolgot. Sándor bevitte mind a két demizsont a kamrába, mert eszébe jutott, hogy van még egy literes üvegben rézeleje, amit Metzinger Józsitól kapott. Kilöttyintett az üvegekből annyit, hogy a pálinka beleférjen. Összekeverte, úgy gondolta, hogy így hatásosabb lesz, és jobban isszák, meg hamarabb eljárja őket. Kihívta a kozákokat a konyhaasztalhoz, és leültette őket. Mindegyik elé tett egy-egy nagy poharat, és csurig öntötte nekik.

Míg azok ittak, mint a gödény, kiszaladt a tanya mögé, és rápa-rancsolt Bimrire meg Böskére, hogy azonnal menjenek Bánhegye-siékhez, addig ne jöjjenek haza, míg értük nem megy.

- Na, hogy ízlik a vinó? Harasó? – érdeklődött, visszamenve a konyhába.

Azt vette észre, hogy az ötliteres demizson már félig sincs.

- Na, igyatok csak, mocskok! Hozok én még nektek, adok, míg meg nem döglötök!

Kezdett egyre idegesebb lenni, és olyanra is gondolt, amire ép elmével nem gondol az ember.

- Enni nem akartok?

És akkor odatett az asztalra egy darab jól megsózott szalonnát.

Azok meg beleharaptak, csak úgy, kenyér nélkül.

- Egyétek csak, erre jobban csúszik a bor! - biztatta őket.

- Koma, harasó vinó, kusaty!

Már nagyon bagadozott a bajuszos a nyelve. Látszott rajta a pálinkás bor hatása. Majd felállt az asztaltól, odament a berakott tűz-

hely mellé, és a tűzrevalós kosárba végezve, könnyített magán. Természetesen, nem mertek kimenni, mert féltek, nehogy észrevegyék őket. Erre elintézte a másik kettő is a dolgát. Terjengett a bűz a konyhában. Sándornak majd kiugrott a gyomra a méregtől, de inkább leszórta a kemence pernyetartóból kivett pernyével a borozás melléktermékét. Behozta a második demizsont is, és azonnal öntött nekik. Azt is leöntötték a torkukon.

Jókedvükben elkezdtek óbégatni, főleg a fiatal. A veres pofájú alig bírt már ülni. A bajuszos csitította a fiatalt, legyen csendben. Az nem akart hajlani a szóra, a bajuszos meg akarta fegyelmezni, ezért előkapta a puskát, felhúzta, és ráförmedt.

- Tyího! Tyího!

Azonnal abbamaradt az óbégatás. A bajuszos letette maga mellé a géppisztolyt.

Sándor félrehúzódva figyelte a szovjet katonák teljes lerészegedését. Még újra öntött a fiatalnak is meg a bajuszosnak is, meg öntött magának is egy keveset.

- Na, drasztutyi!

Koccintásra invitálta a még észnél lévő kettőt. Azok még lehúzták az utolsó pohárral is. Rövid idő múlva a fiatal lefordult a székről. A bajuszos elkezdett öklendezni, de ahogy felállt, össze is csuklott.

Na, erre várt Sándor!

Hányszor, de hányszor végigszaladt a gondolatai fonalán apjának a története. Aki szeretett volna katona lenni, mert harcolni akart a muszka ellen, hogy még véletlenül se terjedjen a muszka világ. Mennyi fiatalabb ismerőse vonult be katonának, és nem jött haza, csak a halálhírüket hallotta a piaci hangszórón!

A Don-kanyarban odaveszett áldozatok már ekkor ismertek voltak. A karcagi tanyavilág Ladány felőli oldalán nem régen elkövetett mocsokságokról már suttogtak az emberek. És most a feleségét ért megalázás, megbecstelenítés volt mindennek a teteje. Úgy gondolta, hogy gyorsabb és biztonságosabb, ha a magukkal hozott szerszámmal rendezi el az elrendezni valót. Már taknyuk, nyáluk folyt a konyha kövezetén, úgy be voltak rúgva.

Csendben magához vette a géppisztolyt, és intézkedett.

Ezt Anyámért! Durr! Ezt Apámért! Durr! Ezt meg Erzsikémért! Durr!

Mire végzett az igazságtétellel, kiszállt belőle az erő. Leült egy percre. Végzett mind a hárommal, ott a konyha kövén, a magatehetetlen ordasokkal. Félt is, megnyugvást is érzett magában.

Úgy gondolta, valamit visszafizetett azért a sok sérelemért, ami ezt a nyomorult magyar parasztot érte ebben a háborúban.

Úgy gondolta, ez volt az ő győzelme, talán mások helyett is!

Kicsit összeszedte magát. Odahúzta a lőcsös kocsit a tanya elé, tett a szekérderékba egy villa szalmát. Kihordta a tetemeket a konyhából, felcibálta a szekérre, és letakarta őket szénával. Egy veder vizet beöntött a konyhába, felseperte a katonák piszkát. Elmosta a poharakat, elrakott mindent, ne maradjon nyoma a történteknek.

Befogta a nála hagyott kis ruszki lovat (a lelőtt katonák lovaival még nem tudta, mit csináljon), kiballagott vele a határdűlői erdősávba, és ahol az ő lovai voltak egykor lekerítve, amellett egy mélyedésben ásott egy nagyobbacska gödröt, és beletemette a katonákat.

Nem volt kis munka. Nagyon leizzadt. Éhes is volt már, hiszen nem evett reggel semmit. Levágott egy csomó gallyat a fákról, és azzal jól betemette a halmot, hogy véletlenül se látszódjon semmi

nyom. Leült a földre, és pihent egy kicsit. Ahogy kezdte visszanyerni az erejét, úgy kezdett tisztulni az agya. Olyan kérdések jártak a fejében, hogy jól cselekedett-e?

Bűntudatot nem érzett! Tiszta volt a lelkiismerete. Mert először őrá fogták a puskát. Mi van, ha egyből lelövi őt a bajuszos? Aztán mit csináltak az ő feleségével? Megalázták, megbecstelenítették! Mert az biztos, hogy mind a három mocsok elkövette ezt a bűnt. Akkor meg miért legyen neki lelkiismeret-furdalása? Hát az nem lesz soha!

Így tette helyre magában a véghez vitt megtorlást, amit nagyon is igazságosnak tartott.

Most már az a kérdés foglalkoztatta, mi legyen a muszka lovakkal. Visszakocsizott a tanyába.

Meglátása szerint a háromból kettő magyar ló lehetett, mert nagyobbak voltak, mint az övéi meg a harmadik idegen. Szerette volna azt a kettőt megtartani, azok legalább bírnak valamit. Megnézte a fogukat, olyan hat-hétévesek voltak, tehát javakorabeliek. Sütés, billog egyiken se volt. Egy kicsit rossz bőrben voltak, de az legyen a legnagyobb baj! De vajon milyen hámosak? Voltak-e ezek kocsi elé fogva valaha is? Úgy spekulált, hogyha ezeket már Magyarországon zabrálták el, akkor valaki csak fogatolhatta.

Alaposan széjjelnézett a tanya körül. Kiment a dűlőútra is, nem látott mozgolódást. Kivezette a két nagyobbat, mind a kettő sötét pej volt, különösebb jegy nem volt rajtuk. A patájuk igen elhanyagolt volt, vas nem volt rajtuk. Rátette a hámot, úgy álltak be a szekér elé mintha mindig is hámosak lettek volna. Úgy indultak, mint a kisangyal! Minden bánatát, gyomorgörcsét elfelejtette. Visszavitte őket az istállóba, azonnal tett eléjük egy kis zabot, disznótököt, utána szénát. Közben ki is gondolta, hogy mi legyen a többi kis muszka

lóval. Éjszaka kiviszi őket a kunhegyesi határba, rájuk teszi a nyergeket, és mehetnek, amerre látnak éjnek idején.

Délfelé átlovagolt Bánhegyesiékhez, megnézni Böskét meg Bimrit.

Az öreg Péter már mindent tudott, hiszen el lett újságolva a történet töviről, hegyire. Egy kicsit szégyellte magát Sándor, hogy nem tudta megvédeni asszonyát a haramiáktól, de nem tudott mit tenni.

- Oszt hun vannak most a ruszkik? Itt is vót egy reggel.

- Elmentek mindannyian. Jól berúgattam őket, osztán vitte a fene őket a keresztúton Madaras felé.

- Akkor mehetek mán haza, Sándor? - esdekelt az urához Böske. - Meddig várjunk itt?

- Még maradjatok, mert ha visszajönnének, nem akarom, hogy ott légy! Megengedi Péter bátyám, hogy itt háljon ez az asszony? Bimri, maraggy te is!

- Persze, hogy meg! Meghúzódhatnak a hátsó kisszobába. Úgy sincsenek most kint az unokák.

- Köszönöm, bátyám! A bort majd kifizetem hónap, ha jövök Böskéir.

- Dehogy fizeted! Pláne, ha jó szógálatot tettem véle - kacsintott az öreg.

- Isten áldjon, Erzsikém! Ne fíjjél most mán! Ne mutatkozz, ha jön valaki a tanyába, zavard Bimrit írtem!

Átkarolta Böskét, jeléül annak, hogy megbocsájtotta neki a ruszkiknak tett „engedelmességet". De mit is tudott volna csinálni? Agyonlövette volna magát? Hála Istennek, nem halt bele, de a lelke nagyon megsérült.

Sándor elköszönt, és jól körülnézve hazaindult. Útközben csak találkozott ismerősökkel, de nem újságolt semmit a hívatlan vendégekről és az őt ért sérelemről sem. Úgyis híre megy, mint ahogy a

többi esetnek is híre ment a tanyavilágban. Hazaérve harapott egy pár falatot, elvégezve az állatok körül, előkészítette a két rossz gebe útnak engedését.

Estefelé ledőlt egy kicsit, mert az éjszakát majdnem éberen töltötte, rendkívüli dolgok történtek napközben vele, nagyon fáradt volt. Inkább tartotta volna egész nap az ekeszarvát. Úgy feküdt le, hogy kinyitotta a tanya ablakait, a visszamaradt bűz meg mindenféle szag hátha kimegy a tanyából. Arra ébredt, hogy nagyon fázik. Kinézett a konyhaajtón. Nagyon fényes holdvilág volt. Harcos kuvasz ott feküdt a konyhaajtó előtt. Ez még nem jó időszak. Ilyen holdvilág mellett nem indíthatja el a lovakat, mert még visszajönnének. Úgy spekulált, ha éjfél után lemegy a hold, akkor vaksötét lesz. Visszafeküdt még aludni egy kicsit. Olyan ébren aludt, mint a lovak szoktak. Jóval éjfél után serkent fel. Kicsit meg is ijedt, hogy tán el is aludta az időt. Nem késett semmit.

Mégis úgy döntött, hogy mind a három kis muszka lovat kiviszi a kolbaszéki határba. Kivezette hát mind a hármat, a két nagy ló pedig hödörgött egy kicsit. Majdnem felnyerítgettek, de adott nekik egy kis lucernaszénát, hadd legyenek azzal elfoglalva. Felrakta a muszka lovakra a nyerget, az egyikre felült, maga mellé kötötte a kettőt lógóra, és szépen csendben elindult velük Kunhegyes felé a csutkaföldeken, legelőn keresztül, majd a vakúton átment a kunhegyesi határba.

Sajnálta az állatokat. Ők nem tehetnek semmiről. Beért egy legelő szélére. Már jó messze volt a karcagi határtól, mehetett olyan jó egy óránnyit. Megállt, leszállt a lóról, szétoldozta őket, levette a fejükről a kötőféket, nehogy felakadjanak valamiben, és az ostorral a hátsó felükre csapkodott. Azok a sötétben elnyargaltak, tovább, egyenesen, mintha tudták volna az utat valahová.

Azt érezte Sándor, mintha könny szaladt volna a szemébe, ahogy az árva jószágok eltűntek a semmiben. Elindult vissza, a kötőféket a hóna alá csapva. Azt vette észre, hogy nem halad úgy, mint szeretné. Pitymallott, mire beért a tanyába. Egy kicsit ledőlt megint, pihenni. Hála Istennek, nem találkozott senkivel se az út során.

Számot vetett az előző napi cselekedeteivel. Megfizetett Muszkaországnak, a maga módján, az őt ért borzalmakért. Eltakarította a két kis ruszki lovat egy harmadikkal együtt. Helyettük lett két jó magyar lova, amik, ha rendbe jönnek, tán még szépek is lesznek. De, biztosan siratja ezt a két lovat is egy magyar paraszt. Mint ahogy ő is siratja az ő két pár lovát, amit az erdősávból elvittek néhány héttel azelőtt. Megvan a tehén is, a nagy üsző is. Csak egy nagy kakas bánta a hívatlan vendégeskedést.

Ahogyan rakosgatta össze magában az eseteket, újból elborult az agya.

Mégis a legnagyobb veszteség érte, hiszen megbecstelenítették az asszonyát, vajon mekkora lesz az a seb a lelkükön, amit ezek a mocskok okoztak? Vajon hány és hány asszony meg lány járt így a tanyavilágban? De ez akkor se vigasz az ő nagy bajukra. Vajon az idő begyógyítja ezeket a sebeket?

Délelőtt elment Bánhegyesiékhez Böskéért. Bimrit még nem hívta, majd csak a következő nap.

Amikor visszaértek a tanyába, Böskének mindent elmondott, töviről hegyire. Az asszony megrémült.

- Hogy tehetted ezt, Sándor? Nem félsz, hogy a Jóisten megver? Mi lesz, ha megtudja valaki, oszt ránk hozza bajt! Ezek megölnek bennünket!

- Én nem félek! Eltakarítottam a nyomukat! A puskát eldugtam, ha jön valaki, ellensíg, akkor azonnal előveszem! Nem elíg, hogy

megbecstelenítettek, oszt még én fíljek? Te meg el ne mondd senkinek, hogy mit csináltak véled!

- Dehogy mondom, szígyellem is nagyon.

És Böske elkezdett sírni.

- Ne ríjjál! Mit tuttál vóna csinálni, hármójukkal szembe? - vigasztalta az asszonyát.

A rémület nem csökkent a karcagi tanyavilágban.

A missziós szolgálatát folytató református lelkész, Bihari István egyre-másra járta a tanyákat a front elmúltával. Megdöbbenve tapasztalta ő is, mennyire megviselte az embereket a háborús borzalom. Emlékek nyomában című emlékiratában sötét korrajzot ír le. „A tanyavilágban először lelőtték a kutyákat, a tanyaépület elé őrt állítottak, bent a házban aztán szabadon garázdálkodtak. Aki ellenállt, azt lelőtték, tanyáját felgyújtották. Hihetetlen, de igaz, hogy 12 éves kortól 70 évesig rengeteg nő szenvedte el azt a kínt. Ami tetézte a bajt, a tatárok tele voltak nemi betegséggel, főleg szifilisszel. Ezekről a betegségekről az orvos és gyógyszerész barátaim tájékoztattak. A tatárok áldozatait aztán mi, lelkészek temettük el. (…) A megszállók (…) igyekeztek a paraszti felszereléseket, állatokat elpusztítani. Csak azt hagyták meg, amire szükségük volt, főleg a hátaslovakat. Ha ennek megszerzésében bárki akadályozta őket, rögtön megtorolták, így járt Puskás Sándor jómódú parasztbarátom is. (…) Több mint féléves, félelmetes nappalok-éjszakák után az ázsiai csürhe jóllakva, élvezetekkel betelve vonulni kezdett nyugat felé. Megkönnyebbültünk, de csak rövid időre. Mint ahogy a ruszkik magukkal vonzották Batu kán hordáit - nem harcolni, hanem fosztogatni, jóllakni - éppen úgy bújtak elő a magyar földből a mérges gombák, a kommunisták.”

Amikor a fegyverropogások és a gépágyúk zaja csendesedett, megmozdultak az emberek a tanyán, a városon. Nyomasztó volt az ősz után a tél is. Élelem alig-alig volt. Mindent felfaltak a városra rátelepedő haramiák. A több hónapig tartó szovjeturalom a város felett már-már elviselhetetlen lett. Fokozta a közutálatot, hogy az előző háború orosz fogságában bevörösödő, spiclivé váló és hazatérő elemek megkezdték a tevékenységüket. Akinek nagyobb volt a háza, attól elvették, és abba költöztették a nincsteleneket, vagy a maguk fajta kocsmatöltelékeket. Ezek a lumpen elemek együtt zabráltak a ruszkikkal, házról házra menve.

Ahogy eljött 1945 tavasza, Sándor bemerészkedett a városba. Fogytán volt már pár dolog, ami kellett volna a tanyán, ezért próbálkozott a petró, a só és hasonlóan fontos dolgok beszerzésével.

Meglepte, hogy a pénze már nem ér annyit, mint amennyit ősszel ért. Találkozott a régi komájával, Szarka Jancsival, akinek valahogy sikerült meglépnie, amikor összeszedtek vagy ötven karcagi férfit, és kikísértek a Nagyállomásra, ahol bevagonírozták őket. Akkor még senki se tudta, hogy hová viszi az a vonat azokat az embereket.

- Hanem becsüllek, komám! Fasza gyerek vótál, amikor elbántál azokkal a ruszkikkal! - tárta fel Szarka Jancsi Sándor titokban tartott hőstettét.

- Nem bántam én el senkivel! - próbálta tagadni Sándor a tagadhatatlant.

- Na, jól van, ne emlegessük, csak vigyázz, nehogy bemenj abba a kocsmába, amelyikbe a reterátok (az első háborúból hazajött ruszkibarátokat hívták így) isznak, mert terúlad is megy a beszíd!

Sándor megszeppent!

- Oszt miket beszílnek rúlam?

Hát azt, hogy lelűtted a muszkákat, oszt bűnös vagy! Jelentgetik felfelé az ilyen embereket. Valami Bézi Imre viszi a prímet. Egy senkiházi. Nem fogja itt pártját a parasztnak senki!

- Na, komám, jól megijesztettél! Nem is jövök én mostanába a városra!

És már köszöntek is el egymástól, mert Sándor kezdett ideges lenni.

Közévágott a lovaknak, és irány a gergelyi tanyavilág! Nem állt tovább senkivel se szóba. Kerülte még a tanyasi szomszédokat is. Ezek után! Valaki mégiscsak megneszelte az esetet. De vajon ki lehetett? Ezen törte az agyát, míg kocogtatta a lovakat a tanyára. Mire kiért, teljesen belebetegedett a gondolatba. Elújságolta Böskének is, hogy mit beszélnek a városon, mit mondott Szarka Jancsi, Böske unokatestvére.

Nem érdekelte már semmi. Pedig nyílik az idő. Jönnek a tavaszi munkák sorba. Csinálni kell!

Nem telt bele néhány nap, már sár nélkül volt járható a Negyedik út, mikor befordult a bejárón egy hintó. A kocsis mögött három bőrkabátos, svájcisapkás ember ült.

- Maga Horvát Sándor? - kérdezte az egyik hetykén és lenézően.

- Én lennék! Miért?

- Azt hallottuk, hogy maga rejteget szovjet géppisztolyt! Igaz?

- Én nem rejtegetek semmit! Kutassák át a tanyát, ha akarják!

- Nem kutatunk semmit, tudjuk, hogy rejtegeti, oszt majd el kell számolni, hogyan került magához! Hónapután reggel nyócra jöjjön be a rendőrkapitányságra! Világos! Megértette?

A jövevények elmentek. Sándorból kiszállt lélek. Úgy érezte, itt a vég.

Valaki elszólta magát a környezetében. Bánhegyesiék cselédje lett neki azonnal a gyanús, mert egész télen nem látta, de Bimri se találkozott vele azóta se, mióta Bözsi nénjével ott aludtak Bánhegyesiéknél.

Sándort tovább nem érdekelte senki és semmi!

- Engem oszt hiába várnak hónap után reggel nyócra! - mondogatta magában.

Szinte megzavarodott! Az asszonya bent tartózkodott a konyhában, talán főzött. Bimri, a cseléd az istállóban szorgoskodott. Mintha ők is a Sándor bajával lennének elfoglalva.

Sándor felment a padlásra, csendben, szótlanul. Vitt magával egy vékonyka kötelet. Felkötötte a tetőgerincre, a másik végére tett egy hurkot, azt pedig a nyakára.

Horvát Sándor élt 31 évet.

VII. Epilógus

Így ért véget a karcagi tanyavilágban a két generáción át tartó küzdelmes, jobb sorsra érdemes középparaszttá vált család élete. Ez a fajta embertípus, ez az öntörvényű, autonómiára törekvő, aki minden elviselhető és elviselhetetlen körülmények közepette is fennmaradt, biztosította munkájával a saját és embertársai életben maradását.

Lehet, hogy így volt, lehet, hogy nem. Lehet, hogy Horvát Sándornak hívták, lehet, hogy nem. Nem egy család volt, aki így küzdött, hanem sok. Van, akit a háború pusztított el, van, akit a saját nemzetének a farkasa.

Nem kell a Bibliában sokat lapozni ahhoz, hogy rátaláljunk Isten törvényére, amit Horvát Sándor követett, anélkül, hogy ismerte volna Isten törvényét. Az ösztöne vezérelte. „Minden élőlénytől számon kérem azt, az embertől is. Számon kérem az ember életét: egyik embertől a másikét. Aki ember vérét ontja, annak vérét ember ontja. Mert Isten a maga képére alkotta az embert." (1Mózes 9:5-6)

Vagyis Sándor tudta, hogy elvette mások életét, de azt is megérezte, hogy az övét is el akarja venni a „nemzettestvére," ezért tette, amit tett.

Nevezhetjük ezt az írást fiktív történetnek, kitaláltnak, amely nem független a valóságtól. Aki írta, a szerző, élettapasztalat, szájhagyomány alapján írta.

Élt egy ember a hetvenes években, K. Ferencnek hívták. Kunmadarason lakott. A bereki üveggyárban dolgozott valamilyen szakmában. Télen-nyáron segédmotorral járt dolgozni, mindig esőkabát volt rajta, akármilyen idő volt. Fiatal korában, de már majdnem felnőtt fejjel az egyik gergelyi tanyán szolgált. Ő mesélte el ezt a történetet.

Ha így volt, akkor igaz volt, ha nem, akkor igaz is lehetett volna.

Mellékletek

1.Karcag határrészei 1930 körül

A várostól északra

Tatárülés
Üllőlapos
Üllőpart
Berek
Bugyogó
Ködszállás

A várostól délre

Magyarka
Villogó
Penesziget
Ládafia
Halas

A várostól északkeletre

Tilalmas
Disznórét
Ecsezug – Tetvesfenék
Ágota
Asszonyszállás – Vedresfenék
Zádor lapos
Nagylegelő

A várostól délnyugatra

Vajas
Konta
Hattyús
Kecskeri
Huba
Karcagi puszta
Cinaderék

A várostól keletre

Bengecseg
Kunlapos
Apavára
Orsolya
Sándorok

A várostól nyugatra

Tarattyó
Bócsa
Tíbucz
Hadház

A várostól délkeletre	A várostól északnyugatra
Hegyesbor	Cserhát
Ürmöshát	Gergely
Barcsis	Bikás
Keserves	
Botonás	
Hegedűshát	
Sebesér	
Csonka-dűlő	
Büszke	

2. A távolságok érzékeltetésére Karcag megyei város úthálózati térképe, 1930

In.: Kárpáti Jenő: A messze látó pásztor. Karcagi tanítók és tanárok. Karcag Város Önkormányzata. Karcag. 2009. Melléklet.

(A térkép a kötet hátsó belső borítóján beragasztva található.)

3.Tájékoztató jellegű képek egy letűnt világról

1. Gabonavetés (szórva vetés) a múlt század elején

2. Cséplőbanda a gabonaasztaggal és a cséplőgéppel

3. Szántás egy pár lóval, eketaligával

4. Egyszerű, szegényes nádtetős tanya a réten

5. Módosabb gazda istállója az 1930-as években

6. Gabonacséplés a múlt század első felében

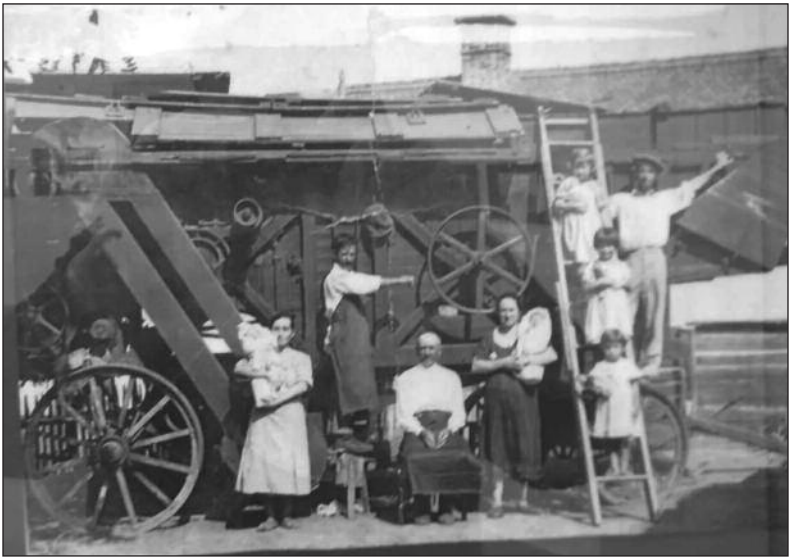
7. Gabonacséplés és a termény kimérése a gazdának

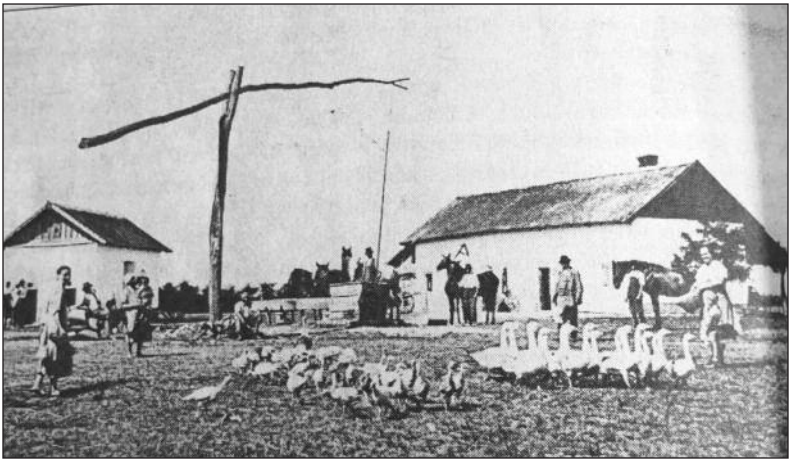
8. A cséplőgép-tulajdonos egyezkedése a gazdákkal

9. A kereszthordás befejezése az asztagba rakással, már minden készen áll a csépléshez.

10. A cséplőgép-tulajdonos a cséplőgéppel és családjával

11. Jómódú gazda tanyája Tilalmason az 1930-as években

A korfelidéző fotók
a karcagi Györffy István Nagykun Múzeum
kiállítási anyagából származnak,
a Múzeum hozzájárulásával.

12. Ecsezug napjainkban tanya nélkül
(felvétel: B.Gy. 2018)

13. Disznórét tanya nélkül, a háttérben a szürke gulya látképe fehérlik (felvétel B.Gy. 2018)

14. Ecsezug a Német-éri csatornával, előtérben a tankátjáróval
Napjainkban a csatorna teljesen elhanyagolt állapotban van, vize elposványosodott.
(felvétel B.Gy. 2018)

A közösség, a református hitélet igazsága, avagy a bereki evangélium (esszé)

Horvát Sándor igazsága mellett megfogott engem egy másfajta igazság is, egy közösségnek az igazsága, amely a tanyasi iskolák szervezésében és a templomépítési törekvésekben mutatkozott meg. Erről szól a következő dolgozat, amely mintegy háttérismeretként társul a kisregényhez.

A Negyedik úti tanyavilág gyerekei a téli napokon a gergelyi tanyasi iskolába - hivatalosan a Cserhát külsőbe - jártak. Egyik-másik évben 25-30 gyerek is eljárt az iskolának kialakított tanyába. A harmincas évek második felében megszervezett tanyasi oktatásnak része volt a hitoktatás is. A tanyára kihelyezett tanítók segítettek a lelkésznek a bibliaórák megtartásában. Az iskola tanyaépülete a Madarasi út és a Karcag-Kunhegyes-határ között volt, nagyjából a félúton kívül. A tanyalátogató lelkész szinte minden tanyába bejáratos, így aztán ismerte az ott lakókat. Horvát Sándorékról tudta, hogy nem reformátusok, éppen ezért ökumenikus jelleggel végezte a küldetését.

Sándor is elfogadta az invitálást egy-egy összejövetelre. A bibliaolvasások mellett sokszor másról is esett szó, főleg a tanyasi embereket érdeklő gazdálkodásról, megélhetésről, és a város lakosságának társadalmi helyzetéről. A lelkész beszámolt a terveiről, elképzeléseiről, és ezekhez próbálta maga mellé állítani az embereket. Az iskolai oktatás szervezése mellett szívügyének tekintette az

imaház, a templom alapításának, építésének ügyét is. Sokat mesélt a tanyasiaknak a bereki, üllőparti emberek szándékáról és a pusztába folyó, aranyat érő gyógyvíz áldásos hatásáról.

Erre már felfigyeltek Horvát Sándorék és a többi tanyasi is.

*

„Ezt mondja a Seregeknek Ura: Íme, egy férfiú, akinek a neve Sarjadék, mert kihajt a helyéről, és ő építi fel az Úr templomát! ...És nagy lesz az ő dicsősége, trónra ül és uralkodni fog. Mellette pap is lesz a trónon, és békesség tanácsa lesz kettejük között." (Zak.6:12-13)

*

Minden közösségnek, amelynek temploma épül, nő az összetartó ereje, és új távlatok, új remények fogalmazódnak meg egy teljesebb jövő hitében. Berekfürdőnek, mint lakott településnek a kezdete 1928. január 24-étől datálható, amikor is a földgázkutató fúrásai során a meleg víz elemi erővel tört fel a felszínre. Innentől kezdve íródik az a történelem, ami mára már az egyik legrégebbi vidéki fürdőhelyként tette ismertté Berekfürdőt.

A település kialakulásáról, fejlődéséről több írás látott napvilágot. Számomra a hiteles forrás a karcagi lelkésznek, Bihari Istvánnak az emlékirata volt, az *Emlékek nyomában 1920-1989 között.*[1]

A karcagi tanyavilág reformátusságának feltámasztója, összefogója, hitének reményt adója, egy valóságos csoda volt ez a lelkész! Karcagon 1937 októberétől 1987 augusztusáig szolgált. Fiatal diákkoromban látásból ismertem. Olykor hirdette az igét a bereki temp-

1 https://sites.geogle.com/site/biharilaci41/bihari-istván-karcagi-lelkipásztor-emlékirata

lomban is. De az emberek szolgálatában végzett tetteit csak az általa írt visszaemlékezése alapján ismerhettem meg. Én (mint a sok-sok református ember közül egy) másképpen ítélem meg az ő személyiségét, mint más lelkészek vagy más atyafiak. Talán - függetlenül a névrokonságtól - kissé elfogult is vagyok vele szemben.

Az Üllőpart-bereki tanyavilág református hívőinek szervezését, a bereki református templom alapjainak lerakását a fent említett visszaemlékezés, illetve más olvasmányaim, valamint a korabeli tanúk emlékei alapján rögzítem. Hatalmas élmény ötven-hatvan év távlatából így szembesülni a korabeli eseményekkel, főleg akkor, ha valamilyen értelemben, helybeliként a részese is voltam azoknak!

A tanyasi gyülekezetek a karcagi nagytemplom presbitériumának fennhatósága alatt szerveződtek. Ezeket a külterületi közösségeket gondozta Bihari István lelkész. A körülményeknek megfelelően lóháton, kordéllyal, biciklivel, gyalog közlekedett a 67 ezer holdas karcagi határban. Akkor ötezernél is többen laktak a mintegy 1 800 tanyaingatlanon, főleg nyári időszakban. A tanyasi hitéletet szervező lelkész a tanyai fiatalságra is kötelezővé tett leventeoktatást felhasználva aktivizálta a külterületi lakosságot. Hatalmas munkába fogott.

„A tanyasiakkal való nevezetes találkozásaim közül kiemelkedett az üllő-bereki első istentisztelet, amely 1938. február 3-án történt, a Retek-Kovács István gazda tanyájában. Ezen a határrészen azért volt elsőnek nevezhető az istentisztelet, mert mióta megülték Karcag határát a kunok, ilyen eset még nem fordult elő.”

Majd leírja a Bihari-féle visszaemlékezés, hogy a város határában sok kun nemzetségről neveztek el szálláshelyet. Ilyen volt például Kolbázszék, Karcagtelke, Bócsa, Orgondaszentmiklós. A tatárdúlás minden falut elpusztított. Pedig minden faluban volt templom.

Az istentiszteleten, a kecskelábú asztal előtt, lócán ült a hallgatóság. És az egyik elpusztított falunak a templomi kelyhe ott volt Bihari lelkésznél! Ez volt az indítéka az elhatározásának, hogy az omladék helyén építeni kellene egy új templomot.

A római katolikus egyház már előbb járt a gondolattal. A hőforráshoz közel megvásároltak néhány hold földet, és Orosz Pál plébános irányítása mellett templomot, vendégszobákat, gyógyvizes medencét építettek.

Karcag város is mozgolódott. Szerény kivitelű szállót épített 18 szobával. A gazdagabb polgárok szintén létesítettek nyaralókat, egyszerűbb épületeket. A Karcag-Kunmadaras főútról bekötő út vezetett a „pusztába", és az út jobb meg a bal oldalára egymás után születtek a vályogházak. A legaktívabb Nádasdy István volt, aki már négy öt-hatszobás, egyablakos, szabadra nyíló „villát" épített. Később sorra készültek a nyaralók, lakóházak. A fürdő irányába vezető főutat a Madarasi országúttól a hőforrásig kőzúzalékkal töltötték fel. Ennek mentén sorakoztak a legkorábbi lakóházak, tanyák: a Baloghtanya, a Papp Gergelyé, az úttól kissé beljebb Rápolti Józsefé, Rápolti Imréé, az Éva-villa, a másik oldalon Vad Istváné („Parti" Vadé), Cs. Kiss Sándoré, Láposi Lőrincé, beljebb Tóth Józsefé.

A lelkész lelkesen emlékezik vissza erre az időszakra.

„Az Üllőparti Berekben figyelemre méltó kezdeményezések történtek, de én pénz és támogatás nélkül egyelőre a tanyai iskolák, a tanítók által felkínált lehetőségek között maradtam. Adamek József bereki tanítóhoz és a többi kultúra-napszámoshoz hasonlóan, szinte apostoli lelkesedéssel kezdtem el munkálkodni az elvadult kertben. Hálás vagyok nekik, hogy minden elismerés és anyagi juttatás nélkül vállalták a vallásoktatást. Mindenesetre vigasztalt az a rideg valóság, hogy szolgálatomért én se kaptam többet, mint egy föld nélküli tanyás."

Nem szegte kedvét a lelkésznek, hogy a templomépítési gondolata, amit megosztott a híveivel, egyelőre csak csodálatos tüneménynek tetsző délibábnak látszott! Mert vonzották ezek a varázslatos látomások.

„Mi, délibábkergető tanyasi tanítók, missziós segédlelkészek hittünk a rettentő sötétség elűzésében és a parasztemberek lelki, értelmi felvilágosodásában! Erre adtuk szívünket, fejünket. Az álmok, látomások sohase ártanak! Ébresztenek, ha fordítva is elénk vetítik, milyen szép a világ!”

Ugye, még ma is milyen szépek ezek a gondolatok!

A bereki fürdőhely missziós gondolata - több egyéb tanyai gyülekezet szolgálata mellett - a hatalmába kerítette a lelkészt. Főleg azok után, hogy Karcag város vezetése hozzájárult, ezután a „városi szálló” egyik szobájában tarthassák meg az istentiszteletet! A szállóban működött a bereki iskolai oktatás is, meglehetősen kezdetleges módon. De ez már nagyon nagy előrelépés volt a pár évvel korábbi semmihez képest.

Időközben kitört a második világháború. A mozgósítások, katonai behívások megrémisztették az embereket. Még élénken élt az idősebbekben az első világháború pusztító emléke. A tanyasi ember is az okosabbtól, a világlátottól várta az igazságot.(Visszacsinálják-e Trianont?) Ez idő tájt Berek környékén is több erdélyi család telepedett le (N. Szabó János, Kocsis Gáspár, Fekete Pál, Varga B. András). Egyszerűen, féltek az emberek a szovjet kommunizmustól.

Azt írja Bihari István, hogy egyre nagyobb létszámban jelentek meg az emberek a bereki gyülekezeti összejöveteleken. Bevezette az esti találkozókat, ahol 60-80 ember jött el az esti tanyázásokra. Az atyafiak ügyes-bajos dolgaikról is sok szó esett. És már kapott

is a lelkész a karcagi presbitériumtól magasabb fizetést, két lovat könnyű kocsival, meg egy kocsist, harangozói fizetéssel. Ő pedig tovább szőtte az álmait… De jó lenne a kiskulcsosi, a bereki, a karcagpusztai gyülekezeteknek felépíteni az Isten házát! Szimbolikus képet fest meg, amikor alkalmanként, este az összejövetelre várja a tanyasiakat, és azok körbe-körbe apró fények közepette, a viharlámpájuk fényénél, érkeznek is hozzá.

„És az a gondolat született meg bennem: ha ez a sok parányi fény egyesül, abból még TEMPLOM is épülhet őseink földjén."

A kitört második világháború hadügyi mozgósítása révén kérlelhetetlenül vitte a vonat a magyar katonákat, ifjakat a Don-kanyarba. Az embereknek egyre nagyobb szükségük lett a lelki gondozásra. A bereki szállodában pedig az összejöveteleken egyre inkább megfogalmazódott a templom iránti igény. Már összegyűjtötték a perselypénzeket, adományokat szereztek, és téglajegyet bocsájtottak ki. De ez még mind kevés volt!

A Karcag környéki tanyavilág lakosságának gondjai hatalmas teherként nehezedtek a város vezetésére, és nem utolsósorban a református egyház presbitériumára. Elsősorban az oktatás elmaradása, az egészségügy, a gazdálkodás alacsony színvonala az adottságok miatt, mind sürgető feladatot jelentett. Mindezt súlyosbította a háborús helyzet fenyegetése.

A tanyasi iskolák megvalósítására született döntések között kiemelkedő egy 1942. évi döntés!

„Az egyháztanács 1942. július 1-én tartott gyűlésén hivatalosan bejelentették, hogy a bereki református elemi iskola számára sikerült megfelelő nagyságú területet biztosítani. Mivel az előzetes tájékozódás szerint a bereki városi szállóban ideiglenesen elhelyezett állami vándor iskolában az 1941/42-es tanévre mindennapi

iskolalátogatásra 90, a továbbképzőre 37 tanuló iratkozott be. Az iskolaszék elfogadta a két-tantermes iskolaépület felépítésére tett javaslatot. Az egyháztanács ezt elfogadta, és határozatba hozta, hogyha állami segélyhez jut, a Berekben református elemi iskolát építtet."[2]

Igen nagylelkű adományozója volt az ügynek Ökrös László karcagi (a korabeli időszakban Úri-Ökrös néven ismerték), a bereki Üllő-parton gazdálkodó parasztember. Szerették a cselédjei, mert tisztességesen és bőkezűen bánt velük. A lelkész kérésére egy katasztrális hold földet adott a birtokából a templom építése céljára. (Ellentmond némileg az ügynek az a tény, hogy levéltári adatok adásvételről szólnak. A szájhagyomány szerint az adományozás erőteljesebb verziónak tűnik.) Volt már terv, telek és némi készpénz. De a pénz egy ilyen építkezéshez még mindig nagyon kevés volt!

„Templom-telek már volt, de miből építkezzünk? Ebben is hónunk alá nyúlt az Úr! A szükséges pénz szinte az ölembe hullt! Városunk szülötte, dr. Szőke Zoltán a kultuszminisztériumban Fáy államtitkár mellett fontos tisztséget töltött be… 1941-ben felkerestem Budapesten, és beszámoltam neki a bereki iskola-templomépítés tervéről. Arra kért, hogy iskola építése címén indítsam el az államsegélykérelmet. Megígérte, hogy közbenjár. Nem is csalódtam benne."

Dr. Szőke Zoltán egykor a népiskolákat építtető, agilis gr. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter egyik jó embere volt.

A bereki templom tehát azért nem viseli magán a református templomok általános jellegzetességeit, mert az építési kérelem torony és lelkészlakás nélkül adatott be a hivatalhoz. A kivitelezés már dr. Szőke Zoltán és a kőműves jóváhagyásával és tudtával készült.

2 Elek György: A karcagi református egyházközség története. 2017. 147 old.

De ebben a háborús zivatarban minden építési anyag zárolva lett, hadi célokra. Eltelt hát másfél-két év, mire dr. Szőke Zoltán segítségével az építőanyagok zárolásának a feloldása megtörtént. Háborús időszak volt, nagy volt a zűrzavar és nagy a bürokrácia! 1943 júliusa közepén érkezett meg a Vallás és Közoktatási Minisztérium határozata arról, hogy Karcag város Berek-dűlői református 2 tantermes iskolájának építési költségei részbeni fedezetére immár 50 000 pengő államsegéllyel hozzájárul. A minisztérium kötelezi az egyházat, hogy az iskolát 1944. augusztus 30-áig a rendeltetési célnak megfelelően át kell adni. A karcagi presbitérium úgy határozott, hogy jelentős pénzösszeggel segíti az építkezés elkezdését.

A bereki templom építése Bácsy Imre kőművesmester vezetésével kezdődött el, 1943.október 20-án.

A bereki református hívek legnagyobb örömére (a háborús körülmények ellenére is) az alapkövet a tanyasiak lelkét ápoló Bihari István lelkész (néhány hívének és az építkezés kőművesének jelenlétében) rakta le. Viszont a beleegyezést a karcagi polgármesteri hivatal építési osztálya csak fél évvel később adta ki. Bár a torony megépítésének engedélyezése nélkül. Mégis, az építkezés rohamlépésben folytatódott. Őszre már álltak a falak, és a torony is megépült.

1944 októberében elérte a front Karcagot is. A leírások szerint többször cserélt gazdát a város, mégis az ideiglenesen 40 évig itt maradó szovjet hadsereg ráérő katonáinak zabrálásai helyett (Berekben nem voltak harcok, katonai áldozatról sem tudtak a korabeliek), sajnos, szomorú történet, a magyar lakosság nem hívő része hordta széjjel a félbe maradt építkezés cserepeit, a faanyagát, a cementet és minden egyebet, ami mozdítható volt.

Időközben kozák martalócok forgatták fel az építkezéshez előkészített anyagokat. Ők voltak a szovjet „felszabadítók" előhírnökei.

A front elmúlta után aztán ismét a missziós lelkész segítségével hozták át Karcagról a hiányzó építési anyagokat. Ebben az időben B. Major László, a kiskulcsosi iskola tanára (aki később a karcagi gimnázium feledhetetlen és legendás tanára lett) segített a cserépanyag megszerzésében.

Bihari István lelkész lelkesen ír erről is.

„A befejező építkezést Bácsy Imre kőműves vezetésével folytattuk. Ez a derék kőművesmester, pápista lévén, a karcagi Ókatolikus temetőben nyugszik gyermekeivel egy sírkertben. A bereki atyafiak azzal segítettek, hogy a szükséges anyagot a városból kiszállították. Sokszor végigjártam a félig kész épületet, mint annak idején Nehémiás próféta a jeruzsálemi templom épülő falait. Oly annyira megáldotta Isten a munkánkat, hogy 1946 szeptemberében megkezdtük az első egyházmegyei konferenciát, melyen 71 leány és 25 ifjú vett részt a frissen felavatott templomban."

Fiatal tehát a mi templomunk, legalábbis az évszázadok vagy a sok-sok évtized óta álló templomokhoz képest! De az a nagyszerű történet vele, hogy akkor fogant, amikor az évszázad legvérzivatarosabb éveit élték az apáink, és akkorra épült meg, amikor a legnagyobb lelki támogatásra volt szüksége az embereknek, hogy Isten szavát meghallhassák benne.

Talán Isten kegyelméből, talán a bereki gyógyvíz áldásos hatása jóvoltából, a Tiszántúli Református Egyházkerület Berekben képzelte el a diakónusképzést és a lelkész-továbbképzést, és az üdülés céljait is szolgáló épület megteremtését. A Nagykunsági Egyházmegye esperesének sikerült rábeszélnie a református püspököt eme nagyszerű terv megvalósítására! A tervet tett követte. Jó példa volt

a frissen épített templom! És aztán 25 000 forintért a fürdő bejáratával átellenben lévő telkeket megvásárolták. A Vallás és Közoktatási Minisztérium, az egyházkerület és a karcagi presbitérium további pénzeket utalt át a templom felszereléseinek a pótlására, a lelkészlakás befejezésére és a templom bútorzatára.

1947-től kezdve Molnár Gyula lelkész lett az épülő diakónusotthon vezetője, és a bereki gyülekezet lelki gondozását is Bihari Istvántól (annak lelkipásztori jogait megtartva) magára vállalta.

A következő évben jó hírt kapott a templomépítő Bihari István lelkész. Szépen emlékezik erről 1993-ban írt vallomásában.

„Kérésemre a Gazdasági Főtanács 200 kilogramm harangbronzot díjmentesen bocsátott a bereki templom rendelkezésére. 1948. október 17-én új reménységet gyújtva a tanya népének és az üdülőknek, a bereki templom tornyában megszólalt a harang nyelvén Jézus Krisztus hívogató szava: Jöjjetek énhozzám Mindnyájan!”

A háborút követő évek, mint az országban mindenütt, a karcagi tanyavilágban és Berekfürdőn is, mély lelki sebeket hagytak az emberekben. (Itt ugyan nem folyt fegyveres harc, de például a Kunmadaras felől Karcag irányába vonuló front után éppen elég zabráló martalóc maradt vissza, főleg a tanyákon megbújva.)

A bereki Üllőpart környékén (ekkor már Berekfürdőn) sokan laktak a külterületen. Megindult a tanyasi lakosság a frissen kisajátított, ingyen vagy csekély pénzért megvehető belterületi telkekre, és szorgalmasan építkezett.

Molnár Gyula a berekfürdői szolgálatának megkezdése előtt több helyen szolgált, különböző küldetésekben. 1946 második felében az egyházkerület egy olyan diakónusképzés megszervezésével bízta meg, ahol helyben, megfelelő üdülési lehetőséget tudnak nyújtani a lelkészeknek. Ezt a lehetőséget, szerencsére, Berekfürdőn vélte megtalálni.

Molnár lelkész úr valójában egy nagyon nagy formátumú szervező is volt. A diakónusoktatásra, pihenésre szolgáló épületnek valóban megfelelő telket vásárolt. A bereki hívek lelki táplálását, a háborút követő zaklatott, zűrzavaros állapotok okozta sebek gyógyítását pedig lelkészként végezte.

Bereki szolgálatának első karácsonyára üzenetet intézett a református hívekhez. Üzenetében bátorította, lelkiekben erősítette az embereket.

„IGE: Ne féljetek, mert íme, hirdetek nektek nagy örömet, mely az egész népnek nagy öröme lészen: mert született néktek ma a Megtartó, ki az Úr Krisztus a Dávid városában. (Luk.2./10-11)… Az angyal azonban nemcsak biztat, hanem gyógyítja is a félelmet. Örömet hirdet! Az öröm és a félelem nem fér össze: az ember vagy fél, de a kettőt egyszerre nem teheti. A félelem nagyobb vagy az öröm? Amelyik nagyobb, az győz!"

Üzenete gazdagon van buzgalommal, a félelem elleni örömhírmegéléssel, a szeretet szétárasztásával.

„Személyes Karácsonyi köszöntés helyett ezzel a néhány sorral látogatok el hozzátok, kérlek, fogadjátok szívesen és szeretettel."

Üzenete mellé egy Nyilatkozatot is tett, amelynek célja az volt, hogy számba vegye a gyülekezet tagjait. Ezt a Zsinati Tanács rendelte el. Kérte az egyház tagjait, hogy (pártállásra való tekintet nélkül) mindenki írja alá, és küldje el, vagy a karácsonyi istentiszteleten adja át. Ez a Nyilatkozat lesz az alapja a választói névjegyzékbe való felvételnek, amelyhez erről szóló igazolványt is kaptak a hívek.

Az Üzenetben a lelkész tájékoztatja a híveket arról is, hogy az egyháztagság feltétele a konfirmáció letétele. Meg fogja keresni a módját annak, hogy a konfirmációi oktatást a téli hónapokban, a

bibliaórák keretében pótolják. Az iskolában fűtött lesz a helyiség. Leírja továbbá azt is, hogy a bereki gyülekezet lelkésze ugyan hivatalosan Bihari István, aki továbbra is végzi a Karcag környéki tanyavilág lakóinak lelki gondozását. Mivel azonban ő, Molnár Gyula, Berekben lakik, és az egyházkerület lelkésze, ezért szívesen segítségére lesz Bihari lelkésznek e nagy munkája elvégzésében.

Mint helyben lakó lelkész, élére állt ama szent ügynek, amit lelkésztársa elkezdett.

„Imádkozzunk azért, hogy a félben lévő templomunk befejezését Isten tegye lehetővé számunkra! Szeretettel kérem a gyülekezet minden tagját, a minden vasárnap 10 órakor kezdődő istentiszteletek látogatására. Közelebbről pedig arra, hogy készüljenek lélekben a mi Urunk Jézus Krisztus születésének ünnepére, Karácsonyra. Jézus Krisztussal és egymással az Úr asztalánál vagyunk a legszentebb közösségben, ezért úgy készítsék magukat a hívek, hogy minél számosabban legyenek méltó vendégei az úrvacsorának."

Tehát mindenkit hív a karácsonyi istentiszteletre és Krisztus születésének ünnepére, az iskolában tartandó ünnepségre (Berekfürdőn, 1947 Karácsonyán).

Azért tartottam fontosnak erről az eseményről és a levélbeli üzenetről is megemlékezni, mert Berekfürdőn ez volt az első nagy horderejű mozgósítás, amely a háború után a bereki református híveket megszólította. Ez az Üzenet valóságos pásztori cselekedet volt a maga idején, hiszen valójában az egyházközség, a gyülekezeti élet szimbolikus életre hívásának felelt meg.

Így indult Molnár Gyula lelkész úr szolgálata - a lelkészotthon vezetése mellett - a bereki gyülekezet élén 1947. április 15-től kezdődően, ugyanis ekkor költözött a család Berekfürdőre.

1948. október 17-én volt a harang avatása.

„Harang avatása. Üzenet a berekfürdői reformátusoknak! IGE: Az én juhaim hallják az én szómat!" (János 10. r. 27. v.) Örömmel jelentjük, hogy templomunk harangja Isten kegyelméből elkészült, és 1948. október 9-én fel is szereltük. Tudjuk, hogy ez a hír egyházunk minden tagja számára örömet jelent… A most következő vasárnapon, tehát október 17-én délelőtt 10 órakor az Istentisztelet keretében fogjuk a harangunkat felavatni…. Erre az ünnepélyes alkalomra szeretettel hívunk és várunk mindenkit."

A harang költségeinek fedezetére gyűjtést szerveztek.

Ezen a vasárnapon, délután szeretetvendégséget tartottak, amikor is elbúcsúztak a végzett diakónusoktól. Erre a vendégségre hivatalos volt minden gyülekezeti tag. Előzőleg felhívással élt a lelkész, hogy aki teheti, valamennyi süteményt vagy egyéb egyszerű étket szíveskedjék készíteni. Csészét és kanalat mindenki hozzon magával! Természetesen, azokat is szívesen látják, akik semmit sem tudnak hozni.

A harang pontos súlya, korona nélkül, 198 kg. Oldalán a fenti ige olvasható János evangéliumából.

Az Üzenet befejezése emelkedett hangvételű.

„Hisszük, hogy zengése ébresztgetni fogja azok lelkiismeretét is, akik eddig Jézus hívását nem hallották meg. Hisszük, hogy mindazok számára nem fog hiába szólni a harang ércnyelve, akik valóban Jézus nyájából valók, hallani fogják nemcsak a harang szavát, hanem azét is, aki hívogatja őket türelmesen és hűségesen: Jézusét."

Az Üzenetet ketten írják alá.

„Berekfürdő, 1948. október 14. Szeretettel: Molnár Gyula diakónuslelkész, Bihari István lelkipásztor."

Bizony, nagy esemény volt ez a nyiladozó lelkű közösség életében. Sajnos, ma már alig vannak azok közül az élők sorában, akik tevőleges részesei voltak a csodának. Hála Istennek, van, akinek az emlékezésére még tudtam építeni. Ilyen hithű ember Baranyai László, aki ma is aktív presbitere a gyülekezetnek.

Összefoglalás gyanánt, soroljuk fel a berekfürdői református templom megteremtésének legfontosabb eseményeit!

1939-től kezdte el szervezni Bihari István a templom és a kéttantermes iskola építését.1943 őszén elkezdődött az építkezés, ami a háború és a közelgő front miatt félbeszakadt. A tanítás a Karcag város tulajdonában lévő, úgynevezett Városi Szállóban indul el, 1945 szeptemberében. A templom építése a front után folytatódott, 1946 szeptemberében a félig kész épületben egyházmegyei konferenciát tartottak. 1947-48-ban befejeződött a templom építése. Megépült a diakónusképzést segítő lelkészotthon (egyben üdülő is!) 180.000 forintért. 1948 októberében megszólalt a templom tornyában a harang, mely gyönyörű hangjával terítette szét a pusztában, az üllő-parton, a tanyavilágban az öröm üzenetet. Mi volt ez, ha nem ÖRÖMHÍR?!

Az utókor hálája fényesítse Bihari István lelkész úr emlékét!

TARTALOM

Előszó 5
Kisregény a karcagi tanyavilágról
(Rideg István)

Horvát Sándor igazsága (kisregény) 15
I. Aki felkapaszkodott a saját erejéből 15
II. Nem olyan volt az életük, mint azelőtt 94
III. Az öregek házat vesznek, a fiatal katona lesz 100
IV. Sándor és Böske 128
V. Elmennek az öregek 164
VI. Elérte őket is a front: Sándor igazságot tesz 167
VII. Epilógus 189

Mellékletek 191
1. Karcag határrészei 1930 körül 191
2. A távolságok érzékeltetésére Karcag megyei város úthálózati térképe, 1930 192
3. Tájékoztató jellegű képek egy letűnt világról 193

A közösség, a református hitélet igazsága, avagy a bereki evangélium (esszé) 201